

Die funksionering van Bybelse inhoude in 'n
narratief-pastorale gesprek

deur

Deon Pierré Senekal

Voorgelê ter vervulling van die graad Doctor Philosophiae
aan die Universiteit van Pretoria, Fakulteit Teologie,
Departement Praktiese Teologie

Promotor: Professor J.C. Müller

September 2005

A. **INHOUDSOPGAWE**

B. **DANKBETUIGINGS**

C. **SUMMARY**

D. **SLEUTELTERME**

A. **INHOUDSOPGAWE**

<u>Hoofstuk 1:</u>	Posisionering teenoor die wetenskaplike paradigma en navorsingsproses	1
1.1	Sosiaal-konstruksionisme in ontwikkeling.....	1
1.2	Sosiaal-konstruksionistiese Paradigma.....	8
1.3	Navorsingsmodel.....	15
1.4	Navorsingsmetode.....	18
1.5	Aksieveld van die navorsing.....	20
1.6	Agtergronddiskoerse.....	26
<u>Hoofstuk 2:</u>	Pastorale sorg en die storie daar agter	31
2.1	Pastoraat: wat moet ek daaronder verstaan?.....	31
2.2	Hedendaagse beskouing van pastorale sorg.....	42
2.3	Die verhaal van Skrifgebruik in die pastoraat.....	53
2.4	Waar staan ek en hoe nou gemaak?.....	62
2.5	Narratiewe benadering.....	66
2.6	Samevatting.....	77
<u>Hoofstuk 3:</u>	Empiriese navorsingsontwerp	80
3.1	Insameling van die gespreksgenote se verhale.....	80

3.2	Die wat, waarom en hoekom van kwalitatiewe gesprekke.....	82
3.2.1	Keuse van bepaalde gesprekke.....	84
3.2.2	Wat gaan ek vra en hoekom gaan ek dit vra?.....	85
3.2.3	Keuse van gespreksgenote.....	87
3.2.4	Ontwerp van 'n lewendige onderhoud met diepte, detail en nuanse.....	88
3.3	Samestelling van die gesprek.....	91
3.3.1	Geloofwaardige navorsing.....	92
3.3.2	Strukturering van 'n kwalitatiewe gesprek.....	96
3.3.3	Raamwerk vir die gesprek.....	99
3.3.4	Protokol, kontrolelys en buitelyne vir 'n gesprek.....	100
3.4	Buitelyne vir die individuele en fokusgroepgesprek.....	102
3.4.1	Individuele semi-gestruktureerde gesprekke.....	102
3.4.2	Fokusgroepgesprek.....	103
3.5	Soeke na betekenis van die gesprekke (Wat het ek gehoor?).....	106
3.5.1	Stappe om die gesprekke se betekenis te probeer begryp.....	107
3.6	Kwalitatiewe navorsingsverslag.....	109
3.6.1	Kriteria vir 'n goeie kwalitatiewe verslag.....	110
3.6.2	Belangrike elemente van 'n kwalitatiewe verslag.....	111
Hoofstuk 4:	Die funksionering van Bybelse inhoud in pastorale gesprekke: 'n aantal verhale van pastors.....	114
4.1	Proses vir die insameling van individuele evaluasie-gesprekke.....	114
4.1.1	Verbatim gesprekke met die gespreksgenote.....	115
4.2	Soeke na bepaalde temas en konsepte in die	

	gesprekke.....	139
4.3	Bestudering van die verskillende temas en konsepte in die gesprekke.....	140
4.4	Reflektering saam met die gepreksgenote op die eerste gesprekke en die afleidings daaruit gemaak.....	145
4.5	Vergelyking van gespreksinligting van die medenavorsers.....	148
4.5.1	Vergelyking van ooreenkomste.....	148
4.5.2	Vergelyking van verskille.....	152
4.6	Voorlopige afleidings rondom die temas en konsepte.....	154
4.6.1	Afleidings ten opsigte van die Skrif/Woord/Bybel.....	155
4.6.2	Afleidings ten opsigte van die storie/verhaal.....	157
4.6.3	Afleidings ten opsigte van die pastor/berader.....	159
<u>Hoofstuk 5:</u>	Betekenisverdieping deur 'n fokusgroep.....	160
5.1	Doel en waarde van die fokusgroepgesprek.....	160
5.2	Deelnemers aan die fokusgroep gesprek.....	161
5.3	Vrae aan die fokusgroep.....	162
5.4	Opsomming van die fokusgroepgesprek en bepaalde gedagtes vanuit die gesprek.....	163
5.5	Refleksie op die gebeure van die fokusgroep.....	177
<u>Hoofstuk 6:</u>	Die Verhaal van God en pastorale verhale: die ontgin van verstaansmoontlikhede.....	180
6.1	Die vraag na 'n nuwe storie.....	180
6.2	Wisselwerking tussen die verlede se verhaal, vandag se verhaal en gedagtes uit die navorsing.....	183
6.2.1	Tydlose begrippe van die verlede se verhaal en vandag se verhale in wisselwerking.....	183
6.2.2	Individuele en fokusgroepgesprekke se gedagtes	

in wisselwerking.....	189
6.2.2.1 Die Woord en sy funksie in die narratiewe pastorale gesprek.....	189
6.2.2.2 Verskillende stories in die narratiewe pastorale gesprekke.....	194
6.2.2.3 Verhaal van pastor-wees in die narratiewe pastorale gesprek.....	196
6.3 'n Terugkeer na die Bybelse verhaal van God se betrokkenheid by die mens.....	198
6.4 My eie storie om tot verhaal te kom.....	204
6.5 'n Persoonlike refleksie.....	210
BIBLIOGRAFIE.....	214
BYLAES	
Bylae A.....	221
Bylae B.....	226
Bylae C.....	228
Bylae D.....	236

B. DANKBETUIGING

Ek wil graag aan die volgende persone erkenning gee en hulle van harte bedank vir hulle betrokkenheid in die tot standkoming van hierdie proefskrif:

- Professor Julian Müller. Dankie vir u leiding, aanmoediging en geduld met my in die afhandeling van die proefskrif. U wysheid en insig was van onskatbare waarde.
- Die medenavorsers vir hulle deelname en bydraes.
- My kollega dr. J.B. Mostert en die Gemeente Kollegepark vir hulle ondersteuning.
- Dr. Ia Esterhuizen vir haar teksversorging en belangstelling.
- Pieter Möller vir jou aanmoediging en hulp.
- My ouers Danie en Ansie Senekal vir hulle aanmoediging en voorbidding.
- My vrou, Adri. Vir al die tikwerk, koppies koffie en ondersteuning. Dankie vir al jou geduld en liefde.
- Ons twee dogters, Suné en Simoné.

C. SUMMARY

Title: The functioning of Biblical content in narrative-pastoral counselling.

The movement from modernism to postmodernism have brought about perceivable changes in contemporary thinking and social practices. An important step was the transition toward the “broader rationalistic” view made in the hermeneutical approach, inclusive of the realization that the collection and accumulation of knowledge is not primarily dependent on sharply formulated methodical rules, but also on the symmetrical interaction between and among equal participants in the communication process.

The rise of social-constructionism based on the viewpoint, that the sense and meaning of reality are both reciprocally constructed, did not merely exercise its way and influence on the social sciences but also within the practical theology as a science. In this process the narrative model of counselling mode itself strongly known with the understanding that the story of a person and the particular meaning the person attaches to this story, is that which requires the urgent attention of the pastor.

With the realization that several stories are involved in the pastoral occurrences, the question immediately arising is: In what way, does the story of God function in the narrative – pastoral discussion? Could the Story of God make any difference in the pastoral happenings? It was decided to research the role of Biblical contents in the pastoral occurrences by way of the qualitative method. The pastoral behaviour of two co-researchers was researched, this included mutual discussions with them about the use of Biblical contents in their counselling. Certain inferences were made from this discussion, the latter leading to further mutual discussions.

In the second instance a focus group was brought into play to reflect on inferences made from individual discussions. Subsequently the researcher interactively related stories from the past (tradition) and modern stories, as well as the inferences from the research, with a view to assess whether a new story would possibly come to the fore.

The final chapter concluded with the story in which it was realised, that the meta Story still had an unique and particular role in the pastoral counselling. The religious discourse still retains its primary importance for the pastor as a representative of God. This includes that a pastor cannot detach himself from the accompanying specific identity. Within the framework of thought of the postmodernism we should guard against elevating the meta Story to become the “most important” aspect. The reason for this is that the authoritative completeness of the story does not lie in its proclamation to be the most important aspect but it rather lies in the Story itself and in the omnipresence and involvement of God in this world.

The pastor should realise that it is not necessary to bring into play the Word of God, because God’s love and compassion is evident in the demeanour and behaviour of the pastor. The specific and challenging task of the pastor persists, in bringing man into contact with the Story of Jesus of Nazareth. The timing and manner of this “bringing into contact” must be applied with a sense of responsibility. This should lead to additional opportunities in constructive dialogue in which HOPE is established. The Story of God’s hope that brings with it an unparalleled sense and meaning.

Those who prefer to negate or omit the meta Story in an attempt to comprehend man and his particular circumstances, is guilty of a major error of reasoning.

D. SLEUTEL TERME

Sosiaal-konstruksionisme

Postmodernisme

Kwalitatiewe navorsing

Bybel/Woord

Narratief-pastorale gesprek

Skrifgebruik

Narratiewe model

Pastor/terapeut

Hoop

Verhale

Hoofstuk 1

Posisionering teenoor die wetenskaplike paradigma en die navorsingsproses

1.1 Sosiaal-konstruksionisme in ontwikkeling

Met die beweging van die modernisme na die postmodernisme het daar 'n groot verandering gekom ten opsigte van die denkpatrone rondom wetenskappe in die algemeen en die wyse waarop navorsing in die verskillende wetenskaplike dissiplines gedoen word. Gergen (1999:vi) beweer dat hierdie verandering in die denkpatrone gelykstaande kenmerke toon aan die radikale verandering in denkwyse en sosiale praktyke wat in die sestiende en sewentiende eeu in Europa plaasgevind het toe daar vanuit die “Donker Eeue” na die “Aufklärung” beweeg is. Baie van die nuwe idees en praktyke van vandag het die fondasies van kennis en moraliteit geskud. Tradisies en die manier waarop te werk gegaan is, is al hoe meer bevraagteken. Heitink (1993:2) sê in die verband die volgende: “In this period Western society went through a deep authority crisis. Society dealt a final blow to the last vestiges of authoritarian culture.” In die kerke het die gesag van die Skrif en die outoriteit van die ampte die onderwerp van intense gesprekvoering geword (Heitink, 1993:3). 'n Verdere voorbeeld van so 'n verandering waarna, Freedman en Combs (1996:16) verwys, is die paradigmaverandering van sisteme na stories, wat plaasgevind het in die wêreld van die terapie. Deur die gebruik van twee metafore, naamlik die “narratief” en “sosiaal-konstruksionisme” is daar nuut en anders begin dink oor die mens en sy ervaring binne die konteks waarin hy hom bevind. Freedman en Combs (1996:16) stel dit soos volg:

“When we use both narrative and social constructionism as guiding metaphors for our work, we see how the stories that circulate in society constitute our lives and those of the people we work with. We also notice how the stories of individuals lives can influence the constitution of whole cultures... .”

Pieterse (1991:38) wys op die ontwikkeling van twee werklikheidsbenaderings wat die afgelope dekade binne die wetenskapsteoretiese diskussie ’n belangrike rol gespeel het. Onder die “versmalde rasionaliteitsopvatting” plaas Pieterse die klassieke werklikheidsbenadering en waarheidsopvatting, waarin die subjek-objekskema ’n belangrike rol speel. Die werklikheid word hier beskou as ’n objektiewe gegewe met ’n onveranderlike struktuur, wat onafhanklik van die menslike kennis bestaan. Die realiteit word so ondersoek dat daar rasioneel-verantwoorde oplossings te voorskyn kom wat gebaseer is op ware kennis, terwyl die subjektiewe aspekte as irrasioneel eenkant geplaas word. Die probleem het egter ontstaan oor wie of wat die “ware” kennis bepaal.

’n Belangrike stap in die oorgang na ’n “breër rasionaliteitsopvatting” is volgens Pieterse (1991:40) in die hermeneutiese benadering gemaak. Volgens dié benadering word die sosiale werklikheid vanuit die gesigspunt van singewing verstaan. Pieterse (1991:40) stel sy saak soos volg: “Hierdie insig is gebaseer op die besef dat die vergader van kennis nie primêr afhanklik is van die toepassing van skerp geformuleerde metodiese reëls nie, maar van die simmetriese uitwisseling tussen gelykwaardige deelnemers aan kommunikasie.” Pieterse (1991:42) verwys na Habermas wat die menslike samelewing sien as ’n netwerk van kommunikatiewe handelingspatrone. Dit is ’n vorm van interaksie waarin die deelnemers mekaar

wedersyds onvoorwaardelik erken, op gelyke voet en in vryheid kommunikeer en gerig is op onderlinge begrip en konsensus. Pieterse is van mening dat met hierdie kommunikatief-teoretiese perspektief van rasionaliteit, Habermas die versmalde rasionaliteitsopvatting deurbreek en sodoende kan normatiewe uitgangspunte en subjektiewe ervarings wetenskaplik onder woorde gebring en geargumenteer word.

Hoe meer die mens gekonfronteer word met die veranderende wêreld, hoe duideliker staan die potensiële gevare van die modernisme uit. Die groeiende bewuswording van die historiese en kulturele tekortkominge het dringende vrae en kritiek laat ontstaan. Volgens Gergen (1999:29) is die kritiek, wat die veronderstellings van die modernisme bevraagteken, getipeer as die postmodernisme. In die bevraagtekening van die verhouding tussen woord en wêreld is alle aansprake ten opsigte van die waarheid in twyfel getrek. Binne die domein van die ideologiese kritiek is alle gesaghebbende stellings oor die self en die wêreld aan suspisie blootgestel. 'n Situatie het ontstaan waar die mens grondeloos gelaat word vir die samestelling van 'n modernistiese geloof. Gergen (1999:29) som dit soos volg op: “We confront, then, what is said to be a *legitimation crisis*: all claims to knowledge of self and world lose their authority.”

Soortgelyke situasies van kritiek en oorweldigende moedeloosheid het die sosiaal-konstruksionisme laat ontstaan en laat posvat. Gergen (1999:vi) motiveer sy sienswyse soos volg: “As I see the present dialogues, they not only unsettle the grounds for all that we know to be real and good, they also offer unparalleled opportunities for creative deliberation and action. They invite us into new spaces of understanding from which a more promising world can emerge.” Kreatiewe raadpleging en doelgerigte

aksie (verandering) onderstreep die uitdagings van die sosiaal-konstruksionistiese paradigma. Van Huyssteen (1997:215) gaan selfs verder en vra die vraag:

“...does the postmodern world, with its radical religious and cultural pluralism, its spectacular technology, and its values that also force us to confront the realities of environmental destruction and political, economic, racial and sexual injustice, still ultimately make sense in the light of Sinai and Calvary” ?

In die beweging van die modernisme na die postmodernisme is ook die teologie as wetenskap, en in die besonder die praktiese teologie waaronder die pastoraat val, nie onaangeraak gelaat nie. Baie van die idees van die postmodernisme, soos byvoorbeeld die sosiaal-konstruksionisme, het hulle weg gevind na die teologiese sienings van die dag. Hermans *et al.* (2002:v) wys daarop deur te sê: “For practical theology, it is important to reflect on this emerging concept of social constructionism within the social science.”

Gerkin (1997:22) erken in die voorgaande verband die volgende: “Although we may attempt to recover the ways of experiencing life and responding pastorally of earlier times more or less remote from our own, our perceptions of history will always be influenced by our own time and its ways of seeing and speaking about human experience.” Müller (1996:2) maak insgelyk die volgende stelling: “Dit is dus alleen binne die raamwerk van ’n nuwe wetenskapsbeskouing dat die praktiese teologie werklik sy volwaardige plek kan inneem as wetenskap, nie alleen in die ry van teologiese dissiplines nie, maar ook as volwaardige vennoot in die kring van die geesteswetenskappe.” Müller (1996:2) gaan verder voort en haal Brueggemann aan wat sê dat “...wetenskapsbeoefening word nou deur *kontekstualiteit, lokaliteit en*

pluralisme gekenmerk”. Heitink (1993:37) verwys in sy hoofstuk oor die modernisering van die gemeenskap ook na die proses van differensiasie wat op sy beurt weer bande het met pluralisme en spesialisasie.

Met die verloop van tyd is begin om die beradingstegnieke van die sosiale wetenskappe te ondersoek en van nader te beskou. Gerkin (1997:54) verwys soos volg hierna: “Scientific psychology became, particularly for theological liberals, a primary partner in assisting pastors to respond to the culturally shaped concern for the religious development of the self.” Met die volgende stelling verwys Heitink (1993:1) ook hierna: “It is no longer satisfied with the subsidiary role of a *theologia applicata*, to which it was relegated in the past, but now identifies itself as a theological theory of action, with a methodology that is closely linked to the social sciences.” Hermans *et al.* (2002:viii) huldig die volgende mening: “All scholars working within the field of practical theology agree on the fact that their discipline cannot be defined as applied theology.”

Soos alle menslike geskiedenis, is die historiese verloop van pastorale sorg nog steeds ’n kontinue proses wat gedurig besig is om te verander en te vernuwe. Van die gebruike of metodes van die verlede sal aangepas moet word om in ’n veranderende situasie relevant te wees. Tog is die bewaring van die gebruik belangrik, omdat dit die tradisies help vorm het rondom die betekenis van ’n getroue pastor van God vir sy mense. Volgens Gerkin (1997:79) is die volgende vraag relevant: “What of our heritage, both ancient and modern, do we want to take with us?”

Gerkin (1997:21) is van mening dat: “...pastoral care always involves a response to human experience”. Hy vervolg verder deur te sê dat “...it means that as human’s sociocultural experience has changed, pastoral care practise have likewise been modified to respond to the changing needs of people”.

Patton (1993:3) beweer dat terwyl dinge verander het ten opsigte van die pastorale sorg, ’n soortgelyke verskynsel plaasgevind het in die Christelike teologie. Hy verwys na drie groot paradigmas wat in die Christelike teologiese tradisie onderskei kan word naamlik, die klassieke, die moderne en die postmoderne. Die klassieke paradigma strek vanaf die “patristiese periode” tot by die Reformasie. Die moderne paradigma strek vanaf die vroeë agtiende eeu tot by die laat twintigste eeu (“die Aufklärung”) en daarop volg die huidige postmoderne paradigma. Patton (1993:4) voeg die volgende by: “Although the time frames and the contents of the paradigms are not the same, I believe that one can also distinguish three major paradigms for the ministry of pastoral care: the classical, the clinical and the communal contextual.”

In die klassieke paradigma val die klem op die “boodskap” van die pastorale sorg, veral die “omgee”-element in die teologie en in die tradisie van die kerk. Tydens die kliniese era val die klem op die persone wat betrokke is by die gee en ontvang van die boodskap van sorg. Hier speel veral die sielkunde en die invloed daarvan ’n groot rol. In die “communal contextual” paradigma is daar ’n verskuiwing vanaf die sogenaamde gesagsposisie van die kerklike ampsbekleërs na die spesifieke Christelike gemeenskappe en hulle “caring community”. Hierdie beweging fokus die aandag meer op die kontekstuele faktore wat ’n invloed uitoefen op beide die boodskap van sorg en die betrokkenes wat die boodskap bring of ontvang.

Patton (1993:5) sê tereg dat hedendaagse pastorale sorg “...should employ elements of all three paradigms, being attentive to the message, the persons communicating it and receiving it and the context that affect its meaning”. Campbell (1981:100) ondersteun die voorafgaande gedagte wanneer hy die volgende sê:

“This communal dimension of rediscovery will be aided by two : the revitalization of theology so that it springs once more from situations of real human need encountered in pastoral care; and the recovery of the ancient insight that spirituality and the seeking of justice are inevitably intertwined... .”

In die laaste hoofstuk sal aandag gegee word aan die voorgenoemde gedagte van die “revitalization of theology” om te bepaal of die pastorale sorg relevant is om die huidige gebeure en omstandighede aan te spreek.

Die sosiaal-konstruksionistiese paradigma het as vertrekpunt dat mense en hulle ervarings grootliks gevorm word deur hulle interaksie met ander mense en die sosiale strukture waarbinne hulle hulself bevind. Freedman en Combs (1996:1) stel dit soos volg: “Using the metaphor of social construction leads us to consider the ways in which every person’s social, interpersonal reality has been constructed through interaction with other human beings and human institutions and to focus on the influence of social realities on the meaning of people’s lives.” Gergen (1999:14) verwys ook hierna as hy sê dat “...science could not make claims to universal truths, as all truth claims would be specific to particular traditions – lodged in culture and history”. Die sosiaal-konstruksionistiese paradigma verskaf, myns insiens, die ruimte om die veranderings en vernuwings van die dag te verstaan en te akkommodeer.

1.2 Sosiaal-konstruksionistiese paradigma

'n Gemeenskap se uitgangspunte word gebaseer op verskeie denkpatrone en sienings. Volgens Gergen (1993:3) was daar binne die Westerse kultuur 'n siening dat die individu 'n belangrike rol speel in die kritiese verstaan en verklaring van verskeie aspekte, nie alleen in die psigologie nie, maar ook in die sosiologie, antropologie en nog vele meer terreine. Die siening van 'n enkele individu kon die rasionaal vorm van die meeste van die belangrikste instellings. Hermans *et al.* (2002:3) sê hieroor die volgende: “In the modernist world, knowledge is defined as a condition of the individual mind.”

Die mens se vermoë om te redeneer en te evalueer laat ons vertroue vind in die demokratiese instellings. Baie van die uitgangspunte en belangrike instellings het ontwikkel en kragtig gegroei binne 'n bepaalde kulturele konteks, maar ongelukkig in 'n konteks van relatiewe engheid. Die toedrag van sake het dramatiese veranderinge in die laaste paar dekades tot gevolg gehad. Die ontwikkelende tegnologie van die telefoon, radio, televisie, rekenaar, satelliete en selfs die internet het die mense in die wêreld in noue kontak met mekaar gebring, soos nog nooit tevore nie.

In die lig van die demokratiese veranderinge is dit nie meer langer moontlik om engheid te handhaaf nie, asook nie die gevoel van superioriteit nie. Wat nodig is, is 'n reflektiewe ondersoek na die tradisies, 'n ondersoek na die voordele en tekortkominge van ons eie oortuigings, taal en gebruike, asook die ontginning van alternatiewe moontlikhede. Hermans *et al.* (2002:11) sê dat “...constructionism will pose

challenges to much traditional thinking on such matters, and open avenues to alternatives of significant potential”. Die sosiaal-konstruksionistiese siening tree daarom hier sterk na vore en verteenwoordig die verskuiwing vanaf individuele kennis na “communal construction”. Gergen (1994:4) lê klem op die volgende:

“This is not to opt for radical transformation or a leap into the alien and unfamiliar. It is rather to favor a process of inquiry that may enhance the possibility of selectively salvaging and absorbing – or determining what we should retain from these traditions and how we may soften the edges of our commitments so that others may be heard more fully.”

Freedman en Combs (1992:22) staaf die voorafgaande siening met die volgende: “Adopting a postmodern, narrative, social constructionist worldview offers useful ideas about how power, knowledge and truth are negotiated in families and larger cultural aggregations.”

’n Verdere rede vir die keuse van die sosiaal-konstruksionistiese paradigma en die narratief as gereedskap, is dat dit die geleentheid bied om ’n posisie van “not knowing” in te neem. Hiermee word nie bedoel dat die navorser niks weet nie, maar hy erken dat hy nog nie die storie van die ander persoon ken nie. Vir Freedman en Combs (1996:44) gaan dit eerder om die volgende: “Our knowledge is of the process of therapy, not the content and meaning of people’s lives. We hope that therapy is a process in which people experience choice rather than settled certainties.” Deur te wag en ’n bietjie geduld aan die dag te lê, word geleentheid vir ’n persoon geskep om sy storie te vertel op ’n manier wat hom pas en waaraan hy ’n eie betekenis kan koppel. In die proses van luister en wag, word die navorser ’n mede-betrokkene binne die

storie, in so 'n mate dat die storieverteller saam met die navorser 'n mede-outeur van 'n nuwe storie word.

In teenstelling met die modernistiese siening is die terapeut nie iemand wat objektief buite die proses staan en regstellings van buite maak nie. Die terapeut word 'n intrinsieke deel van die proses, met die wete dat hy erkenning moet gee aan die rol wat sy eie agtergrond en vooropgestelde idees speel en dan eerlik daarmee rekening moet hou. Dit is belangrik om te onthou dat binne die sosiaal-konstruksionistiese paradigma nie van 'n hipotese of anti-hipotese gebruik gemaak word nie. Daar is nie 'n reg of 'n verkeerd nie. Die resultaat van die navorsing ontwikkel vanuit die gebeure of proses self. Die kans is goed dat die navorser by 'n totaal ander resultaat kan uitkom as wat hy voorsien het. Die legitimiteit van die eindresultaat word bevestig deur die eerlike en opregte soeke na die waarheid, by wyse van 'n optrede wat eties verantwoordbaar is.

Die volgende aspek van die sosiaal-konstruksionistiese paradigma wat belangrik is om te verstaan, is die begrip “diskoerse”. Freedman en Combs (1996:38) verwys na Faulcult wat van die standpunt uitgaan dat mense in 'n gemeenskap beïnvloed word deur bepaalde diskoerse wat die gemeenskap vorm. Voorbeelde van sulke diskoerse is taal, godsdiens, tradisie, geslag, ras en sosiale klas. Onder die verskeie diskoerse is daar dan bepaalde dominante diskoerse binne 'n gemeenskap. Hierdie dominante diskoerse, beweer Faulcult, verblind somtyds die gemeenskapse vermoë om te onderskei tussen werklikheid en waarheid. Hy gaan verder van die standpunt uit dat daar binne 'n diskoers 'n duidelike verband is tussen kennis en mag. Hy sê dat “...discourses of a society determine what knowledge is held to be true, right or proper

in the society, so those who control the discourse control knowledge” (Freedman & Combs, 1996:38).

Dit is verder ook nodig om kennis te neem van bepaalde veronderstellings waarvan die sosiaal-konstruksionisme uitgaan. Gergen (1999:74) gaan van die standpunt uit dat die mens moet “...realize that the assumptions are not candidates for truth, but enteries into conversations, insinuations into relationships. The terms by which we understand our world and ourselves are neither required nor demanded by what there is.”

Freedman en Combs (1996:22) beklemtoon die volgende: “While modernist thinkers tend to be concerned with facts and rules, postmodernists are concerned with meaning.” Die veronderstelling verwoord die gedagte dat taal nie die wêreld of ’n bepaalde gebeurtenis of situasie klinies korrek kan beskryf nie. ’n Bepaalde situasie kan volgens Gerkin (1999:47) verskeie verduidelikings of moontlike verklarings inhou, en voorts konstateer hy die volgende: “In principle not one of these descriptions or explanations can be ruled superior in terms of its capacity to map, picture, or capture the features of the situation in question.”

Die veronderstelling is dat die sosiaal-konstruksionisme nie vasgevang is in ’n bepaalde verstaansraamwerk nie. My manier van beskrywing, verduideliking en/of verteenwoordiging word bepaal deur die verhoudings waarin ek my bevind. Taal en enige ander vorm van beskrywing en verteenwoording kry hulle betekenis van die wyse waarop hulle gebruik word in bepaalde verhoudings. Op sy beurt word die verstaan (begrip) van verhoudings beperk deur die kultuur en geskiedenis wat hierdie verhoudings beïnvloed.

Die manier waarop ek iets beskryf, verklaar of andersins verteenwoordig, is vormend vir my eie toekoms. Woorde en verhoudings word gekoppel aan breër patrone van gebruike, tradisies en vorme in die lewe. Woorde soos “student, professor, kurrikulum en leer” is eie aan die “onderwys”. In ’n breë sin is taal ’n belangrike entiteit in ons optrede en bepaal sowel as begrend selfs ons sosiale lewe. Hiermee saam is dit nodig om gedurig ons verbintenis met ons daaglikse lewe, ons families en ons vriende te rekonstrueer, saam moet ons nuwe betekenis genereer. Die konstruksionisme rig ’n sterk uitnodiging tot die transformasie van die sosiale lewe en pleit vir die totstandkoming van ’n nuwe toekoms.

Terselfdertyd behels die konstruksionisme ook ’n uitdaging vir ’n nuwe taal en nuwe maniere van interpretasie. Gergen (1999:49) sê dat: “...invited are generative discourses, that is ways of talking and writing, that simultaneously challenge existing traditions of understanding and often new possibilities for actions”. Op sy pad vorentoe het Campbell (1981:16) die volgende voorgestel: “The first step in the rediscovery of pastoral care must consist in revitalizing the language in which it is described.” Hy is van mening dat ’n groot deel van die tradisionele teologiese taal, wat inderdaad ’n funksie vervul het, intussen kommunikatiewe krag verloor het.

Refleksiewe denke is noodsaaklik vir ’n positiewe toekoms. Die uitdaging is om aan die een kant die gewyde tradisie te behou en aan die ander kant ’n nuwe toekoms te skep, wat nie ’n eenvoudige taak is nie. Die vraag wat ontstaan is die volgende: Wat moet ek behou of teëstaan en watter wêreld wil ek skep? Vir die terapeut wat uitgaan van die standpunt van die sosiaal-konstruksionisme lê die antwoord in refleksie. Dit is ’n poging om die eie “huis” te bevraagteken, die ooglopende af te maak en te luister na

die alternatiewe sienings van die realiteit. Dit vra egter ook om alles te bevraagteken wat ek as reg, waar en noodsaaklik aanvaar het en eerder dialoog te bevorder wat kan lei tot gemeenskaplike gronde en nuwe betekenis.

Gergen (1999:62) sê dat “...we are challenged to step out of the realities we have created, and ask significant questions what are the repercussions of these ways of talking, who gains, who is hurt, who is silenced, what traditions are sustained, which are undermined...”. Die sosiaal-konstruksionisme bevraagteken die feit dat die tradisies van die verlede vandag nog geld. Wie dit bloot as vanselfsprekend aanvaar, het opgehou om vrae te vra - in die besonder vrae aan die negatiewe kant van die tradisies (Gergen, 1999:17). Daar word veral gefaal daarin om ondersoek in te stel na beter tradisies, daarom sal ek oorweging moet skenk aan die implikasies van ons tradisies en hul verbintenisse rakende myself, die waarheid, die rede en die morele beginsels van die dag. In Hermans *et al.* (2002:12) word die volgende stelling gemaak: “At the outset, it is important to realize that while critical of the assumptions of traditional empirical study, constructionism is not set against the battery of empirical practices – for example, systematic observation, interviews, statistical records, standardizes measures – that comprise the tradition.” Hermans *et al.* (2002:12) beklemtoon kennisname van die volgende: “Constructionist writings, do, however, invite us into a reflective posture about traditional empirical inquiry – including its own.”

Ek glo die sosiaal-konstruksionistiese paradigma leen hom uitstekend daartoe om my in die postmoderne situasie van vandag te help om te verstaan of die Woord van God in die pastoraat aan mense, veral soos gebruik deur die narratiewe metode, tot sy volle

reg kom. In 'n postmoderne wêreld het dit nodig geword om te luister na die stories van mense wat sin probeer maak uit situasies waarin hulle eie stories vasgeval het; om te poog om saam met hulle te verstaan wat besig is om te gebeur en watter invloed die tradisies en strukture op hulle verhale het. In die besonder moet ook gekyk word na die rol van die Verhaal van God in die postmoderne wêreld en hoe dit hulle kan help om sin en betekenis te vind in hierdie verwarde wêreld. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2003) glo sosiaal-konstruksionisme beteken "...that we have to take into account the various dialogues in which different sets of criteria function. We encounter other branches of theology and engage in conversation with the social science; we also connect with the church and the society." Op hierdie manier skep die sosiaal-konstruksionistiese paradigma vir my die geleentheid om saam met 'n persoon as mede-konstrueerder 'n nuwe verhaal te skep. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl.2003) stel dit soos volg:

"The challenge for the theologian, and maybe for the church, is to discover how we can connect the explicit language of Christian faith and the implicit language of secular or religion-like expressions. These two cannot be reduced to one another, but neither can they be separated. They represent different discourses with different questions, criteria, and possibilities."

Al die faktore wat 'n rol speel in 'n bepaalde situasie en waarbinne 'n persoon self nuwe sin en betekenis vind, moet in ag geneem word, aangesien dit sy eie verhaal en toekomsdroom is. As mede-konstrueerder wil ek bloot die geleentheid skep vir sodanige om sy verhaal in kontak te bring met die Verhaal van Jesus van Nasaret; hoop wat Jesus Christus in elke situasie bring. Lester (1995:2) sê in die verband die volgende: "Indeed we represent to our parishioners (as pastors), clients (as pastoral

counselors), or patients (as chaplains) a hope based on the promise of God that a new future is always available to us, that numerous possibilities exist in every present circumstance.” Elke mens moet self in die persoon van Jesus Christus die hoop en die verlossing van God vir die wêreld vind.

1.3 Navorsingsmodel

Ek wil Browning (1996) se navorsingsmodel gebruik as die breë strukturele raamwerk wat my sal help om uit te kom by wat hy noem “practising strategic practical theology”. Alhoewel Browning (1996:55) nie sosiaal-konstruksionisties te werk gaan nie, gaan hy wel van die volgende standpunt uit: “Questions animate thinking. Questions are formed by the problems of life that impede our actions.” Volgens Hermans *et al.*(2002:viii) kry Browning dit reg in sy verwysing na die praktiese teologie as ’n model van “practice-theory-practice”, om te breek met die “application model” met sy twee elemente, naamlik teorie-praktyk. Browning (1996:6) sê die volgende: “When a religious community hits a crisis in its practise, it then begins reflecting (asking questions) about its meaningful or theory laden practise.” Hier word teologie in die volle sin van die woord prakties. Browning (1996:55) verwys in sy model na vier basiese vrae wat ’n navorser kan help om by die strategies-praktiese teologiese denke uit te kom. Dit is vrae wat die navorser kan gebruik om hom te help om te verstaan waar hy vandaan kom, waar hy tans staan en waarheen hy wil gaan om die probleme van die dag sinvol aan te spreek.

Die eerste vraag is: Hoe verstaan ek die konkrete situasie waarin ek myself bevind? Hier gaan dit om veel meer as die gewone algemene vrae wat die sistematiese teologie

rakende die kenmerke van die situasie sal vra. Die vrae hier gestel raak al die fasette van die konkrete situasie aan. Dit behels vrae rondom die historiese agtergrond, die verwysings raamwerke en die behoeftes van die mense in die spesifieke situasie. Dit kyk selfs na die interaksie van die verskillende instellings en die invloed daarvan op die situasie. Dit sluit die bestudering in van al die verskillende religieus-kulturele verhale en gebeure wat meeding om inhoud en betekenis aan die situasie te gee.

Tweedens vra die strategies-praktiese teologie: Wat behoort my praxis in die konkrete situasie te wees? Om hierdie vraag te beantwoord, bou die strategies-praktiese teologie op die resultate van die fundamentele praktiese teologie. Dit bring die resultate van die deskriptiewe teologie en die prakties georiënteerde historiese en sistematiese teologie in kontak met die konkrete situasie van die gebeure. Die gedagtes van waarde vanuit die historiese en sistematiese teologie word in verband gebring met die feite van die konkrete situasie. Die waardes van die beginsels vanuit die verlede word nie net bloot aanvaar nie, maar verdedig en begrond in die konkrete situasie.

Die derde vraag is: Hoe verdedig ek op 'n kritiese wyse die waardes van my praxis in hierdie konkrete situasie? Dit is hierdie kritiese verdediging van die waardes van my optrede, aldus Browning (1996:55), wat die “revised correlational approach” tot die praktiese teologie van ander metodes onderskei.

Die vierde vraag ondersoek die metode, strategie en retoriek waarvan gebruik gemaak moet word in die konkrete situasie. Dit plaas die saak van “waar die mense tans staan” op die voorgrond, en verder hoe die bediening in sy verskillende fasette die eerste stap gaan neem om die proses van transformasie te begin. Browning (1996:57)

is van mening dat die vroeë in die strategies-praktiese teologie iets demonstreer van die kompleksiteit van die beweging van die teologie. Dit is hier waar die interpretasie van die huidige situasie verbind word met die hermeneutiese proses wat begin is in die deskriptiewe teologie en voortgesit word in die historiese en sistematiese teologie. Die strategies-praktiese teologie is die kulminasie van 'n soeke wat van die begin tot die einde 'n praktiese proses is. Daarmee saam is dit so dat die praktiese teologie betreffende sorg, nie net pastorale en gemeentelike sorg omvat nie - die kerk se strategie vir die skep en beïnvloeding van strukture van sorg in die groter gemeenskap moet ook ondersoek en verander word.

Hermans *et al.* (2002:x) konstateer die volgende: “This practise-orientation brings practical theology in close contact with social science which study the same action.” Hermans *et al.* (2002:xi-xii) wys dan ook op drie moontlike tipes verhoudings wat kan bestaan tussen die praktiese teologie en die sosiale wetenskappe, naamlik die “ancilla model, model of cooperation between practical theology and the social sciences and the practical theology as social science model”. In die dissipline van die praktiese teologie kies die meeste studente vir die tweede model van samewerking tussen die praktiese teologie en die sosiale wetenskappe. Die belangrikste eienskap van die model is dat die praktiese teologie en die sosiale wetenskappe vanuit 'n teoretiese oogpunt op gelyke voet staan. Die praktiese teologie en die sosiale wetenskappe het 'n gemeenskaplike navorsingsperspektief. Alhoewel die dissiplinêre raamwerke verskil, is beide die dissiplines deel van 'n gemeenskaplike navorsingsvraagstuk en navorsingsdoelwit. Hermans *et al.* (2002:xi) sê in die verband: “Cooperation implies a co-construction of the research question and aim, and the theoretical framework.”

In die samewerkingsmodel word verder twee submodelle onderskei. Die eerste staan bekend as die “interdisciplinary model” en die tweede as die “intradisciplinary model”. Die intradissiplinêre model, waarvoor daar ook in die huidige navorsing gekies is, beteken dat die praktiese teoloog prakties-teologiese navorsing met behulp van empiriese metodologie beoefen. Maar dit veronderstel ook dat die praktiese teoloog genoeg kennis het van die sosiaal-wetenskaplike konsepte om daaraan reg te laat geskied, en veral aan die teoretiese verwysingsraamwerk daarvan.

Browning (1996:58) bevestig verder dat binne die verandering en beweging van die geskiedenis, die huidige praktyke of gebruike vir ’n kort tydjie vas en seker is voor die nuwe krisis weer nuwe vrae na vore bring, en daar dus weer deur die hermeneutiese sirkel beweeg moet word.

1.4 Navorsingsmetode

In die lig van Browning se model vir die strategies-praktiese teologie begin enige navorser deur ’n keuse uit te oefen betreffende ’n praktiese saak van belang (Browning, 1996:72). Hierna moet die navorser homself afvra wat die verhaal van sy belangstelling in die vraagstuk is. Die antwoord op hierdie vraag behels meer as net ’n rede vir sy persoonlike belangstelling en motivering. Dit sluit ook ’n ondersoek in na die sosiaal-kulturele konteks, asook die vraag na die religieus-kulturele betekenis van die omliggende faktore. ’n Verdere wyse om die eerste stap te versterk en uit te brei, behels dat die navorser met ander mense oor die gekose onderwerp gesprek begin voer. Hieroor sê Browning (1996:73) die volgende: “Questions about practice (about

what good practice would really be) emerged from these thick descriptions of both interviewer and interviewee.”

Binne die breë raamwerk van Browning se model wil ek gebruik maak van sekere punte (beskrywend en strategies) van die kwalitatiewe navorsingsmetode, veral deur die gebruik van die kwalitatiewe gespreksvoeringstegniek. Rubin en Rubin (1995:3) beskou die kwalitatiewe gesprek as “...an extremely versatile approach to doing research”. Die navorser luister na mense wat hulle ervarings beskryf en hoe hulle die wêreld verstaan waarin hulle leef en werk. Kwalitatiewe onderhoudvoerders ondersoek spesifieke onderwerpe, gebeure en insidente, byvoorbeeld hoe mense deur oorlog beïnvloed word, of wat die mens motiveer om ’n rebel te word. So kan ook sosiale, politieke en ekonomiese veranderings ondersoek word. In die gespreksvoering wat die stel van vrae en luister na die gespreksgenoot se antwoorde behels beweeg die navorser deur die vier vrae van Browning se model. Dit bring my weer terug by die sosiaal-konstruksionisme soos Freedman en Combs (1996:1) dit verstaan: “Using the metaphor of social construction leads us to consider the ways in which every person’s social, interpersonal reality has been constructed through interaction with other human beings and human institutions and to focus on the influence of social realities on the meaning of people’s lives.”

Navorsers neem die inligting wat hulle vanuit die kwalitatiewe gesprekke gekry het om ’n mening en ’n teorie te vorm, wat gegrond is in die gedetailleerde bewyse en voorbeelde uit die gesprekke. Hierdie gegronde teorieë poog om te verduidelik wat besig is om te gebeur in terme van die betrokkenes in die situasie. Rubin en Rubin (1995:4) sê dat “...grounded theory is based on exchanges in which the interviewees

can talk back, clarify and explain their points”. Die uitkoms van navorsing deur kwalitatiewe gespreksvoering is nie bloot van akademiese belang nie, maar het ook praktiese implikasies. Kwalitatiewe gesprekke laat my toe om die leefwêreld van ander mense te ervaar en uit te vind wat gaande is. Die rede vir hulle optrede gee aan my ’n groter begrip van hulle ervarings en insig in hulle wêreld. In hierdie navorsing sal daar van kwalitatiewe gesprekke as navorsingsgereedskap gebruik gemaak word om vas te stel wat die rol van die Bybel is in die beradingsproses van pastors wat die narratiewe metode gebruik.

1.5 Aksieveld van die navorsing

Die aksieveld wat gekies is om ondersoek te word, omvat die volgende:

DIE FUNKSIONERING VAN BYBELSE INHOUDE IN ’N NARRATIEF-PASTORALE GESPREK.

Die vraag is hoe en hoekom die pastorale terapeut in die narratiewe benadering die Woord van God gebruik. Vanuit die rol van leraar is een van die ervarings in die pastorale situasie die vraag na die plek van die evangelie en die pastor in die beradingsproses. Furet (1974:24) maak die volgende stelling ten opsigte van “pastorale optreden” naamlik, “...de ambtelikje aktiviteit van iemand die geroepen is pastor te zijn in actuele betrokkenheid op anderen of een ander voor wie hij pastor heeft te zijn”. Verder gaan Furet (1974:25) van die standpunt uit dat sentraal in die pastorale optrede dit nie die aktiwiteit van die mens is nie –“...maar die daad van God, die via het intermediair van ambtelijke dienst in zijn woord tot mens komt”.

Uit die voorgaande word duidelik dat twee van die belangrike komponente in die berading die WOORD (verhaal) en die PASTOR (berader) is. Dit is niks nuuts dat daar gevra word na die rol van die Skrif in die beradingsproses nie. Wat wel egter saak maak, is die hoe en waarom van die Skrifgebruik. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) verwoord iets hiervan soos volg:

“Als we namelijk inzetten bij de predikant, dan komt onmiddellijk de vraag op hoe de christelijke traditie, dan wel een theologisch verantwoorde boodschap aan de orde moet worden gesteld. Los nog van de vraag welke boodskap, traditie of inhoud op tafel wordt gelegd, het basisschema is dat de predikant die voor die inhoud moet zorgen en so de theologische kwaliteit moet veiligstellen.”

Binne die narratiewe benadering kom dié vraagstuk in die besonder nog sterker na vore. Die narratiewe benadering gaan van die standpunt uit dat die verhaal van die gespreksgenoot die storie is wat saak maak. In die narratiewe benadering word die probleem verder verdiep, aangesien die eie aard van die narratiewe benadering bepaal dat die betekenis van die storie vir die gespreksgenoot, die materiaal is waarmee gewerk moet word. Die pastor moet dringend waak daarteen om nie sy eie storie of selfs enige ander storie en die betekenis daarvan in die beradingsgebeure in te bring nie. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) sê in die verband die volgende: “Het belangrijkste verschil met pastoraat als verkondiging is dat we als pastores gericht zijn en blijven op het verhaal van onze gesprekspartner.”

Die vraag ontstaan hier hoe en wat die pastor doen om die groter Storie van God in aanraking te bring met die storie van die gespreksgenoot. Het die pastor die reg om die meta Verhaal, 'n groter, wyer en allesomvattende verhaal, in verband te bring met die verhaal van die gespreksgenoot om sy verhaal as betekenisvol te ervaar (Müller,

1996:86)? Ek wil ondersoek instel of die eie aard van die narratiewe benadering nie vra vir 'n eie unieke hantering en gebruik van die Skrif in die beradingsmodel nie. Die volgende moet onthou word, sê Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000): “Uiteindelik draait het dan niet om de dialoog tussen pastor en pastorant, maar om de innerlijke dialogen van de pastorant, en om de dialoog van onze gesprekspartner van God. Het pastorale gesprek wil daaraan dienstbaar zijn.” En waar beter kan dit ondersoek word as om in die praktyk te gaan luister hoe pastors wat die narratiewe benadering gebruik, die Skrif laat funksioneer. Daarom is daar gekies om in hierdie aksieveld te luister en waar te neem hoe die bogenoemde twee aspekte naamlik die Woord en pastor funksioneer en tot hulle reg kom, veral in die konteks van die narratiewe benadering. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) maak die volgende stelling: “Dat laatste is van belang, omdat het bij pastoraat uiteindelik daarom gaat dat de gesprekspartner meer en nieuwe mogelijkheden vindt om in het eigen leven te spreken over God.”

Die vraag oor hoe my eie storie die keuse van navorsing beïnvloed, laat 'n mens nadink oor jou eie manier van berading. Hier het die vraag knaend na vore bly kom van hoe en waar of wanneer ek die “STORIE” in die beradingsproses ter sprake moet bring. Gaan ek van die standpunt uit dat die mense wat my kom sien, “gelowiges” is en dus in 'n verhouding met God staan? Daarom is die “STORIE” op 'n onbewustelike vlak integraal deel van die gebeure. Die ander moontlikheid is dat die pastor op die regte geleentheid die “STORIE” van die evangelie in die groter prentjie sal inbring; dit wil sê, op 'n bewustelike vlak. Die volgende moontlikheid mag ook wees om te wag en te hoor of die gespreksgenoot dit nie self na vore bring nie.

Die veronderstelling is nog altyd daar dat in die pastorale optrede iets van die Woord van God na vore moet kom. In “Om tot Verhaal te kom” maak Müller (1996:i) die volgende interessante stelling in sy voorwoord: “...êrens in elke knopie (verhaal) is daar ook die (dikwels onsigbare) toutjie van God se VERHAAL. ...eers as die relevansie tussen die verhaal en die VERHAAL verhelder, word daar werklik tot verhaal gekom. Dit is die doel van pastorale narratiewe betrokkenheid!” Hierdie woorde maak ’n indrukwekkende stelling, maar die uitdaging van die pastoraat en die pastor is en bly om dit in die veranderende praktyk ’n werklikheid te laat word.

Müller (1996:173) gaan verder deur te opper dat daar meer nodig is “...as net tegniese bedrewenheid met Bybel en gebed”. Die kuns is om mense te help, om hulle stories in die lig van die VERHAAL te interpreteer en ook weer te herinterpreteer en daarvolgens sin in die lewe te vind. Die vraag bly steeds hoe dit moontlik sal wees om dit te laat gebeur. Verder bly dit ook belangrik dat die mense se verhale in verband gebring en geïnterpreteer word met die verhaal van die geloofsgemeenskap. Mense kom spreek die dominee met die hoop dat hy wel ’n antwoord sal hê, terwyl dit as ’n laaste uitweg kan wees met die verwagting dat daar ’n oplossing sal wees, omdat God wonder kan verrig. Dit wil voorkom asof die narratiewe model vir my die geleentheid gee om die “VERHAAL” op so ’n wyse te inkorporeer dat iets van die geforseerdheid in die agtergrond verdwyn. Een van twee moontlike situasies kan na vore tree. In die vertel en oorvertel van sy storie, sal ’n persoon self die verhaal insluit of weglaat. Indien die “VERHAAL” deel gemaak word van die gebeure, het die pastor die gulde geleentheid om toutjies te trek en te kyk wat alles ontknoop word. Indien ’n persoon nie die “VERHAAL” deel maak van sy storie nie, is die vraag of die pastor nie op ’n

gepaste wyse in die dekonstruksie- (“unpacking”) fase hierna kan uitvra en kyk waarheen die persoon met die aspek beweeg nie.

Die navorsing, in samewerking met die medenavorsers, het ten doel om te kyk hoe leraars (pastors) in die narratiewe benadering die “VERHAAL” so tot sy eie reg kan laat kom. Dit is ’n eerlike gesamentlike soeke na ’n manier van hoe pastors die narratiewe benadering sinvol en verantwoordelik in die beradingsituasie kan gebruik sonder om die narratiewe benadering te vervorm of die beginsels van die pastoraat te vergeet.

Die aanvanklike reaksie ten opsigte van die aksieveld het ’n paar vrae laat ontstaan. Die rede hiervoor is dat die paradigmaperverandering wat plaasgevind het vanaf die modernisme na die postmodernisme, goed begryp moet word, veral die posisie van die berader-in-die-verlede as die een-in-beheer, na: “...dit is jou storie waarin ek belangstel en wat ek graag wil hoor. Wat vir jou belangrik is en sin maak, is wat my help om jou te verstaan.” As pastor het ek nie al die antwoorde nie, maar saam as mede-outeurs skep ons ’n nuwe sinvolle verhaal wat aan jou rigting en sin in die lewe sal gee. Ons word dus mede-reisgenote.

’n Belangrike aspek van die narratiewe benadering is dat die terapeut nie ’n eksterne waarnemer van die proses is nie. Die navorser word deel van die aksieveld. Dit beteken dat ek in die beoefening van die narratiewe benadering my metode en werkswyse van berading onder die vergrootglas sal moet plaas.

Die modus van interaksie wat gebruik sal word, is die opneem van beradingsessies van verskillende terapeute wat die narratiewe benaderingsmetode aanwend. Die keuse van twee van hierdie medenavorsers sal gemaak word uit studente wat die M-Diff-graad en die Ph.D.-graad onder die promotorskap van prof. J. Müller aan die Universiteit van Pretoria voltooi het.

Daar bestaan twee moontlike metodes vir die opneem van hierdie beradingsessies. Die eerste moontlikheid is 'n opname by wyse van 'n videokamera en die tweede deur middel van gewone bandopnames. Hier sal die gespreksgenoot se voorkeur en toestemming gevra word rondom wat vir hom gemaklik en aanvaarbaar is. Die gedagte is nie om die gesprekke as geheel verbatim weer te gee nie, maar wel dié gedeeltes waar die aksieveld ter sprake kom.

Die taal waarin die aksieveld beskryf gaan word, sal grootliks teologies van aard wees, aangesien die medenavorsers self uit 'n teologiese agtergrond kom, sowel as die lesers waarop die navorsing gerig is. Verder beskryf die navorsing 'n kommunikatiewe handeling teen die agtergrond van die Bybel. Dit neem egter nie die feit weg dat die eie taal van die medenavorsers nie tot reg sal kom nie. Getrou aan die narratiewe benadering is die gedagte dat die medenavorsers se stories gehoor en verstaan moet word. Hulle ervarings van die proses is inderdaad die belangrike aspek wat die swaarste gewig dra. Hier is die gedagte om terugvoering te kry deur semi-gestruktureerde gesprekke te voer met elke medenavorser wat aan die navorsing deelneem. Die doel met die gesprek is om seker te maak dat die medenavorsers reg gehoor en verstaan is en dat die interpretasie of bevindings vir die medenavorsers aanvaarbaar is. Na hierdie individuele gesprekke is die gedagte om 'n groeps gesprek

te voer met al die medenavorsers, waartydens die bevindings weergegee en krities bespreek sal word. Hierna sal daar meer spesifiek besin word oor die vraag of die uitgangspunt in die narratiewe pastoraat, naamlik dat die Woord van “onder” en op ’n sosiaal-konstruksionistiese wyse na vore kom en ontdek word, tog in die praktyk so werk.

Na aanleiding van die gekose aksieveld is die grense redelik vanselfsprekend afgebaken. In die navorsing gaan dit om die rol van die BYBEL in die terapeutiese werkswyse van pastorale beraders. Die klem val op daardie pastorale beraders wat van die standpunt uitgaan dat hulle teoloë is en dat hulle die BYBEL tot sy reg wil laat kom. Alhoewel die narratiewe benadering in verskillende vakdissiplines gebruik word, is die vraag of pastorale beraders dit met vrug kan gebruik en teologies kan verantwoord.

1.6 Agtergronddiskoerse

Ek het reeds melding gemaak daarvan dat dit noodsaaklik is dat ek myself moet vergewis van die bepaalde diskoerse wat ’n rol speel in die gemeenskap wanneer ek na ’n vraagstuk of probleem binne ’n spesifieke gemeenskap kyk. Ek glo dat die volgende diskoerse ’n rol speel in die onderhawige navorsing, naamlik die roeping van ’n leraar as bedienaar van die Goddelike Woord, wat insluit die wete dat ek geroep is om die Bybel te gebruik; die gebeure rakende berading of terapie in die vakrigting van die psigologie; en die narratiewe beradingsmodel.

Om in die ware sin van die woord pastor te wees, is om vir mense om te gee en belang te stel in hulle wel en weë, asook om by hulle omstandighede betrokke te raak en in dié omstandighede die STORIE van God te bring. Gerkin (1997:12) se vraag in hierdie verband lui soos volg: “I invite you first to pause and reflect on your prior experience of receiving and giving care, particularly pastoral care. What if anything about the experience identified it as pastoral care?” Gerkin (1997:12) se daaropvolgende vraag brei sy standpunt meer uit: “Is it significant to you that the care you recall was offered by a christian pastor? If so, how and why was that significant?”

Daar ontstaan ’n vraag oor wat my pastorale optrede/berading onderskei van dié van vakdissiplines soos onder ander die psigologie en die sosiologie. Is die verkondiging van die evangelie van Christus, waarna ons verwys as die VERHAAL, die enkele faktor wat ’n verskil kan maak in mense se lewens? Is dit die “kern”-verhaal? Maak God se teenwoordigheid enigsins ’n verskil? Gerkin (1997:240) konstateer soos volg: “Thus the theology of pastrol care is grounded in a mystery ...it is the mystery of the care of God.” Hierdie “misterie” mag die pastorale terapeut nie uit die oog verloor nie. Kan ek as pastor in die gebruik van die narratiewe metode nie weer iets van die “misterie” van die omgee van God aktueel maak in vandag se berading nie? Ek glo Deist (1984:8) se siening van ’n teologiese antropologie kan my help om iets te verstaan van die gerekonstrueerde verhaal (nuwe verhaal). Volgens Deist maak Paulus in sy antropologie duidelike uitsprake van “ou mense” en “nuwe mense”. Die verlossingswerk van Christus laat Paulus die mens sien as iemand wat saam met Christus ’n nuwe verhaal kan begin. Jesus se “herskepping” lê nuwe horisonne bloot, vir nuwe verhale om gebore te word. Dié geleenthede moet die pastorale berader met beide hande aangryp.

Gerkin (1997:240) maak melding van Tillich se insig oor 'n "spiritual presence". Hiervolgens is God 'n teenwoordigheid wat inderdaad 'n verskil maak. Daar kan alleen van sy teenwoordigheid gepraat word in terme van 'n KRAG. Dit is egter nie 'n krag soos alle ander kragte nie. God is dié krag teenwoordig in ál die ander kragte. Dit beteken egter nie dat die BYBEL 'n soort towerstaffie is waarmee alles reg getoor kan word nie. Dit gaan ook nie bloot daarom om 'n Christelike "sousie" oor alles te gooi en daarmee te sê dat die saak opgelos is nie. Daar sal egter rekening gehou en erns gemaak moet word met die BYBEL en sy volle konsekwensies as ons wil praat van pastorale berading. In die eerste diskoers wat 'n rol speel, handel dit oor die verwagting dat 'n pastor die Woord van God in sy berading na vore sal laat kom.

In die diskoers van die psigologie handel dit oor 'n poging om die mens en sy manier van optrede te probeer verstaan. Uit die psigologie word dit duidelik dat die mens 'n komplekse wese is met 'n verskeidenheid faktore wat hom beïnvloed. 'n Persoon se agtergrond, kultuur, omgewing en die sosio-ekonomiese omstandighede asook milieu waarin hy hom bevind, en sy siening en verstaan van godsdiens speel alles 'n belangrike rol. Die probleem met die benadering van die psigologie binne die huidige gesprek, is egter dat godsdiens as slegs een van vele diskoerse, 'n kleiner en minder belangrike rol speel.

Gergen (1999:4) sê dat "...the present transformation is catastrophic. It represents the erosion of beliefs central to our ways of life... traditions of democracy, religion, education and nationhood are placed under threat." Gerkin (1997:18) sê op sy beurt egter dat ons nie die bydrae van die psigoterapeutiese paradigma gering moet ag nie. Hy stel dat sy behoefte die volgende is: "...to retain and value much of what was

gained in the appropriation of the psychotherapeutic paradigm. The care of the people of God will always involve the pastor in the care of individuals with as much psychological savvy as he or she can muster.” My persoonlike siening is dat die teologie kennis moet neem van die belangrikheid van diskoerse, maar dat ons as gelowiges nie moet toelaat dat namens ons besluit word watter diskoerse dominant moet wees nie.

Die narratiewe benadering het die afgelope paar jaar baie veld as ’n beradingswyse gewen, selfs binne die teologiese studieterrein. In die narratiewe benadering gaan dit oor die storie van mense in hulle eie taal, om dit te hoor en te probeer verstaan soos wat hulle dit ervaar in hulle bepaalde omstandighede. Die narratiewe benadering gaan verder deur te sê dat wanneer mense hulle stories vertel en hervertel, hulle gehelp word om in die proses nuwe sin in hulle stories te vind. Dié proses bring mee, dat in die hervertel van ’n storie ’n “unique outcome” na vore kom en dat dit ’n persoon help om ’n nuwe storie te skep wat vir hom sin maak en waarvolgens weer nuwe betekenis en rigting in en aan die lewe gegee word. Dit is essensieel dat die terapeut daarvoor oop sal wees om nie sy eie betekenis en gedagtes in die uitkoms van die storie in te dra nie. Van die uiterste belang is die ontginning van die inligting en resultate wat die “medenavorsers” deurgee. Die narratiewe benadering sien daarom ook nie die deelnemers as navorsingsobjekte nie. Die persone wat deelneem, word eerder as “medenavorsers” gesien.

In hierdie hoofstuk is veral klem gelê op berading/terapie en die plek wat die godsdiens daarin speel. Met die huidige navorsing word gepoog om te bepaal of die pastorale terapeute dit regkry om met die narratiewe benadering erkenning te gee aan

die BYBEL en of dit enige verskil aan die uiteinde van die terapeutiese proses maak. Vanuit my oogpunt as 'n teoloog moet die teologiese diskoers 'n prioriteit bly. Die kuns is om die narratiewe benadering so goed as moontlik te benut en aan te pas om dit sodoende teologies te kan verantwoord.

Hoofstuk 2

Pastorale sorg en die storie daar agter

2.1 Pastoraat: wat moet ek daaronder verstaan?

Volgens Browning (1996:55) se model is die vraag wat 'n navorser moet vra die volgende: “Hoe verstaan en lyk die konkrete situasie waarin ek myself bevind?” Die vrae wat gestel word raak al die fasette van die konkrete situasie aan en betrek die historiese situasie, asook die behoeftes en die vrae van die mense in die huidige situasie. Kortom sluit dit die bestudering van al die verskillende religieus-kulturele verhale en gebeure in wat meeding om inhoud en betekenis aan die huidige situasie te gee.

Voordat ek die vraag kan beantwoord of die narratiewe model bruikbaar is in die pastoraat, is dit nodig om weer kortliks te kyk na hoe die teologie die begrip “pastoraat”, oftewel “pastorale optrede” verstaan. Die bedoeling is nie om 'n volledige geskiedenis van die ontwikkeling van die pastorale optrede weer te gee nie, maar om oorhoofs aan enkele belangrike hoofpunte daarvan aandag te gee. In die proses sal die gebruik van die Woord in die pastoraat ook aandag geniet. Gerkin (1997:23) sê die volgende: “Pastoral care as we know it today did not spring forth out of the shallow soil of recent experience. Rather, it has a long history...”. Die betroubaarste bron aangaande die begin van pastorale sorg is natuurlik die Bybel (Gerkin, 1997:23). Heitink (1993:90) stem saam as hy sê: “Today’s practical theology has much to learn from this tradition of pastoral theology. It contains a centuries-old treasure of

experiences, with the Scriptures as the guiding principle for faith and practice.” Vanuit die Skrif en in besonder die Ou Testament word dit duidelik dat die versorging van die gemeenskap aan bepaalde ampte toevertrou is, elkeen met sy besondere taak. Hier is die onderskeiding gemaak van priester, profeet en wyse manne of vroue (oudstes). Die priesters was verantwoordelik vir die aanbidding en seremoniële lewe, die profete vir die bring van God se Woord ten opsigte van morele sake, en die wyses was op hulle beurt daarvoor verantwoordelik om raad en hulp te gee ten opsigte van die alledaagse lewe. Gerkin (1997:24) sê dat: “...each in his or her own way was vitally concerned with the care and discipline of Yhawe’s people, both as a community and as individual”.

Vanuit die Skrif kry ek verder die bekende “herdermodel”. Dié metafoor is die duidelikste in Ps. 23 waar God beskryf word as die goeie herder wat na sy skape omsien. Heitink (1998:28) wys soos volg daarop: “De herdermetafoor gaat terug op de Joodse traditie. Zij geeft uitdrukking aan de liefdevolle zorg van Gods kant, waarmee Hij binne een Verbond met mensen omgaat.” God sien om na die mens op ’n persoonlike manier en so lei en beskerm God die mens en vind ek in die herdersmotief ook iets van ’n troosmotief in die byeenbring van die verstrooide kudde. In die Psalm word die beeld van die “herder” nie eksplisiet oorgedra na die “leiers” van die dag nie. Later in die Nuwe Testament, met die koms van Christus, verwys Johannes ook in sy evangelie na Jesus as die “goeie herder”. Stadig maar seker het die “herderbeeld” sy plek gekry as die beeld vir persone wat omsien en omgee vir ander. Vanaf die vroegste Christentye tot vandag word die beeld van “herder van die skape” gekoppel aan die pastorale leiers in die gelowige gemeenskap. Wanneer hierdie term dan op die pastorale werker en amp oorgedra word, word die liefdevolle styl van die pastor ’n

medium waardeur nie net die sorg van God aan die wêreld gekommunikeer word nie, maar ook die doel van hierdie sorg: die redding (heil) van menslike lewe (Louw, 1992:24). In die herderlike funksie verteenwoordig die pastoraat God se sorgsame bystand konkreet aan die mens in nood. In die pastoraat het dit gegaan om God se liefde vir die verlorene en om sodanig te red, en weer sin en betekenis in die lewe te gee. Heitink (1993:91) wys ook daarop dat reeds in die Nuwe Testament 'n elementêre vorm van pastorale teologie gevind word. Hy sê: “Men and women receive spiritual gifts (charismata), enabling them to proclaim the gospel (kerugma), to support each other in the establishment of a community (koinonia), and to be servant in the kingdom of God that is being established in this world (diakonia).”

Tydens die vroeë periode van die Christendom is die pastorale sorg in 'n groot mate beïnvloed deur die verwagting van die spoedige wederkoms. Die sorg aan die gemeenskap het veral gedraai om die reinheid van die gelowiges en die behoud van die geloof en die regte optrede in afwagting van die wederkoms. Heitink (1993:91) verwys hierna as hy sê: “But when the second coming did not materialize, they had to look for a way in which the tradition of Christ’s death and resurrection – could be transmitted to the following generations, while maintaining a balance between ‘remembering’ and ‘expecting’.”

In die tweede en derde eeu, met die vervaging van die spoedige wederkoms, is die gelowige gemeenskap al meer onder druk geplaas om deel te neem aan die afgodsdienste en kultusgebruike van die staat. Die handhawing van die grense en gebruike van die Christene het nou die primêre belang van die pastorale leiers geword. “Pastoral care within the community took an air of reconciliation, as care for the community and care

of individuals were combined in modes of disciplining members of the church who failed to follow the churches rules of worship” (Gerkin, 1997:29). Twee begrippe wat hier ’n belangrike rol gespeel het, was “metanoia” (berou) en “excomologesis” (belydenis). Heitink wys ook op die minderheidsposisie wat die Christendom moes inneem binne die Romeinse Ryk, wat nadruk op die heiligheid van die gemeente in ’n vyandige wêreld meegebring het (Heitink 1998:33). Gerkin (1997:32) wys op die belangrikheid om kennis te neem van ’n interessante ontwikkeling tydens hierdie tyd wat vir latere gebeure binne die pastorale sorg antwoorde kan bied naamlik, “...that of borrowing from an accommodating non-christian modes of thought present in the surrounding culture”.

Met die aanbreek van die vierde eeu en die verandering in status van die Christelike geloof tot staatskerk, het die kerk hom skielik in die rol bevind om sy sorg ten opsigte van die Christelike gemeenskap en sy tradisies uit te brei, sodat dit die hele gemeenskap insluit. Die kerk was verantwoordelik vir die morele standaard en optrede van die mense van die hele gemeenskap. Heitink (1998:34) sê in die verband die volgende: “Wanneer de kerk staatskerk wordt ondergaat het pastoraat een verbreding. De kerk kan nu een veel nadrukkelijker stempel zetten op heel de sameleving en zo eeuwenlang grote invloed uitoefenen op de individuele levens van mensen.” Die nadeel hiervan was dat die grense van die Christelike gemeenskap vervaag het. Die gebeure het verder meegebring dat die kerk sy karakter verloor het. Heitink (1993:94) verwoord dit soos volg: “But the established church was of this world.” Alhoewel die voorkoms hiervan radikaal verskil van ons tyd en omstandighede, bly die probleem nog steeds om die grense van die Christengemeenskap te handhaaf en duidelik te definieer.

Die val van die Romeinse Ryk het sy eie unieke probleem meegebring. Weer eens was dit die taak van die kerk om 'n soort skyn-kulturele eenheid daar te stel. Om dit te verwesenlik, het 'n situasie aan die een kant ontwikkel met die ontstaan van die “elite-klas” wat die voortsetting van die klassieke Romeinse beskawing verteenwoordig het. Aan die ander kant was daar die armklasmense aan wie voorgeskryf is en wat geïndoktrineer is ten opsigte van hoe 'n Christelike lewenstyl moet lyk. Aan hulle is ook voorgeskryf hoe om die probleme en krisisse in hulle lewens te hanteer. Tydens hierdie era kry ons die ontstaan van verskillende monnikordes. Veral twee sentrale temas ten opsigte van die pastorale sorg het hier op die voorgrond getree. Eerstens, die klem op die individuele begeleiding van die siel van die gelowige en die klem op die regulering van die gewone lewe deur die beoefening van gebed, meditasie en geestelike dissipline. Die negatiewe gevolg van die gebeure was die outoritêre posisie van die priester (pastor) in die pastorale verhouding. Heitink (1993:94) wys op die afstand tussen die gelowiges en die ampte wat net al groter en groter geword het. Tweedens was die pastorale optrede baie meganies en voorskriftelik. Laastens het die hartseer situasie ontstaan waar die pastorale leiers ten spyte van die aandag aan die individue, nie die sosiale ongeregtighede van die tyd bevraagteken het nie.

Met die aanbreek van die Middeleeue het die sakramentalisme hoogty gevier. Die analogie tussen die pastor as “dokter van die geestelike” en die mediese dokter as “dokter van die liggaam” het sterk op die voorgrond getree. “Sacramental healing became the norm for pastoral practise” (Gerkin, 1997:40). Heitink (1998:34) verwys hierna as hy die volgende sê: “In de Middeleeuwen groeit een nieuwe vorm van boete, de biecht, prive, regelmatig en sinds 1215 voor iedereen verplicht.”

Met die Reformasie het die pastorale sorg 'n radikale verandering ondergaan. Onder leiding van Luther en ander hervormers het die kerk skerp weggedraai van die sakramentalisme en die voorgeskrewe rituele vir berou en vergifnis van sonde. Daar is beweeg in die rigting van omgee vir die siele van individue in hulle soeke na verlossing. Vir Luther het die evangelie 'n individuele belydenis en 'n persoonlike betrokkenheid vereis; 'n persoonlike verhouding met God en 'n persoonlike verlossing. Heitink (1993:95) wys soos volg daarop: "The new stress on justification by faith switched the emphasis from administering the seven sacraments to the proclamation of the Word." Pastorale sorg aan mense het 'n proses geword van die fasilitering van 'n individu se persoonlike verhouding met God. Versoening van 'n individu se siel en begeleiding in die geestelike lewe het die primêre taak van die pastorale optrede geword. Die klem het sterk begin val op die betrokkenheid by 'n individu. Heitink (1998:34) maak in hierdie verband die volgende opmerking: "Wel staat bij Martin Luther de schuldvergeving centraal, maar deze wordt door hem in een gemeentelijk kader geplaatst. Zo vervangt hij het ambtelijk priesterschap door het algemeen priesterschap van alle gelovigen en maakt hij ruimte voor onderling pastoraat." Gerkin (1997:43) opper 'n belangrike aspek soos volg: "Several issues being widely debated in contemporary pastoral care circles have their roots, or at least close parallels, in the reformation period of pastoral care's history."

Voorts verwys Gerkin (1997:43) na die volgende drie gedagtes. Eerstens is ons eie tyd 'n tyd van konflik en spanning tussen die prioriteite van individualisme teenoor 'n behoefte aan koöperatiewe of gemeenskaplike ordening van die lewe. Tweedens is die vraag waar die fokus in pastorale optrede geplaas moet word - konsentreer ek op die

verlossing van 'n individu se siel, of kyk ek na die sorg van hulle wat ly onder die omstandighede/ongeregtigheid van die tyd? Derdens is daar die saak van die eeu-oue beginsel van dissipline. Die Reformasie het sterk te velde getrek teen die gedagte van pastorale sorg wat uit die paradigma van pastorale outoriteit ontwikkel het. Reeds met die Reformasie het 'n patroon begin ontwikkel van gemeenskaplike verantwoordelikheid deur kleingroepinteraksie in die pastorale optrede. Gerkin (1997:44) beklemtoon die volgende: “We who practise pastoral care are left with difficult questions as how and to what extent our ministry is to assist people in the ordering of their lives and their relationship for the community of faith and its doctrines.”

Dit bring my by die “Aufklärung” wat gesien is as die begin van die modernisme. Die tydperk is gekenmerk deur die opkoms van die sekularisme: die siening dat die menslike asook die kontemporêre lewe verstaan en begryp kan word sonder om oor God te praat of die veronderstelling te maak van enige goddelike aktiwiteit in die menslike belewenis. Die tyd is verder gekenmerk deur die verskyning van die Europese filosofiese bewegings waar daar begin is om vertrou te plaas in die moontlikheid van die mens om te kan leer en die vertrou in die empiriese metodes om die waarheid te kan ondersoek. Heitink (1993:19) wys op die volgende: “An enlightened person became the subject of her or his own experience. This leads to a new understanding of religion and church that rebels against all forms of authoritarian faith... .”

Selfs die bestaan van God is gesoek in die rasonele en selfs empiriese wetenskap. Die debat tussen die geopenbaarde teologie en die empiriese wetenskap het hier begin. In

respons tot die nuwe menslike denke en praktyke het die pastorale optrede 'n nuwe weg ingeslaan, naamlik dié van 'n meer wetenskaplike, “praktiese” werkswyse. Heitink (1998:33) toon dat subjektiwiteit, self-realiserings, die ontwaking van die bewuswording en bevryding in die proses prominente temas geword het.

Aangaande die pastorale sorg van die twintigste eeu sê Gerkin (1997:53) die volgende:

“This is the story of our most immediate ancestors and their contributions to the pastoral care tradition. They are the persons who have shaped pastoral care as we know it today.” Die belangrikste ontwikkeling in die pastorale sorg aan die begin van die twintigste eeu, in aansluiting met dit wat reeds begin het met die draai van die eeu, is eerstens die belangrikheid van die individu en tweedens die vinnige ontwikkeling in die privatisering van godsdiens. Godsdiens is nou verbind en word geassosieer met “selfontwikkeling”. 'n Verdere gevolg van die proses van modernisering was die rasionalisering van die gemeenskap. Hieroor laat Heitink (1993:38) hom soos volg uit: “We owe it to the empirical shift, in particular to the rise of sociology, that processes in society can be analyzed and explained. As a result, we are able to objectify social phenomena in society.” Dit was ook gedurende die tyd wat die moderne sielkunde as wetenskap sterk op die voorgrond begin tree het. Hiermee saam het verskillende bewegings soos onder andere die “Social Gospel Movement” en die “Emmanuel Movement” ontstaan. Die negatiewe kant van die bewegings was dat dit dikwels meer oor sosiale transformasie as pastorale sorg gegaan het. Gerkin (1997:60) beklemtoon dat “...however, the issues that surround the separation between pastoral psychology and social transformation do not disappear but continue to be important matters of unrelenting concern for pastoral practice in our time”.

Die dekades 1930 en 1940 was grootliks 'n tyd van groei vir die “clinical pastoral education movement” met sy hoogtepunt in die vyftiger-en sestigerjare. Die beweging het 'n groot rol in die pastorale (sorg) opleiding binne sowel as buite die kerk gespeel. Die klem het hier veral geval op die kliniese waarin die psigologie as vakgebied 'n baie belangrike rol gespeel het. Pastorale sorg is as 'n gespesialiseerde bediening aan individue in nood met 'n behoefte aan sorg van 'n ander aard, begin erken. Gerkin (1997:65) sê dat “...human experience, particular human relational and developmental was once again becoming a subject of theological fascination”.

Om die voortgesette groei tydens die sewentiger-en tagtigerjare te verstaan, wys Gerkin (1997:72) op die dikwels teenstrydige ontwikkeling wat plaasgevind het in die verskillende dimensies van pastorale sorg, naamlik tradisie, kultuur, individue en die Christengemeenskap. Op die vlak van sorg aan die individu het 'n breë front van ontwikkeling plaasgevind, en elke ontwikkeling het sy eie literatuur vir praktiese en metodologiese voorstelle aan die pastor die lig laat sien. Daar was boeke oor sorg aan die persoon wat rou, sterwensbegeleiding, pastorale sorg aan die jeug en selfs die bejaarde. Die negatiewe hieraan verbonde is dat dit in baie gevalle baie oppervlakkig was en dat daar eerder gefokus is op praktiese aspekte van diagnoses en maniere om die situasie te hanteer. Daar is gepraat van die “*how to*”- boeke (Gerkin, 1997:72).

'n Verdere ontwikkeling op die vlak van die individuele was die ontstaan van verskillende “counselling centres”. Pastorale sorg het vir baie die verwysing van 'n persoon na hierdie soort sentrums behels, aangesien sodanige persoon se probleem of krisis die vermoë van die pastor oorskry het. Voorbeelde van sulke sentrums is Alkohol Anoniem en die Alzheimer-groepe. In die verband sê Heitink (1998:18) die

volgende: “De differentiatie in de samenleving heeft ook geleid tot allerlei vormen van bijzonder pastoraat, in ziekenhuizen en andere instellingen, in de psychiatrie, in gevangenissen, in het leger, via de media en in bedrijven.” Terwyl hierdie spesialisasie in die pastorale sorg aan die een kant sterk ontwikkel het, het ander pastorale leiers wegbeweeg van die swaar invloed van die psigologie en psigopatologie na ’n hernude belangstelling in die sorg van die gemeenskap van gelowiges. Hier is weer gefokus op die waarde wat gevind is in die omgee van ’n gemeenskaplike konteks van sorg.

Die fokus het verby die een-tot-een-situasie van die pastor na ’n netwerk van sorg binne die kerk as ’n lewende gemeenskap verskuif. Reeds hier het die beweging kragte saamgesnoer met sosioloë en antropoloë om ’n interdisiplinêre span te vorm wat vir die gemeenskap gesorg het. Daar is na verskillende fasette van die gemeenskap gekyk, naamlik sy geskiedenis, sy identiteit en sy dinamiek van interpersoonlike interaksie.

Op kulturele vlak is besef dat die pastorale sorg nie losgemaak kan word van die morele en die etiese nie. Die pastors moet sensitief wees vir die morele en die etiese implikasies van hul eie optrede sowel as die optrede en besluite van hulle pasiënte. Kortliks, die gewaarwording van die sosiale onreg het gevra vir sosiale transformasie. Armoede, rassisme, seksisme en materiële welvaart moes onder andere aangespreek word. Daar is besef dat die taak van pastorale sorg meer holisties geïntegreer behoort te word met sosiale transformasie. Saam hiermee het die gewaarwording gekom van die wêreld se verskeie kulture met hul eie verskillende waardes, indeling van menslike ontwikkeling en kriteria vir die meet van wat goeie pastorale sorg is.

Campbell (1980:1) motiveer 'n herbesinning oor die ware aard van pastorale sorg soos volg:

“This book is concerned with the rediscovery of pastoral care, a rediscovery made necessary by a contemporary sense of confusion about the true nature of christian caring and by a feeling of alienation from traditional understanding of the pastoral task.”

Die verwarring is gedeeltelik veroorsaak deur die buitengewone sukses van die “science of man” – veral in die psigologie en die sosiologie wat antwoorde verskaf het oor die oorsake van die mens se nood en hartseer. Verdere redes vir die vervreemding is die afwesigheid van 'n teologiese konsekwentheid, die kompleksiteit van motivering en die onsekerheid van wat presies die pastorale rol is wat die herder moet vervul (Campbell, 1980:3). Op die pad vorentoe praat Campbell (1980:98) van “...this book has been an attempt to rekindle the imagination of those who believe that their vocation as Christians leads to a life of caring for others”. Campbell (1980:98) se daaropvolgende woorde stem 'n mens tot nadenke:

“I have been concerned to restore to the pastoral care a sense of indepthness to theological insight, in an attempt to counterbalance the over-reliance in contemporary literature on the theories and terminology of psygology and psychotherapy.”

Campbell moedig die lesers van sy boek aan om vanuit hulle omstandighede en situasie hulle geloofservaring te benut en te gebruik, nie as 'n beperkende ortodoksie nie, maar as 'n bevrydende uitdaging van hoe hulle pastorale sorg kan verruim en uitleef teenoor ander mense.

2.2 Hedendaagse beskouing van pastorale sorg

Die afgelope twee dekades het daar heelwat ontwikkeling plaasgevind ten opsigte van die praktiese teologie en veral in die vakgebied van die pastoraat. Navoser het besluit om die uitgangspunte van vyf teoloë wat die afgelope tien jaar 'n bydrae gelewer het rondom veral die pastoraat binne die wetenskap van die praktiese teologie te ondersoek. Vervolgens word die uitgangspunte van Patton(1993), Gerkin(1997), Louw(1993), Müller(1996) en Heitink(1998) kortliks bespreek.

Patton (1993:3-4) begin sy boek ter inleiding soos volg: “Things have changed in pastoral care...while things have been changing in pastoral care, a similar phenomenon has taken place in Christian theology.” Daar is reeds in hoofstuk een verwys na die drie groot paradigmas, naamlik die klassieke, die moderne en die postmoderne. Patton (1993:4) voeg die volgende by: “Although the timeframes and the contents of the paradigms are not the same I believe that one can distinguish three major paradigms for the ministry of pastoral care: the classical, the clinical pastoral and the communal contextual.”

Voordat die voorafgaande bespreek word, is dit goed om te let op Patton se mening oor die eerste twee paradigmas om dit sodoende later in hierdie navorsing in gedagte te kan hou. Die sentrale gedagte uit die klassieke paradigma om te bewaar en te herinterpreteer, sê Patton (1993:5) is die boodskap van die Bybel van 'n God wat die mens sorgsaam geskape het om in 'n verhouding met mekaar te staan en wat moet voortgaan om vir mekaar om te gee en te sorg deur na mekaar te luister en mekaar te onthou.

Aspekte van kliniese pastorale paradigma om in gedagte te hou is die volgende veronderstellings:

- Die wyse waarop ek vir iemand anders sorg, is onlosmaaklik verbind aan die wyse waarop ek vir myself sorg.
- Pastorale sorg behels altyd dat jy iemand is en dat jy iets doen.
- Jy leer die meeste van jouself en van pastorale sorg aan ander, deur jou eksperimentele en refleksiewe deelname in omgee-verhoudings.

Oor die “communal contextual” paradigma sê Patton (1993:5) dat dit beide ou en nuwe verstaanshorisonne betreffende pastorale sorg bied. Dit is oud, aangesien dit gebaseer is op die Bybelse tradisie wat God voorhou as ’n God wat omgee, en wat die mense saamsnoer as sy gemeenskap wat nie net vir mekaar omgee nie, maar die sorg en omgee na ander uitbrei. Dit is nuut, omdat dit die klem laat val op die omgee-gemeenskap en die verskillende kontekste van omgee, eerder as ’n fokus op die pastorale sorg en die werk van die leraar of dominee. In die “communal contextual” paradigma word pastorale sorg verstaan as die bediening van ’n geloofsgemeenskap wat sy lede daaraan herinner dat hulle God se kinders is wat nie vergete is nie. Pastorale sorg behoort al die elemente van die verskillende paradigmas te bevat, naamlik om gefokus/bewus te wees van die boodskap van die Woord, die mense wat die boodskap bring en dié wat dit ontvang. Laastens moet bewustheid bestaan van die konteks wat die betekenis van pastorale sorg kan beïnvloed. Patton (1993:5) sê voorts: “Thus the book presents a rethinking of pastoral care, in terms of its message, person and context and calls for the carers to remember God’s action for them, to remember why they are God’s people and to hear and remember those to whom they minister.”

Patton (1993:6) beklemtoon dat God die mens geskape het om nie alleen met God nie, maar ook met ander mense in 'n verhouding te staan. God gaan voort om in 'n verhouding met sy skepsels te staan deur na hulle te luister, hulle te onthou, deur vir hulle te sorg en hulle in 'n verhouding met mekaar te bring om ook vir mekaar te sorg. So is 'n gelowige lidmaat deel van 'n omgee-gemeenskap, wat in navolging van God vir ander omgee en sorg - 'n gemeenskap van gelowiges wat hoor (luister) en onthou! Patton (1993:6) sê dat “...this point of view holds that the Bible does not tell us how to do pastoral care, but offers empowering themes for expression in the context for the care today”.

Gerkin (1997) het opmerklik byna dieselfde vertrekpunt as die voorgaande teenoor pastorale sorg. Gerkin (1997:97) vra insgelyks die volgende: “Is there a model for pastoral care that builds on past history yet listens for the issues of the present?” Binne die stroom van die sosiaal-konstruksionisme erken Gerkin (1997:97) dat die verandering in die groter sosiale konteks die Christengemeenskap beïnvloed het en daarmee ook die behoeftes en vereistes vir “ander” pastorale praktyke.

Gerkin (1997:110) in aansluiting by Lindbeck stel 'n kulturele linguistiese model voor en sê dat

“...the cultural linguistic model provides a frame work for maintaining a lively connection between the questions and problems that arise in the practise of pastoral care as well in practical theology. Practical theology becomes the task of maintaining the connection between the varied story of life and the grounding story of the Christian community.”

In sy skematiese voorstelling plaas Gerkin (1997:111) pastorale sorg in die middel van die dialogiese opening tussen die Christelike gemeenskap se storie en die baie lewensverhale van mense wat op die een of ander wyse aan die Christelike gemeenskap verbind is. Die plasing van die pastorale sorg in die middel van die dialoog tussen die Christelike gemeenskap en dié lewensverhale suggereer dat die belangrikste funksie van die pastorale sorg die fasilitering van die integrasie van die lewensverhale en die Christelike storie en omgekeerd is.

Tweedens is die bedoeling van die skema om aan te toon dat die dialoog tussen die lewensverhale en die Christelike storie 'n spanning of dialektiek behels. Die pastor in die model wag nie vir 'n geleentheid om die Christelike waarhede te proklameer nie, maar berei bloot die weg voor vir die waarheid rakende God om na vore te kom, of vir die genade van God om op sy eie te manifesteer. Die pastor is eerder daarop uit om verskeie oop gesprekke tussen die twee partye te fasiliteer, 'n gesprek wat die volgende insluit: die deel van gevoelens, stories van die verlede, gedeelde vrae en die soeke na outentieke verbindings tussen die twee pole. Gerkin (1997:13) beklemtoon dat "...the work of pastoral care involves responsibility for facilitating the maintenance and further development of the christian communities story and it's dialogue with it's tradition, on the one hand, and for facilitating the growth and creative development of particular life stories on the other hand".

Toekomstig sal een van die prominente aspekte van sorg in die ontwikkeling van pastorale sorg, volgens Gerkin (1997:114) "guidance" wees. Hieronder verstaan hy nie dat dit alleen gaan om die interpretasie van die Christelike tradisie en die implikasies daarvan vir die gemeenskap, morele, individue en die sosiale lewe nie. Veel

belangriker sê Gerkin (1997:114) dat “...I mean the role of interpretive guidance as it relates to facilitating the dialogical process between life stories and christian story of how life is to be lived”.

Louw (1993:vii) sê op sy beurt in sy inleidende opmerkings dat “...dit gaan dus in die worsteling in die teologie en by name die pastorale teologie om die vraag hoe om die waarheid te vertolk en te verstaan in terme van die mens se ervaringswêreld sonder om terug te val in die uitgediende probleem van subjektivisme”. Die mens is en bly steeds ’n “geestelike wese”. Die belangrike punt waaroor dit egter gaan, is dat binne die tradisie van die pastorale bediening die mens in die totaliteit van sy bestaan in die fokuspunt staan. Omdat die kerk steeds met die veronderstelling werk dat die mens benader moet word vanuit sy basiese verhouding: sy verhouding tot God, kan die kerk nooit ophou om te besin oor die betekenis van die Godsperspektief met betrekking tot die nood van die menslike “siel” nie. Louw (1993:57) sê kortliks “...dat die pastorale ontmoeting die heil binne die “communio sanctorum” konkretiseer”. Wanneer gelowiges in liefde op mekaar ingestel is, leer hulle om onderlinge verantwoordelikheid vir mekaar te aanvaar. Louw beklemtoon die onderlinge ingesteldheid op mekaar, waarin die gelowige bewus gemaak word van die gawe van die liefde.

’n Pastorale gemeente is in terme van die gawes van die Heilige Gees wesenlik ’n charismatiese gemeente wat in die liefde daadwerklik betrokke raak by die nood van mense. Volgens Louw (1993:58) moet die volgende elemente in die ontmoeting na vore kom:

- Belofte – die pastorale ontmoeting word voltrek binne die gebeure van toesegging en aanspraak. Op hierdie wyse kom die Woord van God tot mense.
- Troos – die pastorale ontmoeting laat die mens wesenlik deel in die heil en lei tot verandering en hoop.
- Sorg – die pastorale ontmoeting is die uitdrukking van die agape-liefde. Die konkrete gestalte hiervan in die priesterlike nabyheid van gelowiges aan mekaar, is empatieke ondersteuning en doelgerigte begeleiding.
- Konfrontasie – die pastorale ontmoeting bring die mens in aanraking met die waarheid van sy bestaan. Die pastorale ontmoeting lê getuienis af van die waarheid. Daarom speel vermaning en teregwysing ’n belangrike rol in die ontwikkeling van geloofsvolwassenheid.
- Volwassenheid – die pastorale ontmoeting is daarop ingestel om binne die koinonia die gelowige te ontwikkel met die oog op verantwoordelikheid, diensbaarheid en doelgerigte gedrag.

Die pastorale ontmoeting is ook gebeure met ’n eiesoortige struktuur. Hier word verwys na ’n wederkerige relasie – die pastorale bediening is die uitdrukking van God se verbondsontmoeting met die mens. ’n Grondhouding – die pastorale ontmoeting is ’n uitdrukking van God se houding jeens die mens. Dit vergestalt vir my iets van God se barmhartigheid en onvoorwaardelike genade. Die ontmoeting besit ’n element van dialoog – dit gee uitdrukking aan die mens se oproep tot verantwoordelikheid en gehoorsaamheid. Pastoraat as heilsbemiddeling van die evangelie is inderdaad ’n gespreksmatige aangeleentheid. Die ontmoeting genereer verandering. Wanneer God en mens ontmoet, laat die heil iets gebeur. Die eintlike konteks van die pastorale

ontmoeting is die liggaam van Christus. Tog vind hierdie ontmoeting nie in 'n lugleegte plaas nie. Die kerk as liggaam van Christus is ook 'n sosiale fenomeen. Via die priesterskap van die gelowige verkry die onderlinge troos 'n sosiale en politieke dimensie. Die pastorale ontmoeting is kontraktueel in dié sin dat dit 'n uitdrukking en vergestaltung is van die feit dat God homself in die verbondsformule: “ek sal vir julle 'n God wees”, tot hulp, troos en verandering van die mens se situasie verbind. Die pastorale ontmoeting is daarop ingestel om 'n nuwe perspektief op die huidige sake te kommunikeer. Dit moet 'n dimensie van hoop bewerkstellig.

Louw (1993:64) wys op die volgende:

“Dit gaan dus in die pastorale ontmoeting in 'n heel besondere sin om die vertolking en verstaan van wie God vir die mens in nood is en hoe die mens self van 'n bepaalde Godsvoorstelling, konsep of beeld gebruik kan maak om God te interpreteer of te vertolk binne die konkrete omstandighede/krisis waarin hy homself bevind.”

Louw stem dus saam met Veltkamp (1988:198) wat sê: “Het gaat immers om het zoeken van een weg om tot verstaan en tot verandering te komen, om in het eigen verhaal verder te komen in het licht van het Verhaal.” Die pastor tree in die hermeneutiese proses op as 'n gids en is saam met mense op soek na die betekenis van 'n lewensverhaal in die lig van God se Verhaal. Die teologiese hermeneutiek poeg egter sterk om 'n verband te lê tussen mense se verhale en God se Verhaal met mense. Die pastor soek as verteenwoordiger van God se Verhaal na raakpunte tussen mense se verhale en die Godsverhaal in die evangelie.

Pastoraat is dus ten diepste betrokke by die tegniek van verhaalanalise (Louw, 1993:84). Die verhaal van die gelowige bevat 'n stuk selfuitleg (hoe die mens

homself verstaan binne die gebeure), 'n stuk ander uitleg (hoe hy ander verstaan) en 'n stuk Goduitleg (hoe hy God verstaan). Hierdie eiesoortigheid van die pastorale hermeneutiek bring egter ook sy eie gevare mee. Is dit slegs die pastor wat in staat is om mense te help om hulle lewensverhale te verstaan in die lig van God se Verhaal? As daar sterk gewerk word met die veronderstelling dat die uitleg van die Godsverhaal sin sal meebring in die mens se lewensverhaal, ontstaan die vraag of dit sin maak vir die pastor en of dit sin maak vir die pasiënt en sy verhaal.

Müller (1996:i) sê in sy voorwoord dat sy filosofie is dat verhale genesing bring - genesing deur verhaalbetrokkenheid. Ware verstaan kom nie sonder die ontginning van verhale nie. In sy benadering is die verhale waarvan raakpunte ontdek word, nie alleen verstaanbaar nie, maar ook 'n veranderingsbron. So word nuwe verhale gevorm wat op hulle beurt nuwe realiteite skep. Müller (1996:7) verwys na Patton se identifisering van drie paradigmas in die geskiedenis van pastorale sorg en is van mening dat Patton se beskrywing van die huidige paradigma nie genoeg reg laat geskied aan die hermeneutiese aspek daarvan nie. Die verandering behels meer as net 'n verskuiwing weg van die individueel-gesentreerde benadering na 'n meer kontekstuele en gemeenskapsbenadering.

Müller (1996:7) huldig die volgende mening: “Dit gaan veel eerder oor 'n nuwe verstaan van verstaan.” Voorts verwys Müller na Tieleman se hantering van die paradigmatische verandering, wat hy glo, meer moontlikhede bied. Die eerste verandering is van 'n kerugmatiese na 'n deelnemende pastoraat, en die tweede van 'n terapeutiese na 'n hermeneuties georiënteerde pastoraat. Die hermeneutiese pastoraat is meer doelbewus op soek na 'n rekonstruksie van die lewensverhaal vanuit 'n

dubbele narratiewe struktuur: eerstens, die lewensverhaal en tweedens, die gemeenskap en geskiedenis van ander verhale. By die laasgenoemde is die betekenis van die geloofsverhale natuurlik ook aanwesig.

Volgens Müller (1996:10) moet hierdie hermeneutiese paradigma egter verder verruim word en hy praat van die konstruksie van 'n eko-hermeneutiese paradigma. Hiervolgens het die lewe sin wanneer dit as deel van 'n breër betekenisgeheel ervaar word. Wat in die pastorale proses moet gebeur, is dat 'n situasie van egte soeke na sin gefasiliteer word.

In die hermeneutiese paradigma val die klem op verstaan binne die konteks van die geheel, terwyl dit in die eko-hermeneutiese paradigma val op die verstaan van die geheel en die ontdek van die betekenis van die geheel-konsep binne verskeie kontekste. Müller (1996:14) sê die eko-hermeneutiese paradigma propageer 'n vorm van verstaan wat alleen moontlik is indien 'n mens in die betekenisgeheel opgeneem word. Pastoraat wat vanuit 'n eko-hermeneutiese paradigma gedoen word, mond uit in 'n pastoraat van betrokkenheid by die totale narratiewe werklikheid wat ter sprake is. Dit gaan om 'n ervaring van die geheel van die verhaal en 'n totale betrokkenheid daarby. Müller (1996:16) maak die volgende stelling: “Die pastor en die persone in terapie word mede-konstrueerders van 'n gedeelde realiteit.” Hiervolgens maak dit sin dat die pastor nie die enigste en onfeilbare verteenwoordiger is van die “waarheid” nie, maar 'n medespeler in die verhaal van die soeke na die waarheid.

Heitink (1998:5) gee in sy voorwoord toe dat dinge inderdaad met 'n snelle pas verander het die afgelope paar jaar, en sê voorts: “Wat mijn visie op het pastoraat nog meer heeft beïnvloed is de culturele en maatschappelijke ontwikkeling, waardoor onze

samenleving in een steeds sterkere stroomversnelling is geraakt.” Die modernisering van die samelewing gepaard met die prosesse van differensiasie, sekularisasie en individualisering het ’n groot invloed uitgeoefen op die mens en sy verhoudings. Hierdie ontwikkelings het ook nie die kerk onaangeraak gelaat nie. Heitink (1998:13) wys hierna as hy sê: “Als gevolg van de secularisatie heeft het christelijk geloof veel van zijn vanzelsprekendheid verloren.”

Onder die term “pastorale zorg” verstaan Heitink (1998:14) “sorg” soos volg: “Zorg past by een samenleving die grote nadruk legt op de eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van de mens.” In die woordjie “zorg” staan die selfstandigheid van die mens voorop. Daar is egter ook die ander kant, ’n “immateriële” kant betreffende die begrip “sorg”. Hieronder verstaan Heitink (1998:14) die volgende: “Hoe een mens zich staande kan houden onder moeilijke omstandigheden en vanuit een geloofs- en levensovertuiging zin en betekenis kan geven aan zijn leven, is een zorg van de geloofsgemeenschap als geheel.” Heitink kies ook vir ’n inklusiewe benadering van die begrip “pastorale sorg”, waarin hy uitgaan van ’n nuwe verhouding tussen “cura generalis” en “cura specialis”. Heitink (1998:18) stel dit soos volg: “Pastorale zorg versta ik primair als onderling pastoraat, vanuit de zorg die mensen elkaar verschuldigd zijn. De bijble gebruik hiervoor het beeld van de gemeente als lichaam van Christus.” Die gemeente is vir hom ’n charismatiese gemeenskap waarbinne die gelowiges vir mekaar medeverantwoordelikheid aanvaar in die omgee vir en omsien na mekaar (cura generalis).

Onder die begrip “cura specialis” verstaan Heitink (1998:19): “...een gerichtheid op de mens als individu, toegespitst op diens geestelijke functioneren”. Elke mens is op

soek na sin in sy lewe. Wat iemand sinvol vind, hang saam met sy bepaalde lewensoriëntasie en hoe hy dit tot uitdrukking laat kom in 'n lewensvisie. Heitink (1998:19) verwys hierna deur te sê: “Pastoraat heeft nie zozeer betrekking op lewensbeskouwing of religie in het algemeen, maar op de wijze waarop deze begrippen vanuit de christelijke geloofstraditie worden verstaan en van hieruit hun specifieke inhoud ontvangen.” In sy boek maak Heitink die keuse vir die hermeneutiese benadering wat voortbou op die kerugmatiese en terapeutiese benaderings (Heitink, 1998:21). Hy benadruk egter sterk die verhouding tussen tradisie (geloofsinhoud, fides quae) en menslike ervaring (geloofsbeleving, fides qua). Die onderlinge verhouding word uitgedruk met behulp van die begrip “bipolariteit”. In die verband sê Heitink (1998:21) die volgende: “In pastorale situasies hebben we te maken met een theologisch en een psychologisch moment, twee polen die elkaar oproepen.” Vanuit die bipoëlêre visie van die verhouding tussen teologie en psigologie, tref Heitink 'n onderskeid tussen vier verskillende funksies van pastorale sorg naamlik: “helen, bijstaan, begeleiden en verzoenen” (Heitink, 1998:21).

In deel twee van sy boek gee Heitink aandag aan die “differentiatie” wat die moderne samelewing kenmerk, naamlik die individuele, die sosiale en die publieke domein. Heitink (1998:21) maak die volgende stelling: “Pastorale zorg heeft primair te maken met de mens als individu, maar dese zorg kan niet voorbijgaan aan sociale verbanden, waarin een mens leeft.” Heitink (1998:22) gaan voort deur te sê: “Deze kerkelijke setting geeft aan het pastoraat een eigen gezicht: de zorg voor mensen als leden van een geloofsgemeenschap.” Rakende die praktyk gaan dit vir Heitink primêr om een “intermenselijke ontmoeting”. Die lyn wat Heitink kies is dié van 'n pastorale gespreksverhouding. Hieronder verstaan Heitink (1998:23): “...een hermeneutische

relatie”. Die tweede lyn is die van “pastoraat als ambacht”, waarvolgens die pastor nie alleen net ’n amp beklee nie maar ook ’n “ambacht”. Hy wys hier op die spanningsvolle verhouding tussen drie komponente binne pastor-wees naamlik die van amp, persoon en beroep (Heitink, 1998:250). Deur die sekularisasieproses het nie alleen net die amp en beroep onder druk gekom nie, maar ook die “persoon” van die pastor. Wanneer Heitink praat van die “persoon” van die pastor, het dit te make met die identiteit van die pastor. Heitink tref ’n onderskeid tussen persoonlike identiteit en pastorale identiteit (Heitink, 1998:251). Die persoonlike identiteit gaan om die integrasie van lewensgeskiedenis, geloofsontwikkeling en amptelike funksionering. Die spiritualiteit van die pastor is op sy beurt deel van sy pastorale identiteit - wie is ek as gelowige?

2.3 Die verhaal van Skrifgebruik in die pastoraat

Gerkin (1997:23) maak die volgende opmerking: “Our earliest pastoral ancestors are to be found among the leaders of the ancient people of Israel.” Hier word ’n onderskeiding getref tussen priesters, profete en die wyse manne en vroue. In hulle opdrag/taak as leiers is daar sterk gesteun op die Woord van God as die riglyn vir die manier van aanbidding, die hantering van morele sake, en die uitleef van die persoonlike verhoudings. Daar is veral gekonsentreer om mense se lewens te rig in ooreenstemming met God se wil (Gerkin, 1997:24).

Vanaf die primitiewe kerk tot en met die Middeleeue met sy sakramentalisme is al hoe meer gebruik gemaak van voorskrifte om mense tot erkenning te bring van hulle sonde (verkeerde optrede), en hulle dan tot berou te bring. Van die werkswyse sê Gerkin (1997:40) die volgende: “Earlier manuals for priestly administration of penance were

greatly elaborated, often with little attention to any theological grounding for the theory of care they embodied.” Met die Reformasie is pertinent weggedraai van die sakramentalisme en die priesterlike boetedoening en dissiplinerig. Die pastorale sorg aan mense het ’n proses geword van die fasilitering van ’n individu se persoonlike verhouding met God. Die versoening van ’n individu se siel met God en die begeleiding van die geestelike lewe van lidmate van die gemeente, het die middelpunt van die pastorale optrede geword. In die proses was die begrip “sola scriptura” veral teenwoordig. Stone (1988:63) wys hierop as hy sê: “The reformers emphasised the primacy of the Word of God. For them the word is more than just a audible message preached during worship.” Die “Aufklaurung” was die tydperk waar krities begin kyk is na die Skrif en die gesag van die Skrif. In die verband sê Gerkin (1997:45) die volgende: “The contest between revealed theology and empirical science began.” Mense het eenvoudig nie meer aanvaar dat wat vir hulle gesê is, al kom dit vanuit die Skrif, die regte en enigste antwoord is nie. Hier het die sekuralisme al sterker begin ontwikkel en snel vorentoe beweeg. Die gesag van die Woord was ernstig onder verdenking in hierdie tyd.

Die volgende belangrike gebeure in die ontwikkeling van die pastoraat was die gebeure rondom die begin van die “pastoral care movement”. Vanaf die begin van die beweging vir pastorale sorg was die gebruik van die Bybel ’n saak van groot erns, maar ook groot kontroversie (Capps, 1990:82). Reeds van die begin van die beweging se bestaan af is twee fundamentele beginsels vasgestel wat tot vandag toe nog erken en gereken word. Capps (1990:83) verwoord dit soos volg: “Whatever use is made of the Bible in pastoral care, it should be guided by the particular needs and circumstances of

the patient.” In die tweede plek: “It’s use should reflect pastoral sensitivity to the patient’s physical and psychological limitations acute or chronic.”

Later in die veertigerjare met die ontstaan van die “pastoral counseling movement” is ’n derde beginsel bygebring naamlik: “Whatever use is made of the Bible in pastoral care or counseling, it should be consistent with the counseling principles and method that inform the pastoral intervention as a whole” (Capps, 1990:83). Capps (1990:83) verwys ook hier verder na S. Hiltner wat in sy hoofstuk oor “religious resources in pastoral counseling” beklemtoon dat die gebruik van die Skrif in pastoraat moet wees om te verstaan, te aanvaar, op te klaar en saam te vat, asook om te konsolideer. Ten spyte van die algemene aanvaarding van die beginsels in latere jare, was daar twee duidelike stromings aanwesig, naamlik die “dynamic vs moral instructional use”.

Binne die “dynamic”-siening is die Bybelse teks eers gekies na aanleiding van die basis van ’n pasiënt se behoefte. Van die kritiek hierteenoor was: “...should not the Bible be used to determine the need? If the Bible is God’s Word, then it defines the need, and its understanding of the need may differ radically from any extra-biblical assessment of a patient’s needs” (Capps, 1990:83). Hierteenoor was daar die “moral instructional use”. Capps (1990:83) verwys na Adams wat sê dat: “...biblical passages need to be chosen for the specific need of the counselee, but he selects a passage for its moral, not dynamic value. In his judgement, use of the Bible should be directed towards convicting the counselee of sin and encouraging a change in moral behavior.” In Adams (1972:105) se eie woorde: “God’s remedy for man’s problems is confession. The concealing of transgressions brings misery, defeat and ruin, but the confession and forsaking of sin will bring merciful pardon and relief.” Van die kritiek

teen die “moral instructional use” is dat die pastor nooit regtig by die hart van die probleem uitkom nie. Daar word te maklik op bepaalde temas gesteun.

In sy artikel pleit Capps (1990:84) vir die herontdekking van die “Disclosive Power of the text”. Vir hom moet daar na ’n vierde beginsel beweeg word. Terwyl die klem vroeër geplaas is op die interne dinamika van ’n pasiënt, is daar nie genoeg aandag gegee aan die dinamiese krag van die Bybelse teks self nie. Die dinamiese krag van die teks is al op verskeie wyses beskryf, maar een van die bruikbaarste voorstelle is die van Paul Ricoeur naamlik dat die Bybelse teks “world disclosure” is. Capps (1990:84) sê voorts: “Once we recognize that the dynamic power of a Bible text is it’s capacity to disclose a world, we can also see how the Bible may play a more decisive role in pastoral care... .” Die Bybel word ingebring omdat dit ’n nuwe openbaring meebring en dit ook ’n pasiënt uitdaag om dié openbaring aan te neem. Die taak van die pastor in berading is om sy gespreksgenoot te help om hierdie nuwe moontlikheid te visualiseer en aan te gryp, eerder as om te kies om vas te hou aan die ou wêreld waarin hy veilig voel.

Dreyer (1991:156) is in haar literatuurstudie van mening dat Skrifgebruik in die pastorale sorg inderdaad problematies is. Verskeie opvattinge bestaan oor die rol van die Woord in pastorale werk. Daar word soms na die wyse van Skrifgebruik verwys in terme van ’n bepaalde doel byvoorbeeld diagnosties, simbolies, wetties, dinamies, moralisties, voorskrywend, illustratief en selfs die profetiese en priesterlike Skrifgebruik. Daar word ook na die wyse van Skrifgebruik verwys in terme van die modus operandi byvoorbeeld implisiete of eksplisiete, verbale of nie-verbale, formele of informele, indirekte of direkte en gespreksmatige Skrifgebruik. Talle praktiese

aanwysings ten opsigte van die wyse waarop die Skrif gebruik word, word ook gegee, onder andere dat dit nie outoritêr, meganies of biblisisties moet wees nie, dat versigtig te werk gegaan moet word met die aanhaal van Bybeltekste, en dat bepaalde Skrifgedeeltes vir bepaalde probleme gebruik kan word.

In aansluiting by die wyse waarop die Skrif gebruik word, moet ek ook kennis neem van die effek en waarde van Skrifgebruik in die pastorale sorg. Daar moet gewaak word teen die misbruik van die Skrif wat probleme soos haastige diagnose, swak luister en oppervlakkige oplossings kan veroorsaak. So is dit ook belangrik om kennis te neem van die rol van die hermeneutiek ten opsigte van Skrifgebruik in die pastorale sorg. Die Bybel verskaf nie direkte en eenvoudige antwoorde op lewensvrae en probleme wat in die pastorale situasie voorkom nie. Daar moet beslis kennis geneem word van die verskillende hermeneutiese modelle.

In die laaste twee dekades is al meer begin fokus op die rol van die Woord in die pastoraat. Stone (1988:10) sê hieroor die volgende: “Pastoral care is not to be relegated to the fringes of ministry – as it has been by many interpreters in the history of the church – but is at the heart of the church’s proclamation of the Word.” Stone is van mening dat twee sake die Christelike sorg van ander “wêreldse” sorg onderskei. Die eerste aspek wat Christelike sorg uniek maak, is die perspektief van die pastor: “...but we approach them within a specific theological framework” en tweedens “...pastoral care occurs within the context of the Christian community” (Stone, 1988:30).

Stone (1988:41) maak die volgende voorstel: “Clearly there is a need today for the pastor in a self-conscious way to regain a theological template that will be unique to pastoral care.” Hiermee word nie bedoel ’n rigiede formule of ’n konseptuele raamwerk wat vas en onbuigsaam is nie. Deur ’n paar vrae te vra en antwoorde te soek, kan die pastor ’n beter begrip kry van die pastorale situasie waarin hy homself bevind (Stone, 1988:43). Die vrae waarvan hy verwys is:

- Hoekom kom sien die persoon my vir hulp?
- Hoe verstaan die persoon God?
- Hoe sien die persoon sonde en watter rol speel sonde in sy situasie?
- Hoe sterk is die persoon se geloof?
- Hoe sien die persoon verlossing?
- Hoe voldoende is die persoon se geloofsondersteuningsbasis?
- In watter mate bestaan daar hoop vir die persoon?
- Hoeveel van ’n “vryheid” bestaan daar tussen my en die persoon?

Stone (1988:47) vra die volgende: “Where once we asked why this person is coming to me, now we ask, am I providing the greatest amount of freedom possible, or am I trying to control this person.”

Die belangrikste essensie van pastorale sorg bly vir Stone die proklamering of kommunikasie van die Woord. Stone (1988:55) voel so sterk hieroor dat hy sê: “Care-giving that is therefore not something on the fringes of ministry but its very centre.” Deur die Woord te kommunikeer aan ’n persoon en deur ’n persoon in ’n verhouding met God te bring, is God se manier van optrede – veral om die toekoms vir so ’n persoon oop te sluit (Stone, 1988:76).

Pattison (1988:106) begin sy hoofstuk oor “The Bible and Pastoral Care” deur die volgende te sê: “The Bible is essential to Christianity. It is the main link between contemporary Christians and their founder and his first followers.” Die Bybel is die Kerk se boek en daarom het die Bybel ’n rol om te speel in pastorale sorg. Die hoofrol van die Bybel is om die bewustheid en karakter van die Christelike gemeenskap en die individue wat dit insluit, te rig en te vorm. Pattison (1988:130) huldig die volgende mening: “Pastors and those in their care are in constant dialogue with the text of scripture... This crucially effects who they are and what they do.” Daar moet egter rekening gehou word met wat Pattison (1988:30) noem “the cultural distance and strangeness of much of scripture”. Kennis moet geneem word van die pluralisme en diversiteit wat voorkom in die Skrif en dat dit beslis implikasies vir die pastorale situasie het.

Pattison (1988:131) sê die volgende: “ Pastors should be very careful of laying down *the* biblical line on any matter in pastoral care.” Pluralisme in die Bybel reflekteer die pluralisme van godsdienstige ervarings en die persepsies van die lewe in die algemeen. Pattison (1988:132) waarsku teen die gevare om te swaar te wil leun op die absolute outoriteit van die Skrif, en stel die saak soos volg:

“The Bible needs constant re-interpretation if it is to be related to contemporary needs and situations... Interpretations is not repeating the words of a text verbatim in each new situation, it is finding new words to convey the contemporary meaning of the text as it emerges from the critical hermeneutic dialogue.”

Die implikasie van getrou wees aan die Skrif in pastorale sorg beteken nie die aanhaal van ’n klomp woorde uit die Bybel by elke geleentheid nie, maar die verdere soeke na “re-expressing new meanings” van verskillende woorde wat aansluiting by die huidige

situasie vind. Pattison (1988:132) wys dan ook op twee slaggate wat vermy moet word:

- Moenie agter die woorde van 'n Bybelse skrywer skuil om weg te kom van 'n opregte openlike ontmoeting in 'n pastorale situasie nie. Pattison (1988:132) sê hieroor die volgende: “It is tempting, if one feels inadequate, to want to do, or say, something helpful and the Bible may seem a useful resource of finding the right words.”
- Die tweede slaggat is die onvermoë om te besef dat die teks kan vir die persoon wat dit kies en aanhaal 'n ander betekenis inhou as vir die persoon vir wie hy dit aanhaal.

Pattison (1988:133) is van mening: “There can be no hard and fast rules for the use of the Bible in pastoral care so that it respects the integrity of scripture and those cared for are helped on a human level.”

Wimberley (1994:10) gaan op sy beurt van die volgende standpunt uit: “Often the communication between the pastoral counselor and the counselee suggests within the pastoral counselor a biblical story... Sharing such stories may be all that is needed to strike a chord within the counselee that will lead to a fruitful therapeutic session.”

Volgens Wimberley is die belangrike aspek dat die pastorale berader vertrou moet hê in wat hy noem die “aansteeklikheids”-proses van storie-ontwikkeling. Wimberley (1994:10) beklemtoon die volgende: “If the story is contagion-generated, the counselee will welcome the input without feeling that something is being imposed on him or her.” Sy ervaring is dat as die tydsberekening reg is en die storie waarlik aansteeklik is, begin die Bybelse storie die pastorale gebeure binnedring op 'n

transformerende wyse. Wimberly (1994:11) se model het sewe dimensies wat hy soos volg opsom:

- “Attending to the presenting problem,
- attending to the mythology, whether personal, marital or family,
- identifying the nature of the mythology,
- mapping the influence of the mythology,
- attending to the preferred story,
- setting goals,
- re-authoring the mythology.”

Die doel van hierdie metodologie is om die lewe van ’n pasiënt te transformeer deur sodanige te help om aan te haak by ’n Bybelse storie wat die transformasie proses sal bevorder. Wimberley (1994:14) tref dan ook ’n onderskeid tussen wat hy noem “a non growth-authoritarian” gebruik van die Skrif en “a growth-facilitative-authoritative” gebruik van die Skrif. Onder die “authoritarian” gebruik van die Skrif word die Bybel volgens hom op so ’n wyse gebruik dat ’n patient eintlik as ’n “kind” beskou word en gefrustreer word omdat hy beperk word om sy volle potensiaal as mens te bereik of enigsins te groei. Volgens Wimberley (1994:15) moet die volgende geld: “Authoritative uses of Scripture aim to appropriate those dimensions of Scripture that support the empowering of humans to become full and responsible participants in life.” Wimberley (1994:31) poog in sy model om die “dynamic and disclosive” tradisies te kombineer in die gebruik van die Skrif in pastorale sorg. Veral in die “re-authoring”-fase is die gebruik van Bybelse stories volgens Wimberley baie belangrik. Wimberley (1994:25) stel die saak soos volg:

“Once the Bible story is introduced in the re-authoring stage, the pastoral counselor employs the methods of similarity and identification, methods of

exploring the drawing power of story, and methods of discerning expectation and challenge. All of these methods are narrative methods of counseling that I have found helpful in exploring the use of the Bible in pastoral counseling. ”

2.4 Waar staan ek en hoe nou gemaak?

In Browning (1996:55) se model behels die tweede stap die volgende vraag: “Wat behoort my praxis in die konkrete situasie te wees?” Om die vraag te beantwoord, moet ek die vrugte van die historiese en sistematiese ondersoek in kontak bring met die ontleding van die konkrete situasie waarvandaan ek vertrek het. Die simboliese en werklike norme wat vanuit die historiese sistematiese teologie na vore getree het, moet nou in ’n meer intieme verband gebring word met die spesifieke omstandighede van die situasie ter sprake.

Gergen (1999:62) beweeg in dieselfde rigting as hy sê: “...we are challenged to step out of the realities we have created, and ask significant questions what are the repercussions of the ways of talking, who gains, who is hurt, who is silenced, what traditions are sustained which are undermined.” Gerkin (1997:97) sê weer dat: “...as we have already noted, the flow of time and history inevitably brings change alongside the continuing power of traditions formed out of earlier human experience”. En dan vra hy die vraag: “Is there a model for pastoral care that builds on past history yet listens for the issues of the present?”

Die volgende vraag ontstaan: Wat uit die geskiedenis kan ons sinvol in die huidige konteks handhaaf en gebruik? Die eerste gedagte van belang glo ek, is dat die

versorging en omgee van God se mense toevertrou is aan ander mense. Mense moet hulle mede-verantwoordelikheid vir omgee en luister na mekaar aanvaar. Dit is duidelik dat met die verloop van tyd en met die ontwikkeling van pastoraat 'n situasie ontstaan het waarvolgens hulp en omgee nie noodwendig aan 'n bepaalde amp of persoon gekoppel kan word nie. Van die spesifieke ampte met 'n bepaalde verantwoordelikheid is daar beweeg na die nood van die mens wat in 'n bepaalde situasie spesifieke aandag/versorging verg. Hiermee word nie bedoel dat die pastor as “herder van die skape” sy rol en plek verloor het as die persoon wat omgee en omsien na ander mense as 'n geroepene van God nie. Ek glo die “herder” is steeds 'n mede-rolspeeler saam met ander in die taak van die omgee en omsien na God se kinders.

Die verskil lê daarin dat die “herder” wel met 'n bepaalde veronderstelling/vertrekpunt by die ander betrokke raak. Die pastor bly die verteenwoordiger van God in hierdie wêreld met 'n baie besliste opdrag en boodskap wat hy moet bring. Stone (1988:30) is reg as hy die volgende sê: “Ministers, of course use various methods borrowed from secular psychology, but we approach them with a specific theological framework.” Dit is die verhaal van God se betrokkenheid en omgee vir die mens wat Hy geskape het en met wie Hy 'n pad loop. Müller (1996:i) sê in sy voorwoord dat in elke verhaal daar ook “dikwels die onsigbare toutjies van God se verhaal” is. Eers as die relevansie tussen die verhaal en die Verhaal van God verhelder word, word daar werklik tot verhaal gekom.

Dit bring my by die tweede aspek van belang. In die ontwikkeling van die pastoraat het dit deur die geskiedenis al duideliker geword dat dit in die omgee van mense oor 'n veel groter konteks handel as wat gedink word. Die gemeenskap van gelowiges staan

onlosmaaklik verbind aan die groter gemeenskap wat 'n beslisse invloed op die kleiner gelowige gemeenskap uitoefen. Gerkin (1997:97) sê dat “...as we have already observed of other times during which patterns of pastoral practice have changed, changes in the larger social situation alter the shape of christian communities and thereby alter the requirements and methods and modes of pastoral practices”. Hierdie gebeure moet my egter nie afskrik of benoud maak nie. Daar moet eerder gepoog word om die groter konteks en sy invloed te probeer verklaar en verstaan en selfs te benut. Müller (1996:14) sê die eko-hermeneutiese paradigma skep ruimte hiervoor deur die klem te laat val op die verstaan van die geheel en die ontdek van die betekenis van die geheel-konsep binne verskeie kontekste.

In die derde plek het die gedagte begin posvat dat die gemeenskap van gelowiges nie alleen die waarheid besit nie. Die gemeenskap van gelowiges is saam met die ander op soek na die waarheid en die sin in die lewe. Volgens Müller het die lewe alleen sin wanneer dit as deel van 'n breër betekenisgeheel ervaar word (Müller, 1996:14). Die pastor bevind hom binne 'n sosiaal-konstruksionistiese denkraamwerk in 'n situasie waar hy 'n mede-konstrueerder van 'n gedeelde realiteit is (Müller, 1996:16). Die pastor is hiervolgens nie die enigste en onfeilbare verteenwoordiger van die “waarheid” nie, maar 'n medespeler in die verhaal op soek na die waarheid. Gerkin (1997:114) verwoord die soeke na sin in die lewe deur die volgende te sê:

“By interpreture guidance I mean not simply interpretation of the Christian tradition and its implications for communal, moral, individual, and societal life...in short, I mean the role of interpretive guidance as it relates to facilitating the dialogical between life stories and the Christian story of how life is to be lived.”

Vierdens moet ons kennis neem van Gerkin (1997:115) se opmerking oor die “spesialisasie” wat in die laaste paar dekades begin posvat het. Pastors is geleer om aan hulle bediening te dink as ’n versameling van gespesialiseerde funksies. Hierdie manier van dink rondom die bediening het die pastors se werk verdeel in verskillende funksies, soos byvoorbeeld prediking, onderrig, administrasie, liturgie, pastorale sorg en berading. Een van die resultate van die manier van denke was dat elkeen van die funksionele rolle mettertyd gesien is as die belangrike spesialisasie in die bediening en het selfs begin aanspraak maak op dominansie in die bedieningsopset. Gerkin (1997:115) sê verder: “Functional thinking has encouraged pastors to perceive themselves primarily from within the role and practice of their specialized functions.” Gevolglik sê Gerkin (1997:115) dat: “...many pastors evidence a lack of coherence in their work, resulting in a fragmentation of purpose, confusion among often conflicting methods of operations in various functions, valuing of one function and neglect of another and the like”.

In aansluiting by Patton (1993:5) behoort ek uit die geskiedenis te leer dat verskeie elemente in die pastorale sorg ’n rol speel. Verhale in die Bybel, selfs ander vreemde verhale, die mense wat die boodskap bring sowel as die mense wat dit ontvang, die konteks waarbinne alles afspeel, die sosiale strukture en die geskiedenis, is alles aspekte waarvan kennis geneem moet word. Net so belangrik soos dit is om nie een van die aspekte te ignoreer nie, net so belangrik is dit om nie een te oorbeklemtoon nie. In die soeke na SIN in die lewe van mense moet besondere aandag aan al die aspekte gegee word met die hoop dat ’n sinvolle nuwe verhaal te voorskyn sal kom. In die sosiaal-konstruksionisme sal daar gewaak moet word om nie oordadig ingestel te wees op die sosiale konteks van die dag en op die verhale van die mense en die betekenis

daarvan vir hulleself nie. In die proses moet ook nie van die ander aspekte soos die tradisie en beginsels van die verlede en die boodskap van die Woord vergeet word nie.

In die vyfde plek is dit duidelik dat die Woord nog altyd 'n belangrike rol gespeel het. Hoe die Woord gebruik is en hoe die Woord ter sprake gekom het, is nog lank nie uitgeklaar nie. Dit is egter wel duidelik dat die Woord die vermoë het om 'n nuwe, vars en verfrissende uitkoms te bewerkstellig. Die krag van die Woord moet daarom nie gering geskat word nie. In die Woord lê die potensiaal opgesluit van 'n hoop wat nooit beskaam nie. Die pastor het die voorreg om in sy pastoraat die Woord te gebruik om hierdie hoop te ontsluit en so vir mense wat vasgeval het, 'n nuwe toekoms te help skep.

2.5 Narratiewe benadering

Freedman en Combs (1996:xvii) gee in hulle inleiding erkenning aan die twee pioniers wat die metafore “narratief” en “sosiaal-konstruksionisme” bymekaargebring het, naamlik Michael White en David Epston. Hiervolgens gebruik die terapeute in die wêreld van die psigologie die narratiewe metafoor om aan mense se lewens te dink as “stories” en dan werk hulle met die mense saam om hulle lewenstories op so 'n wyse te ervaar dat dit vir hulle betekenisvol en vervullend is (Freedman & Combs, 1996:1).

Die tweede metafoor, “sosiaal-konstruksionisme”, bring mee dat terapeute nadink en ondersoek instel na die maniere waarop elke mens se persoonlike, sosiale en interpersoonlike werklikheid deur die interaksie met ander mense en sosiale strukture gevorm word. Daarna word gefokus op die betekenis wat die invloed van die sosiale

werklikhede op die betekenis van mense se lewens het. White bou verder voort op Bateson se gedagte van “maps”, wat veronderstel dat al ons menslike kennis van die wêreld in die vorm van verskeie “mental maps” gedra word (Freedman & Combs, 1996:15). Die voordeel wat White sien in die narratiewe metafoor is dat “...a story is a map that extends through times” (Freedman & Combs, 1996:15). Freedman en Combs (1996:16) sê voorts die volgende:

“Listening to White, we no longer tried to solve problems. Instead, we became interested in working with people to bring forth and ‘thicken’ stories that did not support or sustain problems. We discovered that as people began to inhabit and live out these alternative stories, the results went beyond solving problems. Within the new stories, people could live out new self-images, new possibilities for relationship, and new futures.”

Freedman en Combs (1996:17) verwys soos volg na ’n verdere invloed van die sosiaal-konstruksionisme: “We think about how cultural stories are influencing the way they interpret their daily experience and how their daily actions are influencing the story that circulate in society.”

Hierdie narratiewe benadering in die sosiale wetenskappe het nie lank geneem om sy pad te vind na die praktiese teologie en by name na die vakgebied van die pastoraat nie. Heitink (1998:69) sê dat na die kerugmatiese fase en die terapeutiese fase die pastoraat hom tans in ’n nuwe hermeneutiese fase bevind, waarin die insigte uit die twee vorige fases geïntegreer word. Heitink (1998:80) sê die volgende van die narratief as een van die drie vertakkings binne die hermeneutiese stroming: “Pastoraat word hier geschetst in termene van een verhaal, het levensverhaal van die mense en die verbindings die hierin liggen met het Verhaal van God met die mense.” Die

geloofsperspektief hoef volgens Heitink nie van buite af ingebring te word nie, want dit is terug te vind in die lewensverhaal van die mens self; in die wyse waarop die persoon deur die loop van sy lewe, deur godsdiens of een of ander bepaalde geloofstradisie of lewensbeskouing positief of negatief beïnvloed is (Heitink, 1998:80). Elke mens is immers voortdurend besig om sy eie lewensverhaal te herinterpreteer in die lig van nuwe ervarings. Veltkamp (1998:18) sê in sy definisie die volgende: “In het pastoraat, waarin mense met elkaar hulle verhalens, hulle hoop en hulle vertwyfeling delen, gebeur steeds nuwe gelijkenissen van het Verhaal van God, die mense en die wereld; gelijkenissen waarin ervarings van mense gestalte krygen... .”

Binne die narratiewe benadering is dit ook belangrik om kennis te neem van die bepaalde uitgangspunte wat daar bestaan oor die realiteit. Freedman en Combs (1996:20) verwys na drie sodanige sienings. Die eerste is dat die realiteit kenbaar is – die elemente en werking van die realiteit kan akkuraat en herhaaldelik ontdek, beskryf en deur mense benut word. Tweedens is ek ’n gevangene van my eie persepsie – die pogings om die realiteit te beskryf, vertel my baie meer van myself wat besig is om die realiteit te beskryf. Derdens, kennis ontstaan binne gemeenskappe van denkers – die realiteit wat ek aanvaar, is daardie realiteit wat ek onderhandel met ander. Die narratiewe terapie is volgens Freedman en Combs (1996:20), op die derde siening gebaseer.

Die vraag is: Wat maak die praktiese teologie nou met die woord “verhale” (narratief/storie)? Veltkamp (1988:20) gaan van die volgende standpunt uit: “In het pastoraat vertel mense elkaar verhalens, omdat ze op soek is na iets dat verlore is, of omdat ze wil verander... .” Voorts sê Veltkamp (1988:21): “Het is mijn ervaring dat het omgaan met bybelse verhalens, in het besonder Jesus’ gelijkenissen, en

het omgaan met verhale van mense soos die klinken in het pastoraat leidt tot ontdekkings wat vir elkeen van betekenis kan wees. Binne die kragveld waarin die pastoraat geskied, is daar volgens drie pole Veltkamp (1988:107). Die pole word aangedui as drie verskillende verhale, naamlik:

- die verhaal van die pastor,
- die verhaal van die gespreksgenoot, en
- die verhaal van godsdiens tradisie.

Onder die laaste verhaal verstaan Veltkamp die Verhaal met die hoofletter as die verhaal oor God en die mens soos ek dit in die Heilige Skrif vind. In die gebruik van verhale sê Veltkamp (1988:109) die volgende: “Men zou kunnen zeggen dat de pastor al luisterende een communicatieve relatie probeert aan te gaan met de ander.” Pastoraat begin daar waar mense op ’n egte wyse met mekaar meeleeft en Veltkamp (1988:110) sê voorts: “Daarom is in het pastoraat de ander niet pas van belang als potentiële hoorder van het evangelie, of als iemand die worstelt met een probleem, maar als mens zonder meer.”

Veltkamp vra die vraag: Wat maak die pastor met die verhaal? Die pastor is sekerlik nie daar om net te luister na die verhaal van die gespreksgenoot nie. Volgens Veltkamp (1988:118) probeer die pastor as terapeut om aan die verhaal wat vasgeval het, weer rigting te gee. Dit doen die pastor volgens Veltkamp (1988:119): “...in termen van *zijn* dan van *doen*. De pastor is er, is beschikbaar in het luisteren naar het verhaal van de ander. De pastor is ook bereid om desgevraagd in dat verhaal te participeren als referent en representant van heel dat groter verband dat wij hier aanduiden als het Verhaal van God met de mensen.”

In die meedeel van die Verhaal lei die pastor die gespreksgenoot tot 'n veranderingsproses in sy eie verhaal (Veltkamp, 1988:125) en “De weg van de mens tot God loopt via verhalen. Dat beteken niet alleen via mijn verhaal, maar heel nadrukkelijk ook via verhalen van anderen.” In die pastoraat is ek besig met mense se verhale as fragmente van een veel groter Verhaal (Veltkamp, 1988:200). Pastoraat is om saam met mense te soek na die ware weg, te luister na hulle verhale en op hierdie wyse naby mense se leefwêreld te probeer kom.

Bons-Storm (1989:9) gaan op sy beurt van die volgende standpunt uit:

“Een pastoraal contact heeft als bijzonderheid dat mensen, in de alledaagsheid van hun bestaan of in een crisis-situatie, zich tot een ander wenden, die op dat moment de rol van pastor krijgt, om te komen tot verstaan: verstaan van zichzelf, verstaan van elkaar, in het perspectief van het evangelie, opdat mensen weer weten, waartoe zij bestaan.”

Bons-Storm (1989:23) beklemtoon die volgende: “Wat mensen samenbindt is, dat zij allen een leven hebben te leven, van geboorte tot sterven.” Wanneer 'n mens iets begin vertel van sy/haar eie verhaal en die belewenis van die wêreld saam met ander, dan vertel die persoon eintlik 'n stukkie van sy eie biografie. Bons-Storm (1989:23) gaan voort deur te sê: “De biografie als ervaren geleefd leven, als het beleefde leven, lijkt me een bruikbare basis om duidelijker te kunnen zien wat er gebeurt in een pastorale ontmoeting.” In die gespreksontmoeting word die gespreksgenote uitgedaag om hulle eie en die ander persoon se konteks van verstaan te probeer begryp en te respekteer. In die proses verstaan Bons-Storm kom elke persoon by 'n punt waar hy 'n eie waardestelsel aanvaar en 'n bepaalde posisie inneem teenoor die algemeen geldende

waardesisteem van die dag. En die waardesisteem lewer bewustelik of onbewustelik die “konteks” waarbinne die persoon sy betekenis vind (Bons-Storm, 1989:29).

Bons-Storm (1989:43) sê dat in die pastorale ontmoeting: “...twee levenslinjies ontmoeten elkaar”. ’n Ontmoeting met die pastorale kwaliteit van mense wat kom tot ’n onderlinge begrip van mekaar en ’n verstaan van hoe God by die mens betrokke raak. Bons-Storm (1989:45) sê voorts: “Daarvoor is in de eerste plaats nodig dat pastor en gesprekspartner elkaar verstaan en elkaars verhaal enigszins begripen, zodat ze van elkaar weten, wie ze zijn en waar ze hun mens-zijn moeten leven.”

In aansluiting by die gesprek tot sover sê Lester (1995:5) die volgende: “Narrative has become a respected metaphor for conceptualizing the meaning-making nature of human beings, the process of making sense out of life’s ongoing events.” Binne die teologie bied die narratiewe nuwe perspektiewe vir die verstaan van godsdienstige ervarings. Studente in die teologie gebruik narratiewe konsepte as gereedskap vir die interpretasie van Bybelse materiaal (Lester, 1995:27). Vir Lester is die verstaan van die begrip “temporality” belangrik. Lester (1995:5) stel dit soos volg: “The first source is the concept of temporality, the recognition that human beings experience their consciousness of time in three tenses: past, present, and future.” Lester gaan hiermee van die standpunt uit dat ’n mens se identiteit gevorm word deur jou persoonlike geskiedenis soos dit vasgevang is in die stories van die verlede en voortgesit word in die voortdurende verstaan van die stories wat hier in die hede gevorm word. Maar vir hom lê die fokus veral by die proses van hoe mense hulleself projekteer in die toekoms in, met die wete dat hierdie toekomsstories ’n belangrike bydrae tot ’n persoon se kernverhaal lewer. Lester beklemtoon in hierdie verband die volgende: “One sad

consequence of our neglect of the future tense is that we fail to attend to one of the most significant themes and dynamics of vital religious experience – hope.”

Die erkenning van die toekomsstories as dié belangrikste komponent van ’n persoon se lewensverhaal, is om te erken dat die Bybelse aard een van die belangrikste karaktertrekke van die narratief is. Lester (1995:36) sê voorts: “Like any plot, a person’s life narrative has a next scene.” In hierdie volgende toneel gaan dit vir die pastor om die Verhaal van God se hoop in die lewe van Sy kinders. Lester (1995:39) beklemtoon die volgende sterk: “Christian narrative affirms the centrality of future tense in its understanding of the sacred story. Christian narrative collects and connects the past history of God’s actions from creation to incarnation and from exodus to resurrection.” Vir die gelowige bly die storie van hoop van Christus se verlossing en redding, “...the story par excellence, the primary story representing the story of the Creator” (Lester, 1995:41).

Müller (1996:101) sê ook in sy model: “Storie en die gebruik van die storie is glad nie iets nuuts in die pastoraat of die terapie nie.” In die narratiewe metode verskil die model wel van die bestaandes, omdat die narratiewe benadering die storie nie as bron van inligting gebruik sodat ’n ander metode vervolgens aangewend kan word om ’n persoon te verander nie. Hier word die storie verander (geherinterpreteer en geherstruktureer), en dit is al. Verandering, sê Müller (1996:102), vind plaas deur stories wat nie wil saamvloei nie herhaaldelik te herstruktureer (oorvertel en herinterpreteer), totdat dit in een storie ontwikkel. Dan het daar verandering plaasgevind en dan is die pad oopgemaak vir verandering. Die storie bied nie net allerlei wonderlike insigte sodat die terapeut al sy tegnieke kan gebruik om mense te

verander nie. Die storie word verander sodat 'n persoon weer sy eie bestaan as betekenisvol kan beleef.

Müller (1996:104) ontwikkel in sy boek 'n gespreksagenda wat nou aansluit by die karaktertrekke van enige verhaal. Aan die hand van die elemente word 'n persoon tot die vertel van sy volle verhaal gelei. Die terapeut se taak is dus om die volgende vyf bewegings uit te voer :

- Die persoon word gehelp om sy storie van nood so geartikuleerd as moontlik te vertel.
- Die terapeut lei die persoon om die storie van die verlede te vertel.
- Help die persoon om die storie van die toekoms te vertel sodat die aard van die verduisterde toekomsbeeld uitgespreek word. Müller (1996:104) sê: "...daar moet kanale oopgemaak word sodat 'bloed' tussen hierdie twee stories kan vloei...". Wanneer daar 'n beweging is tussen die stories van die toekoms en die verlede, word daar eintlik 'n nuwe teenwoordige of huidige storie geskep. Om dit te laat gebeur, moet die vierde beweging uitgevoer word.
- Herstruktureer die verlede se verhaal. Met 'n positiewe herstrukturering en nuwe puntuasie word 'n ander, meer aanvaarbare storie met dieselfde feite geskep.
- Die laaste stap is die rekonstruksie van die toekomsverhaal. Deur verbeelding moet 'n nuwe toekomsbeeld geskep word (Müller, 1996:104).

Die volgende opmerking van Müller (1996:105) is belangrik: "So ontstaan daar ook 'n baie natuurlike plek vir Die Storie." God se Storie kan 'n persoon help om beide sy

verlede- en toekomsstorie só te herstruktureer dat dit verbindingskanale oopmaak en dit mense in die hede laat verander. So gesien, kan God se Verhaal my help om my eie verhale te herinterpreteer. Müller verwys dan ook na die Bybelse hoop wat bou op die verlede se storie van Christus en Christus se verhaal wat mense help om hulle verlede se verhaal af te handel (Müller, 2000:42). In die afhandel en herinterpretasie van die verlede verhaal, dan eers kan die belofte van 'n nuwe hemel en 'n nuwe aarde my help om hier en nou te verander. Müller (2000:44) waarsku ewe-eens: “Met goedkoop hoop mag ons nie smokkel nie, maar sonder hoop is ons terapie ook nie pastoraal nie. Die Christelike hoop bied nie maklike, ooreenvoudigde oplossings nie. Dit hou rekening met die werklikheid van die sonde en wag daarom op God vir 'n oplossing.” En wanneer 'n mens alles van God verwag, sê Müller (2000:45) doen jy twee dinge: “...jy wag en jy doen”.

Christelike hoop hou rekening met die werklikheid van God wat telkens 'n nuwe begin kan maak met mense se “stories”. Die verbeelde toekomsverhaal is 'n kragtige middel tot verandering in die hede (Müller, 2000:99). Om die bewustheid te hê dat God êrens uit die toekoms na jou toe aan die kom is, dit is om geloof te hê.

Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2004) gaan van die volgende standpunt uit: “Pastoraat is dus gekenmerk deur die dubbele fokus op het verhaal van mense en op het verhaal van God.” Die Verhaal van God en die verhaal van die mens kan streng gesproke nie uitmekaar gehou word nie. Op verskillende maniere is hierdie verhale in mekaar ineengewef en het betrekking op mekaar. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl: 2004) wys dan ook op die spanning wat bestaan tussen die ervaring (as die verhaal van die mens) en die openbaring (as die Verhaal van God).

Die betekenis en funksie van pastoraat kan geformuleer word, sê Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2004) “...als een afgeleide van de dialoog van de pastorant met God en van haar of zijn reflectie daarop”.

In die pastoraat as verkondiging is dit belangrik dat die pastor gefokus en gerig bly op die verhaal van die gespreksgenoot. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2004) beklemtoon die saak soos volg: “Uiteindelik draait het dan niet om de dialoog tussen pastor en pastorant, maar om de innerlijke dialogen van de pastorant, en om de dialoog van onze gesprekspartner met God.” Wanneer Ganzevoort verwys na die teologiese kwaliteit van die pastorale gesprek, begin hy interessant genoeg nie by die pastor/predikant, nie maar by die rol van die gespreksgenoot (pastorant) as teoloog. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2004) verduidelik dat hy die woord “teologie/teoloog” hier gebruik “...in een letterlijke – en klassieke zin als spreken over God”. Daarmee wil hy twee belangrike aksente beklemtoon:

- In die eerste plek moet dit lei tot ’n nederige posisie van – daar is geen poging om te kom tot ’n wetenskap van God of ware Godskennis nie.
- Tweedens gaan dit om ’n keuse van dit is gewoon ’n “eenvoudige” gesprek oor God, met die erkenning dat om oor God in ’n gesprek te tree nie beteken ek is “Godsgeleerd” nie.

In die verhale van mense is daar verskillende aspekte wat hulle help om oor God ’n gesprek te kan voer waarvan kennis geneem moet word, naamlik “...betekenisverlening, zingeving, spiritualiteit en religie” en Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) sê voorts: “In terme van een narratiewe theorie: mense vertellen zichzelf en anderen verhalen waarin ze proberen hun leven te verstaan in een

zinsamenhang.” Die erkenning van die gespreksgenoot as “teoloog” help die pastor om in die dialogiese gesprek nie die teologiese gehalte van die gebeure te versmal tot die neiging dat die pastor met ’n boodskap moet kom en hy voel hy is verantwoordelik as pastor om die Woord van God te spreek nie. Wag en luister eerder waarmee die gespreksgenoot na vore kom.

Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) sê:

“We zoeken juist een theologisch gefundeerde en geëxpliciteerde pastorale dialoog die volop uitgaat van eerbied voor het geheim van God en voor het geheim van de ander. Juist vanuit het geloof in de God die niet te grijpen is in ons handelen kan een pastorale visie ontwikkeld worden die inzet en blijft bij de gesprekspartner als subject. Als we over God spreken – en dat is theologie – dan doen we binnen het verhaal van de ander.”

Vir Ganzevoort bly beide die amptelike en persoonlike dimensie van belang. In die gespreksgenoot se woorde is Ganzevoort op soek na wat hy noem “teologiesh gereedskap” wat help bydra tot die verdieping van die pastorale gesprek. In sy model verwys Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) na die volgende drie dimensies:

- **Struktuur.** Hier gaan dit om die ordening van feite, die tydsverloop en samevatting waarin dinge geplaas word.
- **Perspektief.** Hier word die vraag gevra na watter diskoerse ter sprake is en wie die mag het om diskoerse te bepaal.
- **Rolverdeling.** Hier word die vraag weer gevra na wie in die verhaal genoem word, en wie nie, en hoe die verteller elke persoon in die verhaal plaas.

Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2000) sê in die verband die volgende: “Dat laatste is van belang, omdat het bij pastoraat uiteindelijk daarom gaat dat de

gesprekspartner meer en nuwe moelikheden vindt om in het eigen lewen te spreken over God.”

2.6 Samevatting

In die hoofstuk is die historiese ontwikkeling van die pastoraat, asook die rol van Skrifgebruik in die pastoraat in breë trekke weergegee. Die verskillende religieus-kulturele verhale en gebeure wat meeding om inhoud en betekenis te gee aan die verskillende situasies wat ontstaan het, is bespreek. Volgens Browning se model is dit die eerste vraag wat ek moet beantwoord: Hoe verstaan ek die konkrete situasie waarin ek myself bevind? Die vrae wat hier gestel is, behels die historiese, die verwysings raamwerke en behoeftes van mense in hulle spesifieke situasies, en dit wat daaruit ontwikkel het.

Vanuit die historiese ontwikkeling is dit duidelik dat die sorg en omgee vir God se kinders aan bepaalde ampte/persones toegeken is. Hierdie persone is inderdaad gesien as God se verteenwoordigers in die wêreld. In die uitoefening van die sorg is die klem ook gelê op die heilsboodskap van God wat verkondig moes word. In die pastoraat het dit gegaan om God se liefde vir die verlore mens en om sodanige te red en weer sin en betekenis in die lewe te gee. Deur die eeue is dit ook opvallend hoe die sosiale omstandighede ’n belangrike invloed uitgeoefen het, nie net in die siening en rol van wat die pastoraat is nie, maar ook in die rol wat die pastor speel as verteenwoordiger van God in die wêreld.

In die laaste dekades is al hoe meer kennis geneem van die breër konteks en gebeure waarbinne die pastoraat geskied. So is aan die pastoraat begin dink in terme van die boodskap, die mense betrokke en die konteks waarbinne dit moet geskied. In die tyd is ook al meer kennis geneem daarvan dat die gemeenskap van gelowiges nie alleen die waarheid besit nie. Die gelowiges is saam met ander op soek na die waarheid en die sin in die lewe.

Die tweede stap het die volgende vraag behels: Wat behoort my praxis in die konkrete situasie te wees? Hier het ek die resultate van die deskriptiewe teologie en die prakties georiënteerde historiese en sistematiese teologie in kontak gebring met die konkrete situasie van die dag. Daar is gepoog om dit wat sinvol en van waarde is vanuit die verlede se konteks te benut, in 'n poging om die situasie van vandag beter te verstaan en aan te spreek. Van die begin af was die primêre bron in die pastoraat, die Woord van God. Daar is veral sterk gekonsentreer om mense se lewens te rig in ooreenstemming met God se wil. In die gebruik van die Skrif het die pendulum egter na beide kante toe geswaai. Daar was 'n tyd wat die Woord baie wetties en voorskriftelik aangewend is. In die laaste twee dekades is die plek en gesag van die Woord ernstig bevraagteken. Die laaste aantal jare is die vraag na die rol en plek van die Woord in die pastoraat weer geopper. Hier is veral na die dinamiese krag van die Bybelteks self gevra. Daar is gepleit vir die “disclosive power of the text”. Die Bybel is in die pastoraat gebruik om nuwe openbarings mee te bring en die gespreksgenoot te help om die nuwe moontlikhede te visualiseer en sy lewe daarvolgens te rig. In veral die narratiewe model is gevoel dat die verhaal van die Bybel nuwe horisonne vir mense kan ontsluit en hulle kan help om weer sin in die lewe te vind. Die boodskap van Hoop is gesien as 'n boodskap wat nie sal beskaam nie. Die storie is “aansteeklik” en

waar die storie op die regte tyd en plek betrek word, daar begin transformasie (verandering).

In die volgende hoofstuk word die kwalitatiewe metode gemotiveer as die wyse waarop ek die nodige inligting wil bekom om te sien hoe die pastors van vandag die Bybelse inhoude na vore laat kom in hulle beoefening van die narratief-pastorale model. Die doel hiervan is om te sien of die pastors getrou kan bly aan die unieke aard van die narratiewe model en tog verteenwoordigers van die meta-Verhaal kan wees. Ek wil vasstel of die uitgangspunt in die narratiewe pastoraat, naamlik dat die Woord van onder en op 'n sosiaal-konstruksionistiese wyse ontdek word, wel so in die praktyk na vore kom en gebruik word.

Hoofstuk 3

Empiriese navorsingsontwerp

3.1 Insameling van die gespreksgenote se verhale

Babbie (2001:275) is van mening dat “field research” die waarneem of deelneem aan sosiale gebeure behels en ’n poging is om die gebeure te probeer verklaar en daaraan betekenis te gee. Rubin en Rubin (1995:1) huldig op hulle beurt die volgende mening: “Qualitative interviewing is a way of finding out what others feel and think about their worlds. Through qualitative interviews you can understand experiences and reconstruct events in which you did not participate.” Dit is belangrik om te onthou dat in die kwalitatiewe model ’n navorser nie met ’n teorie en die bewys daarvan begin nie, maar eerder met ’n bepaalde area van studie en dat die navorsing uit die proses ontwikkel (De Vos et al., 2002:274).

In my navorsing is dit presies wat ek poog om te doen. Ek wil navorsers of pastore wat van die narratiewe metode gebruik maak, die VERHAAL/ INHOUD van die Bybel tot sy reg kan laat kom. De Vos (2002:292) sê ook die volgende: “Interviewing is the predominant mode of data or information collection in qualitative research.” Die vertel van stories is ’n belangrike deel van die proses van “betekenis-gee” aan sekere gebeure. De Vos (2002:292) haal Kvale aan wat kwalitatiewe gesprekke definieer as “...attempts to understand the world from the participant’s point of view, to unfold the meaning of people’s experience to uncover their lived world prior to scientific explanations”. Babbie (2001:275) sê voorts hierop die volgende: “...it’s not just a

data collecting activity. Frequently, perhaps typically, it's a theory-generating activity as well." So gesien, konstateer Denzin en Lincoln (2002:645) die volgende: "Yet interviewing is one of the most common and powerful ways in which we try to understand our fellow human beings."

Kwalitatiewe gesprekke bou voort op die gespreksvaardighede wat elke mens reeds besit. In gewone gesprekke vra mense gewoonlik vrae en luister dan na die antwoorde. Tydens sulke gesprekke word bepaalde reëls gevolg. Mense weet wie se beurt dit is om te praat en dat dit ongeskik is om 'n ander persoon te onderbreek. Die meeste mense weet wanneer 'n uitgebreide antwoord nodig is, of wanneer daar 'n kort en bondige antwoord verwag word. Kwalitatiewe gesprekke vind ook plaas volgens hierdie beginsels, maar verskil tog van die gewone gesprek in belangrike opsigte. Rubin en Rubin (1995:2) wys op drie van hierdie aspekte:

- 'n Sleutelverskil is dat die kwalitatiewe gesprek 'n stuk gereedskap is vir navorsing en 'n doelbewuste manier is om te leer van mense se gevoelens, gedagtes en ervarings. Gesprekke voorsien inligting wat die navorser later kan bestudeer en deel met ander deur verslae en artikels as voorbeeld.
- 'n Tweede verskil is dat die kwalitatiewe gesprek plaasvind tussen twee vreemdelinge, maar daarenteen, ook tussen bekendes.
- Die derde verskil van die gewone gesprek is dat die navorser die kwalitatiewe gesprek stuur deur doelbewus bepaalde vrae en versoeke te opper waarop die gespreksgenoot in diepte moet reageer. Die navorser moedig die gespreksgenoot aan om in detail te reflekteer op bepaalde gebeure wat ervaar of beleef is.

De Vos (2002:292) waarsku egter soos volg: “The quality of the interview depends mainly on the skills of the researcher as interviewer.” Dit is raadsaam dat die gespreksvoerder opleiding sal ontvang. De Vos (2002:292) beweer dat: “...poor interviewing skills, poor phrasing of questions, or inadequate knowledge of the participant’s culture or frame of reference may result in a collection that obtains little useful data”.

Rubin en Rubin (1995:2) sê verder dat “...but qualitative interviewing is more than a set of skills, it is also a philosophy, an approach to learning. One element of this philosophy is that understanding is achieved by encouraging people to describe their world in their own terms.” Hierdie filosofie vereis verder dat die gesprek ’n bepaalde verhouding meebring tussen die gespreksvoerder en gespreksgenoot, en dit bring weer bepaalde verantwoordelikhede aan beide kante mee. Die filosofie help die gespreksvoerder om te weet wat bloot interessant en eties is, en stel standarde daar om die kwaliteit van die navorsing, die menslikheid van die verhouding, asook die volledigheid en akkuraatheid van bepaalde afleidings te beoordeel.

3.2 Die wat, waarom en hoekom van kwalitatiewe gesprekke

Babbie (2001:292) maak die volgende stelling: “A qualitative interview is essentially a conversation in which the interviewer establishes a general direction for the conversation and pursues specific topics raised by the respondent.” Die indiepte kwalitatiewe gesprek help navorsers verstaan waarom en hoekom bepaalde kulture geskep en gehandhaaf word (Rubin & Rubin, 1995:3). Net so ondersoek kwalitatiewe

gesprekke spesifieke onderwerpe en gebeurtenisse. Deur die kwalitatiewe gesprekke evalueer navorsers verskillende projekte, programme en die resultate van die gebeure. Rubin en Rubin (1995:3) sê dat: “...researchers put together the information they find from qualitative interviews to form explanations and theories that are grounded in the details, evidence, and examples of the interviews”.

Hierdie verduidelikings en teorieë is nie net van akademiese belang nie, maar het ook praktiese implikasies. Dit laat die navorser toe om in die wêreld van ander te deel, uit te vind wat besig is om met hulle te gebeur, hoekom mense doen wat hulle doen en hoe hulle hul eie wêreld verstaan. Daar bestaan verskillende tipes kwalitatiewe gesprekke. Rubin en Rubin (1995:5) sê egter dat “...thou each of these approaches to interviewing differs somewhat, each reflects the same philosophy of qualitative research: find out what others think and know, and avoid dominating your interviewees by imposing your world on theirs”.

Die eerste tipe waarna verwys word, is die “ongestruktureerde” gespreksformaat (Rubin & Rubin, 1995:5). Die navorser suggereer die onderwerp vir bespreking, maar het nie spesifieke vrae in gedagte nie. De Vos (2002:298) verwys ook hierna as hy die volgende sê: “The unstructured one-to-one interview, also sometimes refers to as the in-depth interview, merely extends and formalises conversation. It is referred to as a ‘conversation with a purpose’.” Die doel is nie om antwoorde op sekere vrae te kry nie, of om ’n hipotese te toets nie, ook nie om te evalueer nie. Die belangrike aspek van die ongestruktureerde gesprek is ’n belangstelling in die verstaan van die ervarings van ander mense en die betekenis wat hulle in hierdie ervarings vind. Die

ongestruktureerde gesprek word gebruik om 'n individu se persepsie, opinie en feite, asook reaksie op die aanvanklike bevindings en moontlike oplossings vas te stel.

Indien die navorser meer spesifieke informasie wil hê, word die “semi-gestruktureerde” (staan ook bekend as die “gefokusde”) formaat gebruik. Die gespreksvoerder stel die onderwerp bekend, en begelei dan die gesprek deur die stel van spesifieke vrae. In die minder gestruktureerde gesprek doen die gespreksgenoot die meeste van die praat werk, deur byvoorbeeld 'n idee of 'n gebeurde of dalk agtergrond te verduidelik. Tydens die meer gestruktureerde gedeelte van die onderhoud, stel die gespreksvoerder egter spesifieke vrae om meer detail, voorbeelde en konsepte te bekom.

'n Verdere wyse waarop kwalitatiewe gesprekke onderskei word, is deur die tipe informasie waarna gesoek word. Met die “kulturele” onderhoude vra die navorser uit na gemeenskaplike verstaansbegrippe, “taken-for-granted-rules of behaviour” en na standaarde van waardes en gemeenskaplike verwagtings. Om te kan leer van spesifieke gebeurde of prosesse, maak die navorser gebruik van “onderwerp”-gesprekke. Op hierdie wyse kan die navorser meer uitvind oor byvoorbeeld hoe 'n anti-alkohol-program verloop. In die “mondelinge geskiedenis” kies die navorser 'n bepaalde tydperk in die geskiedenis, soos byvoorbeeld die negentiende eeu of 'n kritieke gebeurde soos die atoombom, en vra dan die persone wat betrokke was om te beskryf wat gebeur het. Met die “lewensgeskiedenisgesprek” word bepaalde lewenswerklikheidsgebeure in die lewe van die gespreksgenoot ondersoek.

3.2.1 Keuse van bepaalde gesprekke

In die navorsing sal gebruik gemaak word van wat Rubin en Rubin (1995:27) noem “evaluation interviews” en “focused group interviews”. In die evaluasie-gesprekke word ’n poging aangewend om te leer of nuwe programme, projekte en metodes in gebruik, voldoen aan die verwagtings wat daaraan gestel word. Terwyl die fokusgroepgesprekke weer ’n vorm van refleksie is waarin groepe mense bymekaarkom om saam te praat en te besin oor die potensiële veranderings of gedeelde indrukke. Sake hier bespreek, wissel van eng tot breër sake wat die groter gemeenskap raak. Daar word beplan om in die gesprekke met die medenavorsers, wat afsonderlik plaasvind, gebruik te maak van die evalueringsgesprekke. Hier gaan ek poog om te bepaal en te verstaan hoe die narratiewe metode van berading by die pastors funksioneer. Ek sal ook probeer vasstel of die narratiewe model aan hulle verwagtings voldoen en presies vra wat dié verwagtings is. Kvale (1996:3-4) verwys na die volgende twee interessante metafore vir gespreksvoering: “The interviewer as a ‘miner’ or as a ‘traveler’.” Volgens die tweede metafoer sê hy: “The interviewer wanders along with the local inhabitants, asks questions that lead the subjects to tell their own stories of their lived world.” Tydens die refleksiegeleentheid waar die pastors byeengebring word, sal daar gebruik gemaak word van die “focused group interviews”. By dié geleentheid vergader die pastors om gedeelde ervarings/indrukke en moontlike veranderings te bespreek en op uit te brei.

3.2.2 Wat gaan ek vra, en hoekom gaan ek dit vra?

Oor die ontwerp van ’n kwalitatiewe studie beklemtoon Rubin en Rubin (1995:42) die volgende belangrike saak: “You have an overall idea of what you want to see and do,

but you are not locked into 'n fixed itinerary. You allow sufficient flexibility to explore what you see along the way. ...you change plans as new adventures entice you, but you keep the final destination in mind.” Babbie (2002:292) sluit hierby aan deur te sê: “A qualitative interview is essentially a conversation in which the interviewer establishes a general direction for the conversation and pursues specific topics raised by the respondent.” Die ontwerp van die studie moet my dus help om die oorspronklike motivering vir die navorsing te onthou, maar my tog aanmoedig om die onderwerp op verskillende wyses te ondersoek. Hierin kan volgens Rubin en Rubin (1995:43) geslaag word as die navorsing *buigbaar, herhalend* en *'n volgehoue proses* is.

Met *buigsaamheid* word bedoel dat ek leer hoe die gespreksgenote hul wêreld verstaan en ervaar. Dit mag nodig wees om die saak wat ek ondersoek te verander of om bloot weer na te dink oor die patroon van ondervraging (Rubin & Rubin, 1995:45). Hierdie buigsaamheid is van veel groter waarde as om met 'n proses te volhard wat nie wil slaag nie of wat my nie toelaat om die onverwagte insigte te ondersoek nie. Van nog groter belang in kwalitatiewe gesprekke, is die buigsaamheid om met die oog op interessante resultate vrae te akkommodeer oor dit wat ek leer en dit wat die gespreksgenote weet.

Die ontwerp van kwalitatiewe onderhoude moet ook *herhalend* van aard wees. Hieronder word verstaan dat elke keer wanneer ek die proses van inligting insamel, die ontleding daarvan, die uitsif en die toets daarvan herhaal, ek sodoende nader en nader kom aan 'n duideliker en meer oortuigende model van die verskynsel wat ek ondersoek. Rubin en Rubin (1995:46) wys soos volg daarop:

“In the early stages of the interviewing, design emphasizes more the gathering of many themes and ideas; towards the middle of the research, you concentrate more on winnowing to limit the number of themes you explore. In the final stages you emphasize more the analysis and testing of your understanding as you put themes together, begin to form theories, and run them by your interviewees, and critical readers in your field.”

Die *voortdurende* aard van kwalitatiewe onderhoudsvoering beteken dat die vrae wat gestel word, regdeur die proses geherformuleer word. Rubin en Rubin (1995:47) sê in die verband: “A particular answer may suggest a new line of enquiry or it may suggest different people to talk to than you had originally planned.”

3.2.3 Keuse van gespreksgenote

Die keuse van ’n gespreksgenoot berus volgens Rubin en Rubin (1995:65) op die mening dat dit: “...should match how you have defined the subject of research”. In die navorsing wil ek ondersoek instel na hoe pastors die narratiewe model in hulle berading benut. Om hierdie rede is besluit om twee medenavorsers te gebruik wat van die standpunt uitgaan dat hulle die narratiewe model volg. In hierdie verband sê De Vos (2002:334) die volgende: “In qualitative studies non-probability sampling methods are utilized and, in particular, theoretical or purposive sampling techniques, rather than random sampling are used.”

In kwalitatiewe navorsing word die data dikwels bekom van een of slegs twee gevalle, en om hierdie rede word daar nie gebruik gemaak van ’n toevallige seleksie van die

betrokke persone nie. In my navorsing gaan gebruik gemaak word van *doelbewuste steekproewe* (De Vos, 2002:334). In die doelgerigte steekproef word 'n spesifieke onderwerp gekies, omdat dit 'n bepaalde aspek of proses van belang illustreer. Duidelike identifisering en formulering van die kriteria vir die seleksie van die respondente is daarom van kardinale belang. De Vos (2002:335) beklemtoon die volgende: “In the case of purposive sampling researchers purposely seek typical and divergent data.” Babbie (2001:179) sluit hierby aan deur te sê: “Sometimes it’s appropriate to select a sample on the basis of knowledge of a population and the purpose of the study.” In die navorsing sal studente gebruik word wat hulle M-Diff.-graad of hulle Ph.D.-graad in die narratiewe berading onder promotorskap van prof. J. Müller aan die Universiteit van Pretoria voltooi het.

Toestemming sal van die medenavorsers gevra word om 'n bepaalde beradingsessie op band te neem. Hierdie gesprekke sal dan as basis gebruik word om met die navorsers in gesprek te tree oor die narratiewe beradingsmodel en hulle gebruik daarvan as pastorale beraders. Smit *et al.* (1995:17) is van mening dat 'n bandopname vir 'n baie vollediger opname sorg as wanneer bloot notas by 'n onderhoud geneem word. De Vos (2002:304) sê ook: “ It also means that the researcher can concentrate more on how the interview is proceeding and where to go next.” Bandopnames het natuurlik ook hulle nadeel, 'n gespreksgenoot mag ongemaklik voel as hy gemonitor word en kan selfs onttrek. Die bandopnemer moet daarom so gebruik en geplaas word dat dit nie die gespreksgenoot ontsenu nie.

3.2.4 Ontwerp van 'n lewendige onderhoud met diepte, detail en nuanse

Een van die belangrikste verskille tussen 'n kwalitatiewe onderhoud en 'n opname-onderhoud is dat die opnemers in die tweede geval poog om relatiewe vereenvoudigde inligting te veralgemeen, terwyl die kwalitatiewe onderhoudsvoerder poog om iets meer te leer van 'n komplekse verskynsel. Rubin en Rubin (1995:76) sê in die verband: “ Qualitative interviewers don't try to simplify, but instead try to capture some of the richness and complexity of their subject matter and explain it in a comprehensible way.”

Diepte word verkry deur 'n deurdagte antwoord gebaseer op deeglike bewyse, asook deur die volledige oorweging van die onderwerp vanuit verskeie oogpunte. Vrae kan so geformuleer word dat die vereiste vlak van diepte en oorweging duidelik blyk.

De Vos (2002: 293) gee die volgende gesprekstegnieke en wenke om 'n effektiewe en suksesvolle gesprek te verseker:

- Die gespreksgenoot moet 90% van die praatwerk doen. Die hele doel van die gesprek is vir die gespreksgenoot om sy storie te vertel.
- Vra duidelike en kort vrae. Dit is belangrik om woorde te gebruik wat vir die gespreksgenoot sinvol en verstaanbaar is.
- Vra een vraag op 'n slag.
- Vra “open-ended questions”. Die antwoord op die vraag moet nie ooglopend wees nie. Die vraag moet ruimte laat vir die gespreksgenoot se respons. Vra vrae wat meer as net 'n ja of nee vereis.
- Vra ervarings-/gedragsvrae eerder as opinie-/gevoelsvrae.
- Herhaal sleutelvrae regdeur die gesprek.
- Laat toe vir ruspouses (stiltes) gedurende die gesprek – keer terug na onvolledige punte.

- Volg op wat die gespreksgenoot gesê het as jy nie mooi gehoor het nie.

Die gespreksgenoot moet aangemoedig word om te dink oor verskille/ooreenkomste en dit met voorbeelde verklaar. Opvolgvrae is 'n goeie manier om meer diepte te kry. Die gespreksvoerder kan later terugkeer na bepaalde aspekte en vir verduideliking vra. Rubin en Rubin (1995:78) sê dat "...asking about the past elicited the depth that made the present understandable".

Detail word weer verkry deur vir spesifieke inligting te vra. Die onderhoud kan so ontwerp wees dat dit vir spesifieke detail vra. Elke keer as die gespreksvoerder vra vir 'n voorbeeld of vir 'n stap-vir-stap-beskrywing van wat gebeur het, is hy besig om te vra vir detail. Rubin en Rubin (1995:78) sê in hierdie verband: "Once the interviewees understand that you want this detail they will usually continue to provide specifics without being prodded." 'n Verdere manier om detail te bekom, is om vir mense te vra hoe hulle spesifieke take uitgevoer het waarvoor hulle verantwoordelik is. Diepte en detail verskil wel van mekaar, maar komplementeer mekaar tog.

Naas diepte en detail moet die gespreksvoerder sy onderhoud so ontwerp dat die vrae duidelike, helder en lewendige respons ontlok, asook die verskillende gevoelens en emosies van die gespreksgenoot na vore laat kom. Rubin en Rubin (1995:80) stel dit soos volg: "To be vivid, an anecdote or example need not be dramatic or extreme, but it should create a strong vicarious experience for the audience." 'n Goeie manier om 'n helder en duidelike antwoord te kry, is om te vra vir 'n eerstehandse beskrywing van 'n gebeurtenis sonder om die respons te onderbreek. Kwalitatiewe gesprekke is op

soek na realistiese beskrywings van situasies of kulturele patrone. 'n Realistiese beskrywing sluit skakerings van grys, en nie net swart en wit nie in.

Nuanse beteken dat dit om die presisie in die beskrywing van gebeure of ervarings gaan, byvoorbeeld nie net liefde nie, maar liefde met energie en blydskap. Dit ondersoek die fynheid (subtiliteit) van die betekenis. Rubin en Rubin (1995:81) sê dat “...you design questioning to elicit nuance and to reject unshaded answers”. Ek kan ook die nuanse verder opvolg deur vir die gespreksgenoot te vra om uit te brei op meer spesifieke gedagtes. 'n Verdere wyse om nuanse te bewerkstellig, is om te luister na tekens van ambivalensie of duidelike teenstrydighede en daarvoor uit te vra.

3.3 Samestelling van die gesprek

Die een hoofdoel van die samestelling van 'n gesprek is om te verseker dat diepte, detail en nuanse bewerkstellig word. Dit vorm die essensie van 'n kwalitatiewe gesprek. Die verdere doel is om te help om al die los stukkie inligting wat ingesamel is, bymekaar te sit. Dit is noodsaaklik vir al die inligting om bymekaar te kom. Indien 'n metode nie ingebou is in die ontwerp nie, kan frustrasie ervaar word by die skryf van die eindresultate. Die samevoeging van voorbeelde, beskrywing en illustrasies van verskillende gesprekke om 'n narratief te vorm, is soveel eenvoudiger as die individuele gesprekke van die begin af so ontwerp is dat hulle bymekaar inpas. Daar sal later in die hoofstuk gekyk word na riglyne wat help om aan verskillende mense, verskillende vrae stel, maar nog steeds 'n bruikbare doel te vind vir elke stukkie inligting wat bekom is.

3.3.1 Geloofwaardige navorsing

Aan die einde van enige navorsing bly die vraag: Waarom moet enige iemand die resultate van die navorsing as geloofwaardig sien? In kwantitatiewe navorsing is die algemene standaard wat gebruik word *geldigheid* en *betroubaarheid*. Navorsing is geldig as dit die wêreld wat beskryf word so getrou moontlik weergee. Navorsing is ook betroubaar wanneer twee navorsers met min of meer dieselfde observasie na vore kom (Rubin & Rubin, 1995:85). Die meeste aanwysers vir geldigheid en betroubaarheid kan ongelukkig nie gebruik word vir kwalitatiewe navorsing nie. Die toepas van die voorgenoemde aanwysers op kwalitatiewe navorsing veroorsaak veel meer verwarring as wat dit verhelder en verklaar. Navorsers in kwalitatiewe navorsing beoordeel die geloofwaardigheid van die kwalitatiewe werk eerder aan die hand van *deursigtigheid*, *konstante kohesie* en *kommunikeerbaarheid*. Gesprekke word dus ontwerp om aan hierdie aspekte te voldoen.

3.3.1.1 Deursigtigheid

Rubin en Rubin (1995:85) verduidelik hierdie begrip soos volg: “Transparency means that a reader of a qualitative research report is able to see the basic processes of data collection.” ’n Deursigtige verslag laat die leser toe om ’n mening te vorm oor intellektuele sterk en swak punte, die teenstrydighede en die nougesetheid van die gespreksvoerder. Laasgenoemde hou versigtig rekord van wat gedoen, gesien en gevoel is om die navorsing deursigtig te maak vir homself en vir ander.

Rubin en Rubin (1995: 86) noem ook die volgende: “The original records of notes or recordings of the interview should be kept in ways that other can read or play back.”

Deel van deursigtigheid is om notas te maak van hoe dinge gebeur het, watter waarnemings gemaak is, waar dit gemaak is, en watter afleidings gemaak is. Die vereiste dat die navorsingsproses deursigtig moet wees, moedig bloot elke navorser aan om so getrou en naby moontlik te bly aan die oorspronklike inligting wat gebruik gaan word.

3.3.1.2 Konsekwentheid

'n Geloofwaardige finale verslag behoort te wys dat die navorser idees en reaksies wat inkonsekwent voorgekom het, wel ondersoek het. Rubin en Rubin (1995:85) sê in die verband: “You show that you examined themes in one interview for coherence with the themes presented in other. You indicate that you check it out when a single interview seemed to present contradictory responses, and you explain how you examined for consistency across setting of cases.” In kwalitatiewe navorsing is die doel nie om inkonsekwentheid te elimineer nie, maar om dit te probeer verstaan, te vra waarom dit voorkom en dit dan te verduidelik. Die voorafgaande kan op verskeie wyses gedoen word. Vervolgens sal hierdie wyses kortliks uiteengesit word.

- Die verband binne temas

Rubin en Rubin (1995:87) beklemtoon die volgende: “Coherence means that you can offer explanations for why apparent contradictions in the themes occurred and what the contradictions mean.” Teenstrydighede moet nie geïgnoreer of afgemaak word nie,

maar juis ondersoek word. Inkonsekwentheid moet ondersoek word deur te vra na dieper en meer gedetailleerde antwoorde. Dit gebeur dikwels dat wat navorsers aanvanklik gesien het as sake wat niks met mekaar te doen het nie, tog in verband met mekaar staan en dat daar 'n verduideliking daarvoor is.

- Die konsekwentheid van individue

Lesers kan die geldigheid van 'n verslag in twyfel trek, indien hulle ervaar dat die navorser nie aangetoon het dat 'n gespreksgenoot van hom verskil nie, en gefaal het om die rede daarvoor te ondersoek. Moenie huiwer om na die verskille uit te vra en 'n verklaring te soek nie. Dikwels help die ondersoek van inkonsekwenthede om die geldigheid van die verslag te verhoog, om sodoende diepte in die gesprek mee te bring en bepaalde aspekte beter te verstaan. Rubin en Rubin (1995:90) sê in hierdie verband: “The reader is more likely to believe that the interviewees are responding openly, and the researcher is more likely to get more thoughtful and nuanced answers.”

- Konsekwentheid in verskillende ondersoeke

Geloofwaardigheid word verhoog wanneer die navorser kan aandui dat kernaspekte en bepaalde temas konsekwent in 'n verskeidenheid van ondersoeke en in verskillende omstandighede voorkom. Rubin en Rubin (1995:90) sê voorts: “Another way of showing credibility across cases is to think through the implications of a proposed theme and then check to see if the implications occur as you expected.”

Om geloofwaardig te wees, beteken nie dat die voorgestelde temas onwrikbaar moet staan nie. Die navorsingsverslag moet egter aantoon dat die navorser die tema deeglik ondersoek het. Sou die tema nie water hou nie, moet die navorser voortgaan met sy werk deur óf die tema te hersien óf te kyk onder watter omstandighede die tema wel geldig of ongeldig is.

3.3.1.3 Kommunikeerbaarheid

Oor hierdie saak laat Rubin en Rubin (1995:91) hulle soos volg uit: “The portrait of the research arena that you present should feel real to the participants and to readers of your research report. It should communicate what it means to be within the research arena.” Die gespreksgenote moet hulself in die beskrywings kan sien, alhoewel hulle nie met elke detail en beskrywing hoef saam te stem nie. Selfs ander navorsers moet die teks kan verstaan en die beskrywing aanvaar, omdat dít wat ander ervaar en beleef gekomplementeer word.

Lesers wat glad nie in die navorsing betrokke was nie, moet ook hulle weg kan vind rondom die saak onder bespreking. Rubin en Rubin (1995:91) sê in die verband: “The richness of detail, abundance of evidence, and vividness of the text help convince those who have never been in the field that this material is real.” Navorsing wat ontwerp is om die nodige bewyse te versamel, wat verder lewendig, gedetailleerd en deursigtig is, asook deeglik en goed gedokumenteer is, sowel as samebindende en konsekwent is, sal oortuigend wees. Die voorafgaande sake is die standarde waardeur kwalitatiewe gespreksvoering se geloofwaardigheid bewerkstellig word.

3.3.2 Strukturering van 'n kwalitatiewe gesprek

In kwalitatiewe gespreksvoering word die gestelde vrae verander na gelang van dit wat uit die gesprek geleer of nie geleer word nie (Rubin & Rubin 1995:145). Oor die geheel gesien, is dit nodig om deur die hele gesprek 'n balans te handhaaf tussen die bepaalde tipe navrae. Laat by sekere geleenthede byvoorbeeld ruimte vir in diepte vrae rondom belangrike onderwerpe/aspekte en konsentreer ander kere weer bloot op die oppervlak vrae.

Om buigsaam te wees ten opsigte van die verandering rondom die gestelde vrae en steeds 'n oorhoofse raamwerk/struktuur te bly handhaaf, bou navorsers gesprekke op rondom drie tipe vrae naamlik kernvrae, ondersoekendevrae en opvolgvrae. Rubin en Rubin (1995:145) beklemtoon verder dat “...by preparing conversational guides – written outline protocols, or checklists – researchers set up an overall framework for the interview to keep the interview on course yet allow sufficient flexibility for exploring uncharted paths”.

3.3.2.1 Kernvrae

Voor die navorser met 'n gespreksgenoot in gesprek tree, berei die navorser 'n aantal kernvrae voor waarmee die gesprek kan begin, asook vrae waarmee die gesprek in 'n bepaalde rigting gestuur kan word. Hierdie kernvrae kan verander na gelang die navorsing vorder en soos die navorser leer wat om aan watter gespreksgenoot te vra. Die opbreek van die onderwerp in kleiner verwante vrae word gedoen op so 'n wyse dat 'n eenheid bewerkstellig word in die gesprek. Die bewoording van die kernvrae

moet oop genoeg wees om die gespreksgenoot aan te moedig om sy eie opinies en ervarings uit te druk. Bewoording moet eng genoeg wees om te verhinder dat die gespreksgenoot van die onderwerp ter sprake afdwaal. In die voorbereiding van die kernvrae werk die navorser 'n aantal opeenvolgende vrae uit, wat gesamentlik 'n spesifieke gebeurtenis of fase van die proses dek.

In die vorming van die kernvrae is daar drie aspekte van belang:

- Eerstens, dek die kernvrae die oorhoofse onderwerpe? Moedig die bewoording 'n gesprek aan oor ander belangrike aspekte sonder om bevooroordeeld te wees? Onderskei dit tussen belangrike en onbelangrike sake?
- Tweedens, vloei die kernvrae van die een na die ander? Maak die vrae vir die gespreksgenoot sin? Die onderlinge kernvrae moet die onderwerp op so 'n wyse dek dat dit ook wys op 'n onderliggende fokusarea.
- Derdens vul die keuse van die kernvrae die navorsingsonderwerp aan en ondersteun die vrae die navorsingsontwerp? Dek die kernvrae die onderwerpe wat na vore gekom het uit die herhalende ontwerp? Is die woorde byvoorbeeld só gekies om die ervaring en perspektief van die gespreksgenoot/navorsers te akkommodeer?

3.3.2.2 Ondersoekende vrae

Ondersoekende vrae het hoofsaaklik drie funksies in 'n gesprek. Eerstens help die vrae om die vlak of diepte van die gesprek te bepaal. Die ondersoekende vrae dui vir die gespreksgenoot aan of die gespreksvoeder langer en meer gedetailleerde antwoorde,

spesifieke voorbeelde of bewyse verwag. Onderzoekende vrae moedig die gespreksgenoot aan om aan te hou uitbrei. Tweedens moedig onderzoekende vrae die gespreksgenoot aan om 'n spesifieke antwoord te gee of om af te sluit (op te klaar). Derdens is die funksie van hierdie vrae 'n aanduiding dat die gespreksvoerder aandag gee. Rubin en Rubin (1995:150) verwys ook na verskillende tipe onderzoekende vrae, naamlik “elaboration, continuation, clarification, attention and completion probes”. Dit is belangrik om te onthou dat die manier van vraagstelling help om die interpersoonlike verhouding tussen die gespreksvoerder en gespreksgenoot te definieer. Onvoldoende prot werk is 'n aanduiding van 'n gebrek aan belangstelling en te veel onderzoekende vrae laat weer die navorser in 'n “ondervraer” verander.

3.3.2.3 Opvolgvrae

Die doel van opvolgvrae is om diepte te bewerkstellig in die onderhoud deur temas op te volg wat in die gesprek na vore kom. Verder bly 'n belangrike kenmerk van 'n kwalitatiewe gesprek die uitbreiding van die konteks van antwoorde en die instel van 'n ondersoek na die implikasies van wat gesê is.

In hierdie verband stel Rubin en Rubin (1995:15) die volgende voor: “After each interview and after each cluster of interviews, look over your transcripts to figure out what you should follow up on. Look for themes, ideas, concepts and events and prepare additional questions on those that address your research concerns.” Die kuns is om alleen daardie opvolgvrae te kies wat help om dieper insig te verkry oor die kernsake van belang. Luister vir eensydige beskrywings van optrede wat vir

verduideliking vra. Volg op wanneer 'n voorbeeld of verhaal net halfpad vertel of verduidelik word.

Opvolgvrage moet voortvloei, omdat die antwoord op 'n opvolgvraag 'n nuwe rigting suggereer waarna ondersoek ingestel moet word. Teenstrydige of vreemde antwoorde, stellings wat huiwerig/onseker klink, onvolledige antwoorde en die gebruik van nuwe woorde en vreemde terme moet ook opvolgvrage meebring.

Rubin en Rubin (1995:153) waarsku egter soos volg: “Although new words or concepts invite probes or follow-ups, you can't ask about every word you don't understand... . You sometimes have to request follow-ups without seeming to ask about every word.” Opvolgvrage impliseer meer as om net te leer aangaande die betekenis van 'n kernidee of konsep, of die voltooiing van 'n halwe storie. Opvolgvrage is die wyse waarop die navorser ondersoek instel na temas wat opkom in sy gesprek met die gespreksgenoot. Opvolgvrage het ten doel om die gespreksgenoot aan te moedig om meer te begin gesels en uit te brei op die gegewe antwoorde. Opvolgvrage werk gewoonlik beter wanneer die vrage gerig is op 'n spesifieke aspek ter sprake. Wanneer die opvolgvrage fokus op bepaalde gebeure of temas kan die gespreksgenoot die spesifieke vrage antwoord en dan uitbrei oor die spesifieke ervaring van die gebeure. Dan gee 'n gespreksgenoot beide gevoelens en ervarings weer. Daar is een basiese beginsel in die bewoording van opvolgvrage: maak seker dat die opvolgvrage korrespondeer met wat die gespreksgenoot gesê het.

3.3.3 Raamwerk vir die gesprek

'n Deel van die voorbereiding vir 'n gesprek behels dat ek as navorser moet besluit hoe die kernvrae aanmekaar gekoppel/verbind gaan word en watter strategie vir die opvolgvrae gebruik gaan word. Rubin en Rubin (1995:159) verwys na twee algemene patrone van strukturering vir 'n gesprek.

Ek verwys kortliks na die tweede model waarby ek in my navorsing aansluit. Rubin en Rubin (1995:159) verwys soos volg na die model: “The interview is more like a major river that merges different currents into a single stream and then breaks into separate channels, possibly combining again later into a single stream.” In hierdie model ondersoek die “vrae” een bepaalde stroom binne die groter rivier en volg die stroom, maak nie saak waarheen die stroom vloei nie. In die rivier-en-kanaal-model is dit die opvolgvrae wat van groter belang is. Uit die kernvraag ontdek jy verskillende strome in die rivier. Deur opvolgvrae en dit wat daaruit voortvloei, ondersoek die navorser verskillende relevante aspekte van die kernvraag in detail.

Die “opeenvolging” van die rivier-en-kanaal-model is gebaseer op die ketting van “opvolgvrae”. Rubin en Rubin (1995:160) sê dat “...each building on the previous one, all tied together by your interest in a single theme. The chained follow-ups provide structure and continuity, because they are pursuing a single theme.” Die rivier-en-kanaal-model is veral bruikbaar wanneer ek een tema in diepte en met detail wil navors/ondersoek. Rubin en Rubin (1995:161) beklemtoon soos volg: “With the river-and-channel-model you often have only one main question that is followed upon in great detail.”

3.3.4 Protokol, kontrolelys en buitelyne vir 'n gesprek

Na die keuse van 'n bepaalde raamwerk/struktuur moet die gespreksvoerder gespreksriglyne voorberei vir die vrae. Hierdie riglyne, in die vorm van protokolle, kontrolelyste en buitelyne help die gespreksvoerder om gefokus te bly op die onderwerp en hooftema. Rubin en Rubin (1995:161) wys soos volg daarop: “Conversational guides are not rigid frameworks, that are prepared once and for all, rather they are customized for each interview and evolve throughout the work.”

Die eenvoudigste riglyn is 'n kort kontrolelys van onderwerpe. Die uitgebreidste riglyn is 'n protokol met al die belangrikste vrae ten volle uitgeskryf. Tussen-in is die buitelyne met die hooftema as die opskrif, meer gefokusde vrae as die sub-opskrifte en die minder belangrike items as spesifieke voorbeelde om te ondersoek. By die buitelyne ontbreek die presiese bewoording soos by die protokol, maar die buitelyne het meer orde en struktuur as die kontrolelys.

Die buitelyne help my om die verskille tussen die basiese temas aan die een kant en die illustrasies aan die ander kant in gedagte te hou. Rubin en Rubin (1995:162) wys soos volg daarop: “The main outline headings suggest overall areas that should be covered whereas lower level headings point out questions that the researcher thinks might illustrate or refine specific points, though these specific questions need not be asked.” Met die hulp van die buitelyne behoort die gespreksvoerder met vertroue 'n ongestruktureerde situasie te kan betree. Ek het dan voor my die onderwerpe/temas wat gedek moet word en verskeie verskillende voorbeelde wat gevolg kan word, indien die gespreksgenoot my nie met beter voorbeelde bedien wat nagevors kan word nie.

Watter riglyn ook al gebruik word, hetsy dit 'n protokol, buitelyn of kontrolelys is, die riglyne is bloot 'n “freeland map” vir die gesprek. Dit wys gewoon die algemene rigting aan. Rubin en Rubin (1995:164) sê in die verband: “Guides enable the researcher to balance the need for order with the freedom to explore unanticipated topics.” Met sulke riglyne kom 'n navorser meer professioneel en voorbereid na vore.

3.4 Buitelyne vir die individuele en fokusgroepgesprek

3.4.1 Individuele semi-gestruktureerde gesprekke

Hierdie saak word soos volg deur De Vos (2002:298) aangeraak: “Qualitative studies typically employ unstructured or semi-structured interviews. Unstructured interviews are also known as in-depth interviews.” Die doel is nie om antwoorde te kry of 'n hipotese te toets nie. Die gesprek is oorwegend beredenerend en laat die navorser en medenavorser toe om bepaalde aspekte te ondersoek. Dit word gebruik om individuele persepsies, opinies, feite en voorspellings, en selfs hulle reaksie op aanvanklike bevindings en potensiële oplossings vas te stel. Rubin en Rubin (1995:27) sê op hulle beurt: “Evaluation interviews attempt to learn whether new programmes, projects or other types of intentional changes are living up to expectations.” In hierdie navorsing wil ek graag bepaal hoor hoe die pastors die narratiewe metode in hulle pastoraat gebruik. Vanuit hulle stories en antwoorde wil ek ook poog om vas te stel watter rol die Bybel se verhaal/inhoud in die proses speel.

3.4.1.1 Moontlike openingsvrae om die semi-gestruktureerde een-tot-een-gesprek aan die gang te kry

1. Wat is jou ervaring in pastorale gesprekke en hoe funksioneer die Bybel in die proses/gebeure?
2. Is daar 'n spesifieke eindpunt/doelwit in jou pastorale gesprek waarby jy wil uitkom?

Die doel van die kernvrae is om die gesprek aan die gang te kry, maar tog ook om die gesprek in 'n bepaalde rigting te stuur. Hier moet 'n ernstige poging aangewend word om die gespreksgenoot sy storie en ervaring te laat vertel. Die gespreksvoerder moet seker maak dat hy nie deur bepaalde vrae by sekere antwoorde wil uitkom nie. De Vos (2002:301) sê die gespreksvoerder se doel is “...to get the person to express his ideas about particular issues...During the interview try to get the participant to

- open up and express ideas,
- express ideas clearly,
- explain and elaborate on ideas, and
- focus on issues at hand rather than wander to unrelated topics.”

3.4.2 Fokusgroepgesprek

Rubin en Rubin (1995:27) maak die volgende opmerking: “Focus group interviews are a form of evaluation in which groups of people are assembled to discuss potential changes or shared impression.” De Vos (2002:305) sê ook: “The group is ‘focused’ in that it includes some kind of collective activity.” Die navorser skep 'n omgewing/situasie waarbinne die deelnemende gespreksgenote aangemoedig word om

hulle persepsies, ervarings, gedagtegang, wense en selfs vrese uit te spreek sonder die gevaar om geoordeel te word of beweeg te word om met ander saam te stem.

Rubin en Rubin (1995:140) sê voorts: “In focus groups the goal is to let people spark off of one another, suggesting dimensions and nuances of the original problem that any one individual might not have thought of. Sometimes a totally different understanding of a problem emerges from the group discussion.” Sorgvuldige beplanning betreffende die deelnemers, die omgewing en die vrae wat gevra gaan word, is noodsaaklik vir ’n effektiewe fokusgroep. Die vrae vir die fokusgroep sê, De Vos (2002:314), is soos volg: “...more direct at, and designed to explore, specific topics or issues”. Helder en deurdagte vrae is die basis vir ’n fokus-groepsgeleentheid van goeie kwaliteit.

Die volgende riglyne kan in gedagte gehou word in die opstel van vrae (De Vos, 2002:314):

- Stel die vrae op ’n gewone gesprekswyse. Die fokusgroep is ’n sosiale ervaring, die gespreksvrae is belangrik in die skep en handhawing van ’n informele omgewing.
- Effektiewe vrae is duidelik en helder. Die bewoording van die vrae moet direk, voor die hand liggend en eenvoudig wees.
- Hulp is nodig in die ontwikkeling van fokusgroep vrae van ’n goeie gehalte. Kry terugvoer van ander deelnemers en kundiges op die gebied.
- Vrae moet die taal bevat wat die deelnemers sal gebruik as hulle oor die onderwerp sou gesels. Die vrae moet kort en “open-ended” wees.

'n Goeie vraelys het bepaalde kwaliteite. Dit het 'n maklike begin, is opeenvolgend, dit beweeg van die algemene na die spesifieke en wend die tyd ekonomies aan. De Vos (2002:315) sê in die verband: “Perhaps the most distinctive feature of the focus group is the technique of open-ended questions.” Deelnemers kan gevra word om “terug te dink” en te reflekteer op persoonlike ervarings en dan te reageer op meer spesifieke vrae. Vermoed dit om “hoekom”-vrae te vra en hou die vrae eenvoudig. Wees versigtig om voorbeelde te opper.

3.4.2.1 Vrae vir die fokusgroepgesprek

1. Wat sien jy as die sterk punt van die narratiewe model in berading?
2. Volg jy 'n bepaalde struktuur in die narratiewe model?
3. Wat is die rol van die terapeut en wat is die rol van die kliënt?
4. Hoe verstaan jy die gedagte van 'n “unique outcome”?
5. Is daar 'n groter verhaal in die verhale van die kliënt?
6. Kan jy die Verhaal van die Bybel in die model inbring?
7. Wat is die einddoel van jou beradingsproses?

Een van die sterk punte van die fokusgroep is die moontlikheid om 'n groot aantal gekonsentreerde inligting in te samel oor 'n presiese onderwerp ter sprake. Tweedens is daar 'n interaksie in die groep wat help om verdere inligting en idees te genereer. De Vos (2002:319) haal Morgan aan wat die volgende sê: “The comparison the participants make among each others experience and opinions are a valuable source of insight into complex behaviors and motivations.” Fokusgroepe is verantwoordelik vir die skep van 'n dieper en voller verstaan/insig betreffende bepaalde verskynsels wat

ontdek word. Babbie (2001:294) voer aan dat “...group dynamics frequently bring out aspects of the topic that would not have been anticipated by the researcher and would not have emerged from interviews with individuals”. ’n Nadeel is dat “vooroordeel” ’n probleem kan skep in die fokusgroep. ’n Verdere nadeel van die fokusgroep is “social posturing”: mense in die groep probeer beleefd wees, saamstem met die algemene norm en gee dikwels toe aan die druk van ander. Hiervoor moet die navorser oplettend wees.

3.5 Soeke na betekenis van die gesprekke (Wat het ek gehoor?)

Rubin en Rubin (1995:226) voorsien die volgende riglyne: “... put into one category all the material from all your interviews that speaks to one theme or concept. Compare material within categories to look for variations and nuances in meaning.” De Vos (2002:339) sluit hierby aan deur Janesick aan te haal wat die volgende sê: “Qualitative research depends, Janesick argues, on the presentation of solid descriptive data, so that the researcher leads the reader to an understanding of the meaning of the experience... .”

In die proses is die “grounded theory” een van die moontlike tradisies waarbinne die bestudering van kwalitatiewe data kan plaasvind. Dezin en Lincoln (2002:522) sê in die verband: “Grounded theory research fits into the broader traditions of fieldwork and qualitative analysis.” Die “grounded theorist’s analysis” vertel die storie van mense, sosiale prosesse en situasies. Die storie reflekteer die ervaring van nie net die navorser nie, maar ook die storie van die nagevorsdes. Rubin en Rubin (1995:4) beklemtoon soos volg: “Such grounded theories explain what is happening in the terms

of these involved in a situation... Grounded theory is based on exchanges in which the interviewees can talk back, clarify and explain their points.” Die “grounded theory” is die poging om ’n teorie te ontwikkel vanuit die ontleding van die patrone, temas en bepaalde kategorieë wat na vore kom in die gesprekke (Babbie, 2002:284).

3.5.1 Stappe om die gesprekke se betekenis te probeer begryp

Om die gesprekke te probeer verstaan, moet begin word met ’n poging om te luister na die gesprekke op band, asook om die verbatims van die bepaalde gesprekke oor en oor te lees (Rubin & Rubin, 1995:229). In die luister en deurlees is daar kennis geneem van die bepaalde konsepte/temas en spesifieke gedagtes wat na vore kom in die gesprekke. Rubin en Rubin (1995:251) sê in die finale stap van gespreksbestudering moet die volgende plaasvind: “You organize the data in ways that help you formulate themes, refine concepts, and link them together to create a clear description or explanation of a culture or a topic.” Daar moet elke keer wanneer ’n bepaalde konsep/tema verduidelik is, ’n aantekening gemaak word. Die volgende stap is om al hierdie bepaalde konsepte en gedagtes wat dieselfde is, saam te groepeer. Oor hierdie proses sê Rubin en Rubin (1995:227) die volgende: “This is detail work but is rarely boring because so many of the examples are illuminating and periodically one gets an insight by seeing quotations and description from separate interviews side by side.” Wanneer daar weer na die gesprekke gekyk of geluister is, word nagedink oor die temas, konsepte en idees wat na vore gekom het. In die proses het sekere temas/konsepte uitgeval omdat hulle nie genoeg voorkom nie, terwyl ander weer uitstaan as gevolg van die aantal kere wat hulle wel voorgekom het.

As die bymeekaarsit van bepaalde temas afgehandel is, stel dit my in staat om dit wat deur verskillende mense gesê is met mekaar te kan vergelyk. Sodoende ook om te luister na watter temas belangrik is en hoe bepaalde konsepte verstaan behoort te word. De Vos *et al.* (2002:344) sê in hierdie verband: “Here the researcher does not search for exhaustive and mutually exclusive categories of the statistician, but instead seeks to identify the salient, grounded categories of meaning held by participants in the setting.” Deur die bestudering van die inligting binne elke groepering, kan ek vorendag kom met ’n beskrywing en verduideliking van die betekenis van die temas wat ondersoek word saam met die gespreksgenote. In die beskrywings word vervolgens saam gesoek na breër betekenis/waarde van die gedagtes, deur te vra of dit bestaande teorieë of uitgangspunte ondersteun, verander of weerspreek.

Wanneer al die gedeeltes wat bymekaarhoort gegroepeer is, kan die gesprekke vergelyk word. Eerstens moet dit in ’n bepaalde groepering met mekaar vergelyk word om sodoende ook verbande te probeer vasstel. Hieroor sê Rubin en Rubin (1995:241) die volgende: “Examining the material in individual categories allows you to refine what a concept means, compare examples of a theme, or piece together the separate events in a narrative.” Betreffende vergelykings oor kategorieë heen verduidelik Rubin en Rubin (1995:241) soos volg: “Comparing material across categories allows you to figure out which themes seem to go together or contradict each other.”

Aan die einde van die groepering en vergelyking van die gesprekke bevorder dit die proses deur bepaalde temas te formuleer, konsepte te verfyn en om sekere konsepte/aspekte te koppel om sodoende te help met ’n helder beskrywing of

verduideliking van 'n spesifieke onderwerp/tema en die betekenis daarvan. Hierdie inligting, sê Rubin en Rubin (1995:251), "...is then interpreted in terms of the literature and theories in the researcher's field". Die dieper kyk na die gesprekke forseer my om na elke detail, elke aanhaling te kyk en te sien hoe dit help om 'n groter betekenis te vind. Na die individuele konsepte en temas bepaal is, moet ek poog om hulle weer bymekaar te bring en te help bou aan 'n geïntegreerde verklaring/verduideliking. Die doel is om die temas te ontdek wat die navorsingsarena verduidelik. Wanneer alles bymekaargebring word en 'n leser dit lees, moet die verduideliking en betekenis daarvan verstaanbaar wees. Rubin en Rubin (1995:256) sê: "The data analysis ends when you have found overarching themes and put them in the context of broader theory and answered the question: 'So What?' Then you write the final report." De Vos (2002:354) sê in sy samevatting: "Describing, classifying and interpreting is at the heart of qualitative data analysis and entails identifying salient themes, recurring ideas or language and patterns of belief."

3.6 Kwalitatiewe navorsingsverslag

Rubin en Rubin (1995:257) skryf die volgende oor die navorsingsverslag: "The last step in the research is to put this information into a report that is convincing, thought-provoking, absorbing, vivid and fresh." De Vos (2002:357) wys ook op bepaalde uniekhede van die kwalitatiewe verslag wat belangrik is om in gedagte te hou en sê dat die struktuur daarvan "...does not conform to the standard quantitative introduction methods, results and discussion format". Verdere aspekte waarna verwys word behels die volgende:

- Die verslag is langer en meer beskrywend.

- Omdat kwalitatiewe data in die vorm van woorde, prente en aanhalings voorkom bevat die data meer inligting as kwantitatiewe data in die vorm van syfers, en dit is daarom ook moeiliker om te verkort of saam te vat.
- In plaas van die verskaf van feitelike bewyse, poog kwalitatiewe navorsing eerder om subtiele beskrywings en veelvoudige perspektiewe weer te gee, en sodoende die leser te help om die subjektiewe wêreld van die mede-navorsers te ervaar.
- Omdat kwalitatiewe navorsers gebruik maak van 'n buigsame ontwerp wat ontvou en ontwikkel soos die navorsing verloop, word die verslag gebruik om sekere detail van die metodologie en die tegnieke van data-insameling te verduidelik.
- Die ondersoekende aard van kwalitatiewe navorsing lei tot die ontwikkeling van nuwe konsepte of teorieë. Die kwalitatiewe navorsers oorweeg ook die alternatiewe interpretasie van die inligting, en dit bring gevolglik 'n langer verslag te weeg.
- Die narratiewe skryfstyl van die kwalitatiewe navorsing verhoog die lengte van die verslag, aangesien dit persoonlik, toeganklik en vriendelik.

Die doel van enige verslag bly egter dieselfde, naamlik die weergee van die wetenskaplike navorsingsproses, gevolg deur die inligting wat bekom is en die betekenis daarvan vir 'n bepaalde teikengroep.

3.6.1 Kriteria vir 'n goeie kwalitatiewe verslag

De Vos (2002:358) haal Gula en Lincoln aan wat die vier kategorieë identifiseer waaraan 'n goeie kwalitatiewe verslag moet voldoen:

- Aksiomatiese kriterium: die verslag moet duidelik en vanselfsprekend die rigtinggewende paradigma of aksioom van die studie reflekteer.
- Retoriese kriterium: eenvoud, duidelikheid en deeglikheid moet die basis van die kwalitatiewe navorser se verslag vorm.
- Aksie-kriterium: die verslag moet reaksie ontlok by die leser en moet gevolglik leersaam wees, asook mense bemagtig om iets nuuts te probeer.
- Toepaslikheids en aanpasbaarheidskriteria: die insluiting van gedetailleerde beskrywings asook verskillende ervaringsgebeure waarby die leser kan aanklank vind in sy eie situasie. Hierdie aspek dra by tot die kwaliteit van die verslag.

3.6.2 Belangrike elemente in die kwalitatiewe verslag

De Vos (2002:358) maak in hierdie verband die stelling dat “...qualitative reports are not so strictly formalised in terms of structure. On the contrary, qualitative report rarely follow a focused format with standard sections.”

Daar moet egter tog sekere elemente teenwoordig wees wat bydra tot die volheid/diepte van die verslag. Eerstens moet die gebruik van *aanhalinge* beklemtoon word. De Vos (2002:358) verwys na Creswell se drie verskillende tipe aanhalings, naamlik “short eye-catching quotations, embedded quotations” en “long quotations”.

Rubin en Rubin (1995:271) wys op die volgende: “Quotations from your interview provide the evidence for the themes and at the same time enable you to evoke the interviewee’s world accurately and vividly.” Aanhalings moet egter korrek, doelgerig en versigtig aangewend word. ’n Navorsingsnarratief het diepte en nuanse wanneer dit nie alleen hooftemas uitlig nie, maar ook variasies en verfyning - elkeen geïllustreer met duidelike voorbeelde. Die navorser ondersoek ’n probleem in sy groter konteks, selfs al is die konteks gekompliseerd. ’n Verslag met diepte voorsien genoeg van die konteks om die tema verstaanbaar te maak.

Tweedens, om die verslag legitiem te maak, is dit belangrik om die wêreld van die gespreksgenote so getrou moontlik weer te gee. Rubin en Rubin (1995:261) beklemtoon die saak soos volg: “The goal of writing is to represent the world of your interviewees accurately, vividly and convincingly. Using the conversational partners’ words to help provide detail and realism”

Derdens moet in gedagte gehou word dat die navorser as outeur optree. De Vos (2002:359) sê dat “...the researcher is directly involved in the setting, interacts with the people and is the ‘instrument’. As such, no qualitative report can exclude the researcher’s own perspectives, and consideration should be given to how that might have shaped events and interpretations.”

Vierdens is daar die element van bewyse om geloofwaardigheid te bewerkstellig. Rubin en Rubin (1995:262) verwys soos volg hierna: “Credibility through the Logic of the Argument. To make sure your argument is convincing, you should double-check that it is logical and supported by evidence.” Neuman (2002:474) sluit hierby aan deur

te sê: “The key is to provide readers with enough evidence so that they believe the recounted events and accept the interpretations as plausible.”

Hoofstuk 4

Die funksionering van Bybelse inhoud in pastorale gesprekke: 'n aantal verhale van pastors

4.1 Proses vir die insameling van individuele evaluasiegesprekke

Willig (2001:16) laat hom soos volg oor hierdie saak uit: “In qualitative research the objective of data collection is to create a comprehensive record of participant’s words and actions.” In my navorsing is besluit om die evaluasie-onderhoud te gebruik (Rubin & Rubin, 1995:27). Deur bepaalde vra te stel, stuur die gespreksvoerder die onderhoud om bepaalde inligting te bekom sodat sekere aspekte, prosesse en metodes van belang bestudeer kan word. Daar moet egter duidelik gestel word dat die doel van die gesprek nie is om net die gespreksgenoot se storie te hoor nie, maar ook die betekenis wat sodanig daaraan koppel. Willig (2001:22) wys daarop deur te sê: “In semi-structured interviewing, the emphasis is upon meaning rather than lexical comparability. This means that the researcher needs to try to understand what the interviewee *meant* by what she or he said.”

In die huidige navorsing is die volgende prosedure gevolg. Daar is begin deur aandag te skenk aan die basiese “etiese oorwegings” wat geld in die optrede teenoor medenavorsers. Die nodige vrywaringsvorm is opgestel (sien Bylae A) waarin die volgende aspekte aandag geniet het en waarna Willig (2001:18) verwys, naamlik:

- “Informed consent: ...participants are fully informed about the research procedure and give their consent to participate in the research before data collection takes place.
- No deception.
- Right to withdraw.
- Debriefing.
- Confidentiality.”

Nadat die navorsers ingestem het om deel te neem aan die navorsing, is van hulle verwag om 'n beradingsessie met die nodige toestemming van die kliënt (sien Bylae B) op te neem. Hierdie gesprek is op band geneem en is bloot gebruik om na te luister en as vertrekpunt te dien in die individuele gesprekke wat gaan volg met die mede-navorsers.

Die individuele evaluasie-gesprekke met die gespreksgenote is ook op band geneem en daarna verbatim getik. Daar is besluit om die twee aanvanklike verbatim gesprekke met die navorsers in die hoofstuk weer te gee, sodat die leser die gesprekke kan lees om te sien waarmee die navorser gewerk het. Om vertroulikheidsredes is die name van die navorsers met fiktiewe name vervang.

4.1.1 Verbatim gesprekke met die gespreksgenote

4.1.1.1 Gesprek een met Pieter: 15 Junie 2004 om 13:00

D: Pieter, baie dankie dat ek met jou in 'n gesprek kan tree. Dit is my individuele gesprekke met kandidate wat die narratiewe model gebruik in hulle pastoraat.

Ek gaan net so 'n inleidende vraag vra en die bedoeling is eintlik dat ek baie min praat en jy die meeste praatwerk gaan doen en dat jy kan uitbrei en jou mening en jou siening gee van dit wat ek jou vra en dan sal ek, as dit nodig is, verder vrae vra. Maar jy moet asseblief vry voel om te sê hoe jy voel en dink en hoe jy dit ervaar, want in die gesprek gaan dit regtig omdat ek wil luister wat is jou ervaring en hoe beleef jy die narratiewe model in jou pastoraat. Nou, ek gaan graag begin met net so openingsvraag om te vra, maar: Wat is jou ervaring in jou pastorale gesprekke, hoe funksioneer die Woord in jou gesprekke ?

P: Deon, die meeste van die tyd as iemand my kom sien uhm... is die Bybel nie prominent nie, dit staan nie voorop nie. Maar die probleem staan voorop en as ek dan praat van die probleem dan dink ek iemand wat kom sien vir terapie het een of ander probleem of een of ander lewenskrisis. So, die probleem is... is die vertrekpunt en soos ek dit sien of verstaan... meeste van die tyd is die probleem die vertrekpunt, die gesprek draai redelik intensief rondom die probleem uhm... probleme, sekere ongemaklikheid, ongelukkigheid wat ervaar word. En mettertyd eers umh... ek werk van die gesprek wat ons het terug na sekere Bybelgedeeltes wat ek dink ...as wat ek relevant beskou. Aan die ander kant moet ek sê somtyds is daar lidmate wat uhm... wat self al een of ander korrelasie gemaak het tussen hulle probleem en dan die Bybel en dan sekere opklaring daarvoor nodig het. En wat dan spesifiek vir my kom, ek sal sê, raad kom vra of inligting vra oor hoe verstaan ek die verband tussen die Bybel en die probleem.

- D:** Is daar (’n) spesifieke punt waarby jy wil uitkom of laat jy die gesprek loop in sy eie rigting?
- P:** Daar is nie ’n punt waarheen ek self mik nie. Daar is geen spesifieke uitkomst waarna ek self strewe nie. Ek voer ’n gesprek met ’n persoon absoluut aandagtig... ek luister na wat die persoon op die hart het, en dit lei ons na lewensprobleme, lewensvraagstukke wat weer lei na die Bybel toe. So ek self mik na nêrens. As ek met terapie begin, sal ek sê waar ek agter my lessenaar of op my stoel sit en jy vra my waarna toe mik ek, ek mik na nêrens.
- D:** Miskien kan ek jou vra om dit vir my so bietjie uit te brei. As die persoon met sy probleem nêrens ’n konnotasie maak na die Skrif toe of iets, laat jy dit daar of sal jy doelbewus dit probeer bybring?
- P:** Om reguit te antwoord, ek laat dit net daarby en ek sal nie doelbewus die Bybel bybring nie. Maar my ondervinding uit die pastoraat is dat daar nie lewensvraagstukke/ lewensprobleme wat geopper word wat nie ’n raakvlak met die Bybel het nie. Die Bybel is so omvangryke boek, dit is so ’n inklusiewe boek, so geweldig lewensvriendelike boek. Dat dit die probleem... noem ’n probleem waarmee ’n persoon kan kom en daar is ’n raakvlak met die Bybel en daai raakvlak sal ek nie maklik verbygaan nie. Ek sal dit, ek let op... ek let op vir die raakvlakke, die kontakpunte tussen die lewensprobleem, die lewenstorie en die groot storie of dan die klein storiëtjie in die Groot Boek.
- D:** Vertel my bietjie meer van die groot en die klein stories?

P: Ek sien die Bybel as... as 'n samevatting of 'n bundel - kom ons gebruik die metafoor van 'n digbundel. Daar is... daar is 'n groot verskeidenheid uhm gedigte binne hierdie bundel, daar is klein stories van Jakob, van Esau, van Jesus en die vrou by die put, van Petrus - daar is honderde, daar is letterlik duisende dink ek klein stories in die Bybel, wat, dan dink ek wat my betref onder die sambreel funksioneer van een groot boek van een groot God wat in Christus met mense op pad is. So, as ek dan praat van 'n klein storie, Jan of San of Piet wat my kom sien met 'n klein storie, al is dit somtyds 'n merkwaardige storie, meeste van die tyd 'n geweldige, 'n lewenskrisisagtige storie, maar ek koppel daardie storie hopelik met 'n klein storie in die Bybel wat 'n soortgelyke strekking het, 'n soort gelyke problematiek openbaar. Of dit nou kinderloosheid is, of dit egskeiding is, of dit homoseksualiteit is, uhm... of dit eensaamheid is, of dit bejaardheid is, maak nie saak wat die lewensdinamika oplewer nie, ek probeer dit koppel aan 'n klein storie wat deur die Bybel, maar dan as deel van 'n boek wat... wat nie net los bladsye het nie, maar wat een groot geweldige storie is van Genesis 1 tot Openbaring 22.

D: Voorsien jy dat, as ek nou jou eie term kan gebruik, die groter storie in die geheel van die Bybel, verhelder dit en help dit mense om hulle eie verhale te verstaan en sin te vind daarin of moet ons nie dit probeer doen nie?

P: Ek dink nie dit is 'n storie (nie), dit is 'n geval van om dit te probeer doen – ek is daar teen. (Ek)... probeer nie om 'n raakvlak te skep tussen 'n lewensverhaal en die Bybel. Maar die persoon se verhaal het 'n raakvlak, ek skep dit nie, daar

is 'n raakvlak en as 'n mens praat van die groot verhaal as ek dink in terme van verbond, verlossing, vir my is dit net so dat die verlossingsboodskap in Christus verhelder die klein storie van “stuckness” of van seerkry of van swaarkry. Verlossing en verbond of om te behoort of om 'n genadige goeie God te sien wat weer uit die toekoms oppad is. Dit maak hierdie lewenstorie, hierdie klein storiëtjies net beter, mooier en meer leefbaar.

D: Pieter, as ek dus reg hoor, as die persoon in sy kleiner verhaal - in die vertel daarvan en in die voortbeweeg van sy storie nie gaan uitkom by die groter verhaal van die Bybel of Skrif nie dan gaan jy ook saam met die persoon. Jy vat hom nie noodwendig terug na die groter verhaal of voel dat hy daar 'n antwoord moet kry nie.

P: Nee! Ek gaan nie met... in terapie in met die vooropgestelde gedagte dat ek uhm... by die groot storie moet en gaan uitkom nie. Maar laat ek my in 'n sin weer herhaal op wat ek gesê het, my ervaring is en dit is nie my... dit is nie die teoretiese standpunt wat ek huldig nie, dit is my ervaring. Daar is 'n raakvlak tussen lewe en Skrif. So, die persone bring, ek sou sê vanuit die verstaan dat hulle my sien as 'n pastor, as iemand wat met die Woord van God werk en wat in die gemeente werk, 'n dominee, kom hulle met die verwagting met die agtergrond dat, hier gaan ons 'n man vind en 'n Boek. En vroeër of later in... ek kan bykans sê al my pastorale gesprekke wat ek my kan herinner later is die... die persoon se verhaal sowel as die Bybel se verhaal op die tafel gelyk. Maar ek gaan nie en sit dit vooraf... kom ek sê dit so... ek open nie met Skriflesing en gebed (nie).

- D:** Jy het nou self die woorde gebruik ek as dominee, of die mense kom na my toe as leraar, iemand wat 'n teoloog is. Met ander woorde, as ek jou dan daarop reg verstaan, is dit nie jou vooropgestelde idee om te sê ek moet die Skrif in my pastoraat gebruik nie?
- P:** Nee die moet, die woord moet sak, maar swaar af in my... my sisteem. Maar dat dit... dat dit wel die hele tyd 'n latente moontlikheid is en 'n dinamiese teenwoordigheid is, die Skrif is hier, die Bybel is hier in ons midde ons het hom, dit is vir my 'n gegewe. Maar laat ek 'n soort skuldgevoel saamdra, omdat ek 'n dominee is, moet ek die Bybel lees? Nee - ek het nie daardie gevoel nie.
- D:** Sou jy sê jy luister of let fyn op om iets van die groter Verhaal te hoor? Of as ek jou reg verstaan, dit kom maar uit die gesprek uit. Jy luister nie in besonder en konsentreer spesifiek om iets te vind daar.
- P:** Nee! Laat ek so antwoord: ek poog om besonder fyn te luister deur die hele gesprek. 'n Pastorale gesprek is nie vir my 'n gewone gesprek nie, as ek in... as ek weet nou maak ek die deure toe, my kinders is eenkant, die telefoon is nou herlei, ons is nou in terapie dan... dan poog ek om van die eerste tot die laaste sin met absoluut konsentrasie en toegespitste aandag te luister. Want dit is vir my 'n besondere gebeurte, maar ek sal nie sê my aandag is spesifiek op luister nou vir raakvlakke met die Bybel. Ek luister soos wat Andries Barth dit stel: “into existence”. Ek probeer luister “in bestaan in” in... in die weefsel van daai persoon probeer ek my inleef. Ek probeer eerder sy hartklop hoor as om

te hoor vir of om te luister na kontakvlakke met die Bybel. Maar ek sê dit seker vir die derde keer, dit is nie lank nie... dit is nie lank nie dan is daar 'n raakvlak, 'n kontakvlak met die Bybel.

D: Kan ek aansluit by hierdie kontakaspek wat jy noem. As so ding opkom, los jy dit tot aan die einde of reageer jy as die ou dit op die tafel gesit het?

P: So ver moontlik poeg ek om onmiddellik, waar dit ter sake is, na die Bybel te verwys, of die gedagte te toets. Dink jy nie dit hou verband met Abraham se verhaal of met Josef se verhaal of met Dawid se verhaal. Dink jy nie... ek toets die persoon by wyse van vraagstelling. Ek maak 'n ope uitnodiging om te kyk of daar nie 'n toespitsing is op die Skrif nie. En ja, ek los dit nie vir later nie, ek "tackle" dit daai tyd, as dit opkom "tackle" ek hom.

D: Ek wil weer terugspring na die vraag aan die begin. Is daar 'n bepaalde struktuur in jou werkswyse of is dit oop van die begin af en jy gaan met die vloeï van wat die persoon voor jou neersit?

P: In terme van die woordmetode of struktuur... in die streng definisie van daai twee woorde, werk ek ongestruktureerd of dan nie metodies nie. Maar ek verstaan dit tog nie so dat ek... dat ek totaal ongestruktureerd of metodeloos werk nie. Die persoon se verhaal... die verhaal wat die persoon die spesifieke persoon aanbied, is die skema waarbinne ek werk.

- D:** Pieter, kom ek sluit weer aan by jou woorde. Jy sien, jou werk as ongestruktureerd. Ek dink ek verstaan dieselfde as jy onder ongestruktureerd, soos die gesprek vorder so werk jy daarmee saam. Maar weer by die vraag wat ek netnou gevra het: In 'n struktuur, na 'n bepaalde eindpunt toe, voel jy dat jy die persoon sy eie oplossing wat hy op die tafel bied net uitbrei en of jy sy oplossing op 'n manier moet versterk of ek wil amper sê ondersteun uit iets vanuit die Skrif ?
- P:** Absoluut! As ek sê ongestruktureerd dan bedoel ek, ek gaan nie met 'n voorafbepaalde struktuur in die gesprek in nie. Maar die gesprek het struktuur. Hoekom? Want die storie wat die persoon my aanbied, het 'n begin, 'n middel en 'n einde. Daar is 'n "plot", daar is 'n gevolgtrekking, daar is een of ander uitkoms op 'n probleem of vraagstelling en daai... daai merkers gebruik ek langs die pad om my pastoraat aan te rig. As daar dan 'n soort van oplossing gebied word deur die persoon self, probeer ek dit van harte ondersteun deur die Skrif en deur my eie lewensondervinding, lewenservaring, my eie insigte. Ek glo aan 'n, en ek is versigtig om dit te sê, maar ek glo aan 'n direkte pastoraat. Die persoon kom tog nie net om 'n... na 'n bieghokkie toe nie, anders kon hy maar net sowel met die stopstraat gesels het. Maar hy kom na my toe om 'n bepaalde reaksie te ontlok, 'n bepaalde idee te versterk of afgekeur te kry en ek is nie skaam om dit te doen nie, ek doen dit van harte, ek doen dit met oorgawe!
- D:** Brei vir my 'n bietjie uit oor wat jy verstaan onder direkte pastoraat ?

- P:** Onder direkte pastoraat verstaan ek dat 'n mens leiding gee, beslissings maak, norme op die tafel sit, uhm... en basies die etiese en morele standpunt van die Christendom op die tafel plaas waaraan die persoon hom behoort te meet. Direksie of rigting, rigtinggewende pastoraat, leidinggewende pastoraat, loop voor die persoon wat gekom het vir raad, (hy)... sal jou volg. Ek glo tot 'n mate aan die sisteem sê ek, gekwalifiseerd, want ek glo dit is 'n mede-wegsoeking, ek gaan nie alleen voor die donker bosse in (nie). Die persoon moet my nie blindelings volg nie, maar ek is aktief meewerkend in die soek van die pad. Ek vra die persoon se insette, ek gee my eie insette, ek kyk na die Skrif se insette en so probeer ons die weg vind.
- D:** Dit is vir my interessant dat jy so pas gesê het, in jou leiding gee in die beslissings en die norme wat jy op die tafel sit. Die etiese, word iets daarvan bepaal deur die groter Verhaal?
- P:** Absoluut, sonder enige twyfel! Ek kan nie daarsonder funksioneer nie, dit deurspoel my hele wese. Dit is my totale etiek waaruit ek lewe. En ek kan nie sien dat ek 'n persoon neutraal sien sonder my eie verhaal, my eie integrasie van die Skrif boodskap. Ek sien hom met my volle bagasie en ek sou amper van die veronderstelling uitgaan wanneer iemand my kom sien vir terapie behoort sy of hy te weet hulle is in vir 'n ding, in die sin dat ek nie 'n neutrale persoon is nie. Ek is geprejudiseer deur die Skrif en die Christengeloofsgemeenskap oor eeue. My kultuur en die Christelike kultuur en die Skrif het my gemaak wat ek is en is 'n groot deel van my identiteit.

- D:** So, as ek 'n ander woordjie kan byvoeg, wanneer ons praat van 'n pastorale berader of terapeut beteken dit, dit is hierdie agtergrond vanuit die Skrif wat ter sprake kom by jou berading?
- P:** Uit en uit, sonder enige twyfel is dit my standpunt ook. Die gebruik van die Skrif, die Skrif is bepalend, noodsaaklik, rigtinggewend in die pastorale gesprek.
- D:** Hoe is jou reaksie as iemand, (soos) wat jy dit nou mooi uitgedruk het, jou Skrif en die norm, die beginsels van die Skrif wat vir jou 'n sterk saak (is), maar hy vind nie aanklank daarby nie? Hoe maak jy dan? Kan hy dit van die tafel maar afvee en los jy dit of sou jy met hom die gesprek verder vat?
- P:** Miskien is ek kru as ek jou reguit antwoord, Deon! Ek het in terapie nie lus daarvoor dat mense my tyd kom mors nie. Omdat dit vir my 'n... 'n absolute gebeure is, is 'n kritiese gebeure wat plaasvind, stel ek my norme en waardes en verwag ek van die persoon wat my kom sien, respekteer dit. As hy maar net op my 'n klankbord wil kom hê en te reflekteer en ek is maar net nog een van tagtig opinies, sal ek dit reël dat ons nie veel langer terapie beoefen. So 'n persoon moet, kan... kan, daar is in die samelewing, dink ek, baie persone wat terapie beoefen sonder die Christelike basis. So, ek sal so 'n persoon aanwys, ek sal hom aanbeveel na 'n sielkundige of iemand (wat) vanuit 'n wêreldse hoek uhm... terapie beoefen.

- D:** Dit gaan, Pieter, nou bietjie 'n moeilik ding wees, ek sien of hoor dit as kontrasterend, maar ek sou graag wil hê jy moet dit vir my uitklaar. Jy het vroeër in die gesprek gesê: jy het nie 'n spesifieke einddoel waarna toe ek beweeg nie, maar nou het ek amper tog hier iets ervaar, van ek gaan in my berading beweeg na 'n punt toe waar my Bybelse beginsels en norme in my raad gee en in my besig wees met jou tog belangrik is. Is dit nie 'n einddoel waartoe jy gaan nie?
- P:** Kyk, laat ek so probeer verduidelik. Wanneer daar aan my deur geklop word, en ek die deur oopmaak en ek en 'n persoon sit, besluit ek nie nou gaan ek my Christelike norm en waardesisteem op jou, wil ek sê afdruk en by 'n bepaalde doel uitkom. Ek verstaan wel ons kom in gesprek want ek weet, dit is 'n oop agenda, ek weet nie waarvoor die persoon my kom sien nie. Is dit sy huwelik, is dit homoseksualiteit, is dit eensaamheid, is dit die dood – ek het geen idee nie. Ons trek weg, so ons trek oop weg, ek het nie 'n eindbestemming. Die persoon se verhaal lei my langs sekere weë, langs sekere paaie, maar my beginsels en norm en waardesisteem is vervleg heelyd met my menswees en met my identiteit en dit neem ons mee op die pad. Ek... ek gaan staan nooit los van my waardestelsel en my... my Christelike etiek sodat as dit vir jou vooraf bepalend is - ja, ek trek as Christenpastor weg en eindig met my terapie as Christenpastor.
- D:** Met ander woorde as... wat ek in 'n boek gelees het dat 'n ou heel tereg gesê (het) jy doen pastoraat of jy is betrokke by mense as 'n persoon wat met 'n

bepaalde opdrag of 'n bepaalde, kom ons sê uitkyk op die lewe dit doen, as gestuurde van God of nie?

P: Laat ek toegee – Ja, as gestuurde, maar ek sou eerder as die woord opdrag sê: 'n persoon met 'n bepaalde storie as agtergrond, omdat ek ook as gesalfde ook as profeet ook as koning ook as 'n sondaar in hierdie gesprek staan. Nie net ook selfs in 'n sin as regter, en ja ek sê dit baie beskeie. Sjou, die fasette van die groot Verhaal weerspieël op my verhaal. So ek staan in 'n veel fasettige identiteit in daai gesprek. Nie net as gestuurde nie, maar ook as gestuurde ja.

D: Wat ek amper hoor is dat, (wat) ek aan dink: met ander woorde, dit moenie 'n geforseerde ding wees, dat ek die groter Verhaal in die storie wil inkry. Hy sal self uitkom.

P: Dit is my gevoel en eerlik ek voel dit gebeur so. Dit is nie iets wat ek, aanvanklik, laat ek dit net so vertel, laat ek iets van my eie verhaaltjie vertel. Toe ek van die kweekskool af in... vir die eerste paar keer in terapie gesit het, was dit met 'n bepaalde spanning oor onkunde en oor 'n onvermoë. Hoe gaan ek hierdie geweldige verhaal van God wat in Christus na mense toe gekom het om hulle vry te maak, kommunikeer in 'n ruimte van egskeiding, verloreheid, wellus, noem maar op, al die lewensomstandighede, hoe gaan ek daai verhaal gekommunikeer kry teenoor mense? Ek het 'n totale onvermoë ervaar in my terapie, maar die lewe wil ek sê en mense het dit vir my maklik gemaak, want hulle bring net hulle stories. Hulle vertel net, jy sit daar, hulle vertel en vertel en vertel. En dit is nie lank nie dan is daar raakvlakke met die Bybelse

boodskap waaroor ek 'n bietjie kan pols. Want dink jy, het Christus nie ook eensaamheid ervaar nie, dink jy nie Daniël was in die leeuuil ook beangs en talle voorbeelde, daar kom een of ander tyd 'n raakvlak en dit was nie vir my nie so moeilik as wat ek dit voorsien het nie. Omdat ek nie met 'n vooraf honderd, tweehonderd geleerde antwoorde moes sit, gereed moes sit. Ek kon net die verhaal aanhoor en 'n raakvlak raaksien tussen 'n bekende boodskap wat ek goed ken en... en stories wat vars na my lewe kom.

D: Is dit jou ervaring dat mense somtyds daai verhale self vat en self verder uitbrei waar Bybelse verhale dit van toepassing maak op hulleself? Of wag hulle pertinent vir jou?

P: Nee, dit verskil ontsettend baie van individu tot individu en veral dink ek die persone se eie ervaring van die Skrif. Ek het lidmate wat 'n ontsettende noue pad met die Bybel loop, dit wil sê nouer as ekself, wat 'n daaglikse saak aan het met die Woord van die Here. En wat dan in terapie ook sekere raakvlakke heeltyd slaan en sekere toespelings maak, sekere vrae stel, sekere antwoorde uit die Bybel uit self na verwys. Ek het ander lidmate of persone wat my vir terapie kom sien vanuit 'n Christelike konteks en met die behoefte aan 'n Christelike pastoraat, maar wat 'n baie beperkte Bybelkennis het. En dan is dit my taak wat meerdere Bybelkennis het om die raakvlakke uit te wys.

D: Pieter, as ons miskien einde se kant toe kan staan en ons vra weer die vraag waarmee ons weggetrek het: jou ervaring in jou pastorale gesprekke, is dit vir jou lekker dat die Woord ter sprake kan kom en is dit 'n ding wat jy dan sterk

benut of as dit nie ter sprake sou kom nie, dan is dit ook nie vir jou 'n probleem nie?

P: Laat ek dadelik sê ek onthou nie wat ek veertig minute terug of dertig minute terug gesê het nie, so ek gaan nie weer daarop reageer nie. As jy my so direk vra, is dit vir my lekker, dit voel vir my as een van die hoogtepunte een van die, ek dink Firtet het gepraat van “het agogisch moment”. En daar is nog ander beskrywings vir hierdie “oomblikke”. Maar daar kom in terapie vir my oomblikke van waarheid, 'n “kairos”, 'n oomblik van verligting, 'n oomblik van insig, 'n oomblik van “ a-ha” en van die ontlading van sekere spanning of tragiek of... daar kom 'n onthulling 'n ontlading en vir my is die hoogtepunt daarvan as die Skrifboodskap en God ook prominent deel is daarvan. Dan voel ek het ons regtig by die diepte-dimensie van Christelike narratiewe pastoraat uit gekom. En nie maar net sommer gesprekvoering, dit is iets anders as gesprek. As dit nie gebeur nie, is ek nie verskriklik spanningsvol daarvoor nie, want my ervaring is dat ons is nie net een keer in 'n pastorale gesprek nie. 'n Persoon wat met lewenskrisis sit, wat regtig iets het om voor terapie te gaan, kom weer en die oomblik wat die moontlikheid bly, hoe sê die Engelse “linger”. Dit hang daar, dit is hierdie hele vertrek vol. God is hier, die Woord is hier, die moontlikheid is hier. En selfs in die interim, sê nou dit het in gesprek een of in gesprek drie nie gebeur nie, tussen gesprek drie en gesprek vier 'n week of twee weke wat verloop, is die moontlikheid swanger daarvan dat intussen my hart en in die pastorant se hart 'n raakvlak sal ontstaan tussen Woord en probleem. En is ek optimisties as dit nie in gesprek drie nie gebeur het nie: “so what” ? Gesprek vier gaan heel moontlik 'n moontlikheid oplewer van

“yes” hier is die Woord, hier is ons, ons is in terapie, ons is in pastorale terapie, Christelike terapie. Ons en God en die Gees en die Woord het ontdek of besluit dat, amper soos die eerste sinode in Handeling 15. So, ek is nie, ek is, ek sien uit daarna dat dit gebeur, telkens in die pastoraat. As dit nie gebeur nie is ek nie vreeslik spanningsvol nie, volgende keer wel - ja, dit sal gebeur!

D: Baie dankie, ek het lekker saam met jou gesels. Ek het 'n paar interessante goed gehoor en ek gaan in ons tweede gesprek, ... dan sal ons weer kan saam gesels, baie dankie .

P: Ja. Dankie Deon, en sterkte vir jou vorentoe.

4.1.1.2 Gesprek een met Gert: 15 Junie 2004 om 17:00

D: Gert, baie dankie dat ek met jou 'n gesprek kan voer. Dit is nou die eerste individuele gesprek waar dit gaan oor, ek gaan so min as moontlik praat en eintlik luister en vir jou geleentheid gee om jou idees en gedagtes en persepsies vir my deur te gee. En dan soos die gesprek verloop, as dit met jou reg is, sal ek hier en daar 'n bietjie klaring vra of bietjie verduidelikings vra. Maar ek wil graag maar met 'n openingsvraag begin deur vir jou te vra: Wat is jou ervaring met pastorale gesprekke, hoe funksioneer die Woord in die proses? En as ek praat van Woord, kom ek wil amper sê dan, Verhaal in hoofletters, van die Bybel?

G: “Okay”... so dit... dit is nou ’n spesifieke... dit is meer ’n spesifieke vraag rondom uhm... “okay”....uhm... uhm... Goed laat ek, laat ek so begin en sê umh... vir myself sien ek, ek... ek sien nie, dis vir my baie moeilik om daardie vraag te antwoord. Uhm... want ek... ek dink nie eintlik oor die funksionering van die Woord in die gesprek op daai manier as dat dit iewers ’n spesifieke plek of spesifieke funksie het. Uhm... my eie siening daarvan is dat dit wat ek doen as pastorale berader is in wese... hoe sal ek sê Woord-gebaseer. So ek, ek doen wat ek doen op grond van hoe ek my roeping verstaan en hoe ek ook my roeping terugvind in die Skrif in terme van verstaan van myself, uhm... as iemand met ’n bepaalde geskiedenis, met ’n bepaalde agtergrond, met ’n bepaalde persoonlikheid... umh... wat deur die Here geroep is om vanuit my persoonlikheid, en my aard, my agtergrond ’n bepaalde funksie te vervul wat saamgaan met die gawes wat ek ontvang het. Uhm... en dit is hoe ek myself sien. So vir my is die is... is... is om te sê hoe funksioneer die Woord in my gesprek uhm...’n baie moeilike vraag om te antwoord. So ek sien nie... ek sien nie dat die Woord ’n bepaalde plek of ’n bepaalde funksie in my berading het nie. Dit is vir my die basis waarop ek werk. So ek doen wat ek doen op grond van dit wat ek glo, oor my roeping... uhm... en in terme van my persoonlike verhouding met die Here, so uhm... dit beteken dus ook dat ek dink ek baie werk met hoe sal ek sê, met Woordbeginsels sonder om noodwendig om... uhm... die Bybel uit te haal. Maar ek probeer nou net dink hoe kan ek nou dink aan ’n voorbeeld... ’n voorbeeld wat ek sê ek werk met Woordbeginsels. So om (nie) noodwendig die Bybel uit te haal uhm... Ja, kom ek... ek vat ’n voorbeeld uit my werk uit uhm...

So ek vat 'n voorbeeld uit my werksituasie uit. As ek na 'n pasiënt gaan wat bewusteloos is, uhm... dan sien ek nie dit wat ek daar doen anders as wat ek hier in my spreekkamer doen nie. Uhm... dit lê vir my, dit is deel van my en ek sien dit wat ek doen, ek sien dit nie as 'n praktyk nie, ek sien dit as 'n bediening. Uhm... so wat ek daar doen en wat ek hier doen, lê vir my op dieselfde vlak, so wanneer ek daarnatoe gaan en ek gaan vir vyf minute net by daardie ou se bed sit en sy hand vashou en miskien vir hom 'n gebed doen, dan is dit vir my dieselfde as om hier in my praktyk 'n paartjie te sien... Uhm... so of ek daar by die hospitaal iemand wat ontslaan word mee 'n gesprek het en hom te help om blyplek te kry omdat hy nêrens het om heen te gaan nie, dan is dit deel van my bediening wat Woord-gebaseer is. Ek glo dit is my gawes, dit is wat die Here my geroep het. Dit is op daardie basis wat ek dit doen. So, of die Woord nou fisies-verbaal ter sprake kom in die gesprek is vir my in 'n sekere sin irrelevant. Uhm... so die, die Woord is vir my die basis op grond waarvan ek dit doen... uhm... maar dit half in 'n sekere sin kan ek sê, dit deurdrenk ook alles wat ek doen.

- D:** Kan ek die vraag miskien so vra: In jou pastorale berading is daar 'n spesifieke eindpunt of doelwit waarby jy wil uitkom of is jy aangewese op die verhaal van die persoon?
- G:** Uhm... dit... dit... die antwoord daarop verskil na aanleiding van die pastorale proses. In 'n eerste gesprek laat ek my baie sterk lei deur wat die persoon dan na... na die tafel bring umh... en ek het in... in 'n eerste gesprek het ek 'n bepaalde doelwit en dit is om te probeer om so goed soos wat ek kan hierdie

persoon se verhaal van die binnekant af te verstaan en dit is gewoonlik my doelwit met 'n eerste gesprek. Soos wat die gesprek aangaan, verander daai doelwit miskien so bietjie. Uhm... 'n volgende doelwit sou wees vir my om saam met die persoon te probeer verstaan wat is die betekenis van hierdie verhaal. So, my doelwit is om die persoon te help om die verhaal te vertel om sy of haar verhaal te vertel. Maar ook om saam met die persoon te reflekteer oor die verhaal sodat daar insig kan kom, verstaan kan kom. Waar kom dit vandaan? Wat is die onderliggende goed wat hierdie verhaal stuur na 'n bepaalde kant toe? So dit... dit is 'n tweede doelwit wat ek dink in terme van die proses... uhm... ja ek dink dan 'n volgende doel is as ek 'n derde doelwit kan noem dan dink ek is 'n derde doelwit om te soek na, saam te soek na kreatiewe moontlikhede binne die verhaal. Hopelik in die proses uhm... verander... verander die verstaan van die verhaal, maar ook hopelik verander die uitkoms van die verhaal... as ons vorentoe... (kyk.). So, uiteindelik dink ek is dit nou my doelwit om... om insig te bewerkstellig en saam met die persoon te soek na nuwe, na alternatiewe uitkomst.

D: Gert, as ek jou reg verstaan het, wat miskien by jou uniek is, is dat die ouens wat na jou toe kom is nie noodwendig altyd nou 'n lidmaat of 'n gelowige nie. Nou sou ek graag wou weet: as die persoon met 'n verhaal na jou toe kom en hy bring nie die groter, kom ons sê Verhaal in die hoofletters ter sprake nie, probeer jy dit op 'n onbewustelike manier inbring of laat jy hom die verhaal ... volg jy sy verhaal?

G: Nee, ek volg sy verhaal.

- D:** Jy voel nie as pastorale berader jy moet die Verhaal in hoofletters bybring (nie)?
- G:** Ek... ek... ek voel nie ek voel nie ek moet dit doen nie, maar ek doen dit gewoonlik. (Laggie) Nou, dit is miskien 'n snaakse ding om te sê. As ek sê ek voel nie ek moet dit doen nie, dan... dan sê ek daarmee ek het nie 'n spesifieke doelwit om dit te doen nie. En ek is dus nie besig om te soek na 'n spesifieke geleentheid om dit te doen nie. Maar ek vind dat, ek wil so ver gaan om te sê, sonder uitsondering kom daar 'n punt waarop ek gewoonlik iets sê soos: luister jy weet nou ek werk vanuit 'n Christelike oogpunt... uhm... en ek loop nou saam met jou hierdie pad en ek kan nou nie met integriteit die pad saam met jou loop as ek nie iets van my eie agtergrond inbring. En my eie verstaan van hoe... hoe die wêreld werk en hoe verhale werk... inbring nie, sal jy 'n probleem daarmee hê? Dit is gewoonlik as ek nou weet in (die) algemeen geformuleer, dit is gewoonlik daai punt waarop dit dan ter sprake kom... uhm... en ek het nog nooit iemand gehad wat gesê het, nee "Sorry" ek stel nie in die Bybel of Christelikheid of in godsdiens of wat ook al belang nie. Mense met wat ek 'n pad geloop het, was nog altyd oop gewees. "Fine"... solank jy my en ek sê ook dan gewoonlik ek het... ek het geen doelwit om iets met jou te doen of jou in 'n rigting te dwing of enige iets nie. Dit is net ek kan nie meer met integriteit in die proses betrokke wees en nie hierdie deel van myself in die gesprek inbring nie, ek moet dit inbring. En as 'n ou dan daarmee 'n probleem het, dan is my uitgangspunt dat ek dan op daai punt met iemand sal moet praat

en sê luister nou het ons 'n probleem. Uhm... maar dit het nog nooit gebeur nie... nog nooit gebeur nie.

D: Nee, as ek miskien so 'n bietjie meer kan uitvra daaroor: dit klink vir my tog dat dit eintlik op 'n baie natuurlike wyse in die gesprek inkom sonder om dit 'n geforseerde ding te laat wees.

G: Ja, dit is so. Dit is hoe ek... dis hoe ek dit ervaar. Ek... ek sien nie die Woord of die gebruik van die Woord dus as een of ander "tool" wat... wat ek moet gebruik of op 'n manier moet half inbring of moet manipuleer of wat ookal nie. Nou... nou weereens, ek probeer nou dink aan 'n... aan 'n voorbeeld uhm... ek het hier 'n klompie jare terug 'n ou gehad hierso wat uhm... wat in die proses was (om te skei), hy was ongelukkig met sy... sy verhouding en goed... maar hy het na my toe gekom om half te probeer uit... uitsorteer... moet hy, moet hy nie in die huwelik bly. Hy was nie regtig 'n, ek sal hom nie beskryf as 'n gelowige persoon, hy was nie 'n ongelowige nie, maar hy was nie jy weet, geloof het nie 'n verskriklike belangrike rol in sy lewe gespeel nie. Uhm... maar toe ons nou op die punt kom en een van die goed wat hy toe nou vir my vra is hy sê: maar ... maar weet (ek) hy voel dat hy, hy moet die ruimte hê om te kan al, ek weet nie of hy die woord eksperimenteer gebruik het, ek glo nie maar hy het gesê hy... hy voel hy moet die ruimte hê om ander verhoudings te ondersoek. En ek het op daai punt gesê: nou goed ek verstaan dit, ek verstaan daai behoefte, ek verstaan ook dat jy basies dit wil gebruik as 'n manier om vir jou uit te vind of jy in die verhouding wil bly of nie. Maar nou sit ek met 'n etiese probleem ek kom vanuit 'n bepaalde agtergrond, en ek het 'n bepaalde siening oor

verhoudings en oor “committed” verhoudings. Ek kan nie op hierdie punt langs jou loop sonder om my siening met jou te deel nie, want ek kan nie neutraal bly in hierdie, ek kan nie net vir jou ’n neutrale klankbord bly nie. Is jy bereid laat ek my siening met jou deel, en ek het nie noodwendig ’n jy weet enige Skriftuurlike ding gedoen nie, maar ek met hom gedeel oor wat ek glo oor hoe verhoudings werk en hoe lewensmaats werk en hoe keuses werk en hoe verantwoordelike keuses werk. Uhm... en daai goed wat my aan betref is alles Woord gebaseer... uhm... maar ek het nêrens ’n teks uitgehaal of wat ook al. En daarvoor het ons lank, ons het ’n paar gesprekke gehad... uhm... daarvoor op die ou end. Uhm... hy is op die ou end weg en ek moes sy vrou sien,... hy is op die ou end weg... ons kon nooit rêrig (dit) met hom uitsorteer hy... ek, ek kon nie ons terapie (laat) uitloop op ’n besluit van sy kant af nie of enige iets nie. Uhm... maar... maar ek het nie ’n pyn daarvoor nie ek voel (hy) weet ons het dit nodig gehad om die pad te loop, so dit is ’n illustrasie vir my van hoe ek die Woord inbring in ’n situasie waar ek en my gespreksgenoot nie dieselfde “commitment” aan die Woord en aan die Woordbeginsels (geheg) het nie.

- D:** So, is ek reg as ek sê jy kom met ’n bepaalde stel beginsels, waardes en etiek in die ding en jy wil dit nie voorop sit nie, maar dit is deel van jou hele menswees en proses waarmee jy besig is?
- G:** Ja, dit is reg. En ek kan nie neutraal wees, ek kan nie in ’n gesprek in ’n gespreksproses (dit) agterlaat of probeer om neutraal te wees nie, dis wie ek is, dis hoe ek dink, dis hoe ek leef.

- D:** Gert, baie dankie. Miskien net as ek weer terug kan kom na daai eerste vraag as ek na die einde toe gaan, net weer vir jou vra... uhm... dink jy dat die Verhaal in hoofletters uhm... kan bydra tot 'n “unique outcome” of uhm... dat jy die “unique outcome” moet toelaat dat dit vanuit die ander persoon se verhaal vloei.
- G:** Ek is oortuig daarvan dat die... dat die Woord as ons nou praat van met die... met die Woord met die hoofletter... uhm... dat dit... uhm... kragtige effek kan hê op mense se lewens, ek is oortuig daarvan en ek dink daarom kan dit beslis bydra en ek hou baie daarvan om met mense... uhm... rondom, weet as ons op die punt kom om Woordbeginsels in te bring... uhm... met mense te praat daaroor en te sê gaan dink oor... uhm... Kom ek vat nou 'n voorbeeld, uhm... iemand is in die hospitaal en... uhm... en gaan vir 'n groot operasie, en daar is baie onsekerheid oor wat na die tyd gebeur en so aan een van die verhale wat ek in so 'n situasie graag deel, is die verhaal van Abraham wat geroep word in die vreemde land in... uhm... ek probeer kyk na maniere hoe hierdie persoon se verhaal met Abraham se verhaal kan bind en watse troos daar gevind kan word in daai verhaal, so dan bring ek doelbewus Abraham se verhaal in die gesprek in, want ek sien moontlikhede daar en dit dra, dink ek, by tot 'n unieke uitkoms in daai spesifieke verhaal... ja, verseker. Ek word dus nie, ek... ek wil dus nie in sekere dinge... net gelei deur die persoon wat voorloop nie ek sien myself as 'n redelike aktiewe gespreksgenoot, nie in die sin van om te bepaal en te sê ons is by die kruispad, ek sê ons gaan nou links nie, maar ek het 'n baie belangrike rol om te speel, kom ons dink, kom ons dink oor die implikasie van links en vorentoe of regs of op dieselfde plek bly. Dit is my funksie, ek is nie net daar

om 'n neutrale klankbord te wees nie o so dit is wat jy dink oor links gaan en dis wat jy dink oor reguit gaan.

- D:** Nou daar is iets van 'n direkteur pastoraat by jou?
- G:** Uhm... nee! Ek sal nie dit sê nie, want... want direkief het vir my die implikasie van om te sê ek dink jy moet links gaan. Uhm.... dis nie wat ek sê nie. Maar ek is redelik aktief betrokke deur baie vrae te vra oor wat is die rigting waarin jy gaan, hoekom wil jy in hierdie rigting gaan, wat dink jy sal gebeur as jy in hierdie rigting gaan, hoekom dink jy dit is beter om in hierdie rigting te gaan as wat dit is om in daai rigting te gaan. So ek sien my... ek ek... wat dit aanbetref vervul ek 'n redelike aktiewe rol om te eksploreer, om vrae te ontdek uhm... maar nie direkief in die sin van dat as iemand vir my vra, laastens wat dink jy nou moet ek doen?
- D:** Gert, miskien 'n ander vraag. Sou jy by geleentheid vir mense vra hoe sien hulle God se Verhaal in hulle verhaal?
- G:** Ja, dit is... dit is 'n vraag wat ek, kom ek sê vir jou hoe ek normaalweg die... die... die vraag sou formuleer. As ek sou.... gewoonlik die vraag vra op 'n manier (vra) om te sê uhm... hoe ervaar jy God se teenwoordigheid in hierdie situasie? Uhm... of ek sou die vraag vra byvoorbeeld uhm... as ek met gelowige mense werk, dan sal ek byvoorbeeld vra hoe ervaar jy God se leiding, leiding met 'n "ei" nê. God se leiding in in jou lewe op hierdie punt, jy moet 'n moeilike besluit neem, byvoorbeeld hoe ervaar jy God se leiding, wat is dit

wat jy hoor van God se stem, hoor jy God se stem? Oor... oor dit wat, dink jy is hy besig om vir jou te sê, hoekom dink jy sê hy dit vir jou? Uhm... wat sê dit van Hom as hy... as jy hoor hy sê maak so, maak so, maak so? So, ek is ook veral dan geïnteresseerd in... in wat is die prentjie, wat is die persepsie oor God, wat is daai persoon se persepsie oor God en as ons op daai vlak begin werk, dan kom die Woord baie keer direk ter sprake en dan sal ek sê maar nou goed, jy glo dit, jy ervaar dit, maar wat van dit in die Skrif en wat van dat in die Skrif.

D: Gert, nee baie dankie, ek dink wat ek graag wil vra en wat ek wou hoor dié het jy by uitgekom. En ek dink as ons in ons tweede gesprek kom, dan gaan ek graag, na die luister van die band en na die ander (gesprekke) weer met jou gedagtes wissel oor die hele rol van die Bybel in die narratiewe model, maar baie dankie.

G: Groot plesier.

Na die gesprek het Gert met my 'n verhaal gedeel van 'n interessante situasie wat hulle by die hospitaal ervaar het rondom 'n Moslem wat saam met hulle werk en hoe die optrede van die Christene die Moslem gebring het om na aanleiding van hulle optrede teenoor hom, vrae te vra en hulle op die wyse met hom kon begin gesels oor God in hulle lewens. Gert sê dit was 'n wonderlike ervaring om, sonder dat hulle ooit na God of sy Woord hoef te verwys het, dit op 'n besondere manier tog deel van die verhaal gemaak het. Sonder om dit enigsins op 'n geforseerde of doelbewuste wyse te doen.

4.2 Soeke na bepaalde temas en konsepte in die gesprekke

Die soeke na bepaalde temas en konsepte in die gesprekke moet nie gesien word asof die navorser met bepaalde vooropgestelde konsepte of kategorieë na die data toe kom, soos dikwels die geval is in kwantitatiewe navorsing nie. Rubin en Rubin (1995:226) sê in hierdie verband: “After completing each interview and then again after finishing a larger group of interviews, you examine the data you have heard, pull out the concepts and themes that describe the world of the interviewees.”

De Vos *et al.* (2002:339) maak die volgende opmerking: “...the purpose of conducting a qualitative study is to produce findings”. Groepering van temas en konsepte is ’n metode waardeur gesprekke opgebreek kan word, bestudeer word en weer bymekaargevoeg word op ’n nuwe manier om betekenis daaraan te gee. In die kwalitatiewe navorsingsmodel moet onthou word dat die “betekenis” wat toegeken word, die betekenis moet wees van die persoon wat die data voorsien het. Willig (2001:16) stel die saak soos volg: “...qualitative data collection allows participants to challenge the researcher’s assumptions about the meaning and relevance of concepts and categories”. Dit bly belangrik om dit wat jy hoor en ervaar het, te toets teenoor die medenavorser wat vir die inligting verantwoordelik is.

Die volgende prominente temas en konsepte het na vore gekom in die luister en deurlees van die gesprekke:

- Die woorde Bybel/Skrif/Woord wat saamgegroepeer is.

- Die begrippe storie/verhaal, wat die gedagte van groot en klein stories insluit.
- Die terme pastoraat/terapie wat saamgegroepeer is.
- Die gedagtes van raakvlak/korrelasie/verband.

4.3 Bestudering van die verskillende temas en konsepte in die gesprekke

Uit die gesprekke wat bestudeer is, het die volgende temas en konsepte na vore gekom en dit sowel as die voorlopige afleidings wat gemaak is, word vervolgens uiteengesit.

4.3.1 Gesprek een met Pieter

4.3.1.1 Die konsepte: Woord/Skrif/Bybel

- Die Bybel word nie doelbewus ingebring nie/daar moet nie by die groot Storie uitgekom word nie.
- Die Bybel staan nie voorop nie/Bybel nie prominent nie.
- Lewensvraagstukke/lebensprobleme het raakvlakke met die Bybel.
- Skep nie self die raakvlakke nie – die mense bring dit self na vore.
- Groot stories en klein stories het raakvlakke met mekaar.
- Die Bybel is 'n omvangryke boek.
- Pastor is nie neutraal teenoor boodskap van die Bybel nie.
- Mense sien pastor as iemand wat met die Woord werk.
- Die Woord deurspoel hele wese van die pastor.

- Pastor is “geprejudiseer” deur die Skrif.
- Die Christelike norme en waardes word nie afgedruk om by ’n bepaalde doel uit te kom nie.
- Beginsels en waardesisteem is vervleg met my menswees as pastor.
- Hoogtepunt – as Skrifboodskap deel is van oplossing.
- Woord is hier en God is hier.
- As persoon die Bybel nie bybring nie, laat dit daar.
- Probeer tog storie van kliënt koppel aan storie van Bybel.
- Gebruik van die Woord/Skrif is bepalend, noodsaaklik en rigting- gewend.

4.3.1.2 Die konsepte: **Storie/Verhaal**

- Daar is die GROOT storie – God se storie – dit is altyd ’n dinamiese teenwoordigheid.
- Die groot VERHAAL bestaan uit ’n klomp kleiner stories.
- Groot verhale – dink in terme van VERBOND, VERLOSSING, GENADE - hierdie verhale verhelder die kleiner stories van “stuckness” en seerkry.
- Kliënt se storie (klein storie) – lewenstorie word gekoppel aan kleiner storie in die Bybel.
- Luister na storie – dit lei na lewensprobleem – dit lei weer na die Bybel.
- Die terapeut se storie.
- Het eie lewenstorie.
- Groter VERHAAL deurspoel sy hele wese.

- Beoefen terapie vanuit Christelike basis.
- Christelike kultuur en Skrif het my gemaak wat ek is - deel van my identiteit.
- Verwagting – kom sien die dominee, hy werk met die Bybel.
- Eie integrasie van die Skrifboodskap.
- Werk van gesprek/stories terug na die Bybel.

4.3.1.3 Die konsepte: Raakvlak/korrelasie/verband

- Daar is 'n raakvlak tussen 'n probleem/krisis en die Bybel.
- Mense maak self 'n korrelasie tussen die probleem en die Skrif.
- Pieter se ondervinding is dat daar nie lewensvraagstukke is wat nie raakvlakke met die Bybel het nie.
- Skep nie raakvlakke nie.
- Pastor moet luister/probeer inleef in krisis of probleem van kliënt, nie luister vir raakvlakke met Bybel nie.

4.3.1.4 Die konsepte: Probleem/lewenskrisis

- In berading is die vertrekpunt die PROBLEEM/LEWENSKRISIS.
- Die gesprek draai intensief rondom die probleem.
- Die probleem staan in verband met die Bybel.
- Daar is min probleme/vraagstukke wat nie raakvlakke met Bybel het nie.
- Koppel die storie van persoon aan 'n storie in die Skrif.
- Daar is altyd een of ander uitkoms vir 'n probleem.

4.3.1.5 Die woord: **Struktuur**

- Gaan nie met voorafbepaalde struktuur in gesprek nie.
- Werk ongestruktureerde.
- Nie totaal ongestruktureerd nie. Werk binne die skema van die persoon se verhaal.
- Die storie het 'n struktuur: begin, middel en 'n einde.

4.3.2 Gesprek een met Gert

4.3.2.1 Die konsepte: **Woord/Skrif/Bybel**

- Dink nie dat die Woord 'n spesifieke plek of funksie het nie.
- Berading is Woord-gebaseer. Dit is die basis waarop berading gedoen word.
- Werk met WOORDBEGINSELS sonder om noodwendig die Bybel uit te haal.
- Die Woord hoef nie fisies-verbaal ter sprake te kom nie.
- Sien nie die Woord of gebruik van die Woord as 'n soort "tool" nie.
- Bring die Woord op 'n ongeforsende wyse in gesprek.
- Vra persoon hoe/watter rol die Bybel in sy eie lewe speel.
- Is nie neutraal in gesprek nie, Bybel deel van my lewe, is wie ek is (bepaal my identiteit).
- Sal mense vra hoe ervaar hulle God in hulle situasie – op hierdie vlak dan kom die Woord baie kere direk ter sprake.

- Is geïnteresseerd in mense se persepsies oor God, sal vra: “Wat van dit, of wat van dat in die Skrif?”

4.3.2.2 Die konsepte: **Storie/verhaal**

- Daar is die Bybelse verhaal:
- Hierdie verhale het ’n kragtige effek.
- Pastor koppel Bybelse verhale aan verhale van mense. ’n Voorbeeld: iemand ondergaan dalk ’n operasie en weet nie wat gaan die uitkoms wees nie; word gekoppel aan Abraham wat geroep word na ’n vreemde land sonder om te weet wat om te verwag.
- Bybelse verhale dra by tot ’n unieke uitkoms in ’n spesifieke verhaal.
- Verhaal van persoon wat pastor kom sien.
- Eerste doelwit: probeer die verhaal “van binnekant” te verstaan.
- Tweede doelwit: saam met persoon die verhaal te probeer verstaan. Wat is die betekenis van die verhaal? Help verhaal vertel; reflekteer op verhaal.
- Derde doelwit: soek saam kreatiewe moontlikhede in verhaal. Verander die verstaan van die verhaal. Soek nuwe alternatiewe uitkomst.
- Eie verhaal van die pastor/ berader.
- Kom sonder uitsondering by die punt om te sê: “Weet ek werk vanuit ’n Christelike oogpunt.”
- Het eie verstaan (verhaal) van hoe wêreld werk, vra: “Het jy ’n probleem as ek dit in die gesprek inbring?”

- Sal nie persoon in bepaalde rigting dwing nie.

4.3.2.3 Die konsepte: Pastoraat/terapie

- My pastoraat is Woord-gebaseer.
- Is iemand in die pastoraat met 'n bepaalde geskiedenis, bepaalde agtergrond, bepaalde persoonlikheid - deur die Here geroep!
- Sien my berading as 'n BEDIENING.
- In my pastoraat laat ek my sterk lei deur wat die persoon na die tafel bring.
- In my pastoraat nie 'n spesifieke doelwit om die VERHAAL in hoofletters te moet bybring nie.
- Soek nie spesifieke geleenthede om dit te doen nie.
- Mense is “oop” vir wanneer ek my beginsels en eie agtergrond wil inbring.

4.3.2.4 Die konsep: Woordbeginsels

- Werk met Woordbeginsels sonder om noodwendig die Bybel aan te haal.
- Die Woord se beginsels is vir my 'n belangrike saak en het 'n bepaalde funksie.
- Die Woord is my basis.

4.4 Reflektering saam met die gespreksgenote op die eerste gesprekke en die afleidings daaruit gemaak

Willig (2001:16) konstateer dat “... qualitative data collection techniques aim to ensure that participants are free to challenge and, if necessary, correct the researcher’s assumptions about the meanings investigated by the research”. In die navorsing is daar gepoog om die medenavorsers hierdie geleentheid te gun om saam te reflekteer op hulle eerste gesprek, asook hulle mening te vra rondom bepaalde afleidings wat gemaak is uit die verbatimgesprekke. Die proses wat gevolg is, behels dat die medenavorsers per e-pos die verbatimgesprek, die groepering van die temas en konsepte, asook die afleidings wat daaruit gemaak is, ontvang het om deur te lees en daaroor te besin. Hierna is ’n tweede gesprek gereël waar die navorser en elke medenavorser saam kon reflekteer op die eerste gesprek. Hierdie gesprek is ook op band geneem en verbatim getik. Die gesprekke word as bylaes (sien Bylaes C en D) aangeheg. In die hoofstuk sal daar slegs aanhalings gebruik word uit die gesprekke om bepaalde afleidings te staaf.

Die primêre doel van die refleksiegesprek was om die medenavorsers te vra of die navorser rondom die groepering van temas en konsepte en die afleidings wat daar gemaak is, reg laat geskied het aan hulle bedoeling en die betekenis wat hulle daaraan wou koppel. Op hierdie vraag het beide medenavorsers soos volg reageer:

Pieter se gevoel was dat die wesenlike wat hy wou sê en die betekenis wat hulle daaraan wou koppel, het tot hulle reg gekom:

- “Dit is in ’n sin vir my uhm... vreemd om dit so op papier te sien. Maar dit is wat ek gesê het, ek... ek glo ek staan daarby. Dit is wat ek gesê het.”
- “Ja, Deon, definitief. Nee, dit is ’n duidelike goeie weergawe van ons gesprek en van die hooftemas wat aan die orde gekom het, is goed

gesistematiseer. En dit gee 'n baie duidelike weergawe van waaroor ek en jy in ons vorige gesprek gepraat het.”

Gert het ook gevoel daar is reg laat geskied aan sy woorde en aan die betekenis wat hy daaraan wou koppel:

- “Ek dink jy het dit baie goed opgesom, dit is die kern van dit wat ek gesê het, ek voel heeltemal gemaklik. Ek gaan nou nie terugverwys na die gesprek spesifiek nie, maar ek voel heeltemal gemaklik met die feit uhm... dat jy die kern saamgevat het.”

In die refleksiegesprekke is daar tweedens spesifiek gevra na die verband tussen die groeperings van woorde wat gemaak is in die gesprekke afsonderlik, asook oorkruis tussen die gesprekke en of die afleidings daaruit gemaak vir die medenavorsers aanvaarbaar is. Beide die medenavorsers het positief hierop reageer:

- “Die belangrike goed wat vir my uhm... belangrik is, dink ek, het jy uitgelig in terme van die Woord, die gebruik van die Woord.”
- “Die verhaal van die persoon dink ek, het jy mooi saamgevat.”
- “Wat my... my opval is hoe baie keer ek uhm... sewentien keer in een gesprek na Skrif, Woord, of na die Bybel verwys. Dit is 'n hoë frekwensie en ek dink tog dit laat reg geskied aan die hele beginsel wat ter sprake is.”

Daar is laastens in die refleksiegesprekke vir die medenavorsers gevra om uit te brei op bepaalde stellings wat gemaak is in die eerste, maar ook in die tweede gesprek. In al

die gevalle is die stellings bevestig en selfs versterk. In die gesprekke het daar geen noemenswaardige teenstrydighede na vore gekom nie.

4.5 Vergelyking van gespreksinligting van die medenavorsers

Rubin en Rubin (1995:251) sê oor die finale stap van die bestudering van die gesprekke die volgende: “You organize the data in ways that help you formulate themes, refine concepts, and link them together to create a clear description or explanation of a culture or a topic.” Hulle gaan ook van die standpunt uit dat die inligting wat in kategorieë gegropeer word, my in staat stel om dit wat verskillende mense gesê het met mekaar te kan vergelyk, en om sodoende vas te stel hoe bepaalde konsepte verstaan word (Rubin & Rubin, 1995:228). Die volgende stap in die navorsing het dan behels dat ek die verskillende kategorieë in die gesprekke met mekaar vergelyk, met die doel om te sien watter ooreenkomste en ook watter verskille daar is. In die proses is ook gepoog om te probeer vasstel hoe bepaalde konsepte verstaan of verklaar kan word.

4.5.1 Vergelyking van ooreenkomste

In die eerste gesprekke het die volgende groeperings van woorde weereens die sterkste na vore gekom en is met mekaar vergelyk.

4.5.1.1 Die konsepte: **Woord/Skrif/Bybel**

- Beide die medenavorsers bring nie die Skrif doelbewus in die pastorale gesprek in nie:

“... en ek sal nie doelbewus die Bybel bybring nie”.

“Daar moet nie by die groot storie uitgekome word nie.”

“Dink nie so daaroor dat die Woord spesifieke plek/funksie het nie.”

“So of die Woord nou fisies-verbaal ter sprake kom in die gesprek is vir my in 'n sekere sin irrelevant.”

- Die Woord word ongeforseerd in die pastorale gesprek ingebring:

“... sal vra hoe voel persoon oor dit of dat wat die Woord sê”.

“... luister vir raakvlakke met probleem”.

“Skep nie self die raakvlakke nie – die mense bring dit self na vore.”

“Is jy bereid dat ek my siening met jou deel... .”

“Kan nie pad met integriteit loop as ek nie iets van my eie agtergrond inbring nie.”

- Die Woord deurspoel hulle wese as pastors:

“...is geprejudiseer deur die Skrif”.

“... die basis waarvan ek werk”.

“Woordbeginsels en waardebeginsels is vervleg met pastor - menswees.”

“Bybel deel van my lewe, is wie ek is.”

“Die Woord is deel van my mens- en pastorwees.”

- Kan nie neutraal staan teenoor die Skrif nie:

“... bepaal my identiteit”.

“... kan nie neutraal bly nie”.

“Kan nie meer met integriteit meer in proses betrokke wees en nie hierdie deel van myself in die gesprek inbring nie.”

“Ek kan nie sien dat ek ’n persoon neutraal sien sonder my eie verhaal, my eie integrasie van die Skrifboodskap nie.”

- Die Bybel en sy inhoud is belangrik in pastoraat:

“...die Woord is bepalend, rigtinggewend in pastoraat”.

“... werk met Woordbeginsels”.

“... daar kom ’n onthulling, ’n ontlading en vir my is die hoogtepunt daarvan as die Skrifboodskap en God ook prominent deel is daarvan”.

- Probeer raakvlakke vind met die Skrif:

“Koppel kliënt se storie aan Bybel.”

“... geïnteresseerd in mense se opinies oor God, vra hoe hulle God in die situasie ervaar”.

4.5.1.2 Die konsepte: **Storie/Verhaal**

- Beide die medenavorsers het hier die volgende onderskeid gemaak: die Bybelse Verhaal of God se Verhaal, die pastor se eie verhaal en die kliënt se verhaal.

- Die Bybelse Verhaal:

“... het ’n kragtige effek dra by tot unieke uitkomst”.

“... het raakvlakke/ verbintenisse met leuenstories”.

- Die Pastor se eie verhaal:
Deel van sy verhaal is God in sy verhaal.
“...die wonderlike verhale van die Skrif is in ons lewens ingeweeft”.
Vra of hy sy storie mag inbring!
Groter verhaal deurspoel sy hele wese.
“... ek kan nie bestaan en sin vind los van my verhouding met die Here en los van die Woord nie”.
As pastor is Bybel deel van sy identiteit.

- Die kliënt se verhaal:
Probeer die persoon se verhaal van “binne” verstaan.
Die kliënt se storie staan voorop.
“Dit is die pastorant se verhaal wat voorkeur geniet.”
Help persoon reflekteer op sy verhaal.
Soek raakvlakke met Bybelse verhale.
“... om stories te integreer en erns te maak met die lewensverhale en ons verhale in verband te bring met die Skrif se verhale en God se Verhale met ons lewens”.

4.5.1.3 Die konsepte: **Pastor/Berader**

- Die pastor is iemand met ’n bepaalde geskiedenis, agtergrond, deur die Here geroep.
“... die leraar as ’n gesalfde of ’n geroepene van God”.

- Beoefen terapie vanuit 'n Christelike basis. 'n Gesalfde met 'n bepaalde storie.
- Beide medenavorsers sien hulself as mede-reisgenote.
“Dit is vir my wesenlik, dit is 'n gesamentlike poging om sin te vind.”
- Werk mee in die soeke van die pad.
“Daar moet altyd op 'n manier jou gespreksgenoot die keuse gegee word.”
- Dink saam oor nuwe uitkomst.
“So ja, ek soek saam met die persoon vir betekenis.”

Daar was ook ander groeperings soos probleem/lewenskrisis, raakvlak en struktuur wat net by een van die twee gespreksgenote voorgekom het en daarom nie met mekaar vergelyk kon word nie. Ek moet dit egter noem dat hierdie groeperings van woorde nie om die rede in die voorlopige afleidings geïgnoreer is nie.

4.5.2 Vergelyking van verskille

Hier het een aspek na vore gekom uit die gesprekke met die medenavorsers. Pieter het sterk gevoel wanneer mense hom kom sien, is dit met die bepaalde verwagting dat hulle 'n dominee kom sien wat met die Bybel werk. Daar is 'n besliste verwagting dat die Woord integraal deel van die proses sal wees.

- “... wanneer iemand my kom sien vir terapie behoort hy of sy te weet hulle is in vir 'n ding, in die sin, ek nie 'n neutrale persoon is nie”.
- “Ek het nie lus daarvoor dat mense my tyd kom mors nie...”
- “... ja, ek trek as Christen-pastor weg en eindig met my terapie as Christen-pastor”.

Hierteenoor is Gert se ervaring dat die mense wat hom kom sien se vertrekpunt nie noodwendig is dat hulle 'n dominee kom sien nie. Hulle kom sien iemand vir ondersteuning en bystand. Dit wil sê, die verwagting by die pasiënt of familie is nie dat daar by die Bybel spesifiek uitgekom moet word nie.

- “Ek... ek sien nie die Woord of die gebruik van die Woord dus as een of ander “tool” wat... wat ek moet gebruik of op 'n manier moet half inbring of moet manipuleer of wat ook al nie.”

Gert het ook dan nie 'n probleem as die Woord glad nie ter sprake kom nie. Wat wel gebeur, indien die geleentheid hom voordoen, sal hy die geleentheid as pastorale berader aangryp om met die mense oor die evangelie te praat.

Dit moet duidelik gestel word dat die verskil nie is dat Pieter voel die Woord moet ter sprake kom en Gert nie so voel nie. Vir beide die medenavorsers is die gebruik van die Woord en die beginsels van die Woord 'n saak van groot erns. Dit is in die verwagtings van die persoon wat die berader kom sien, waar die verskil lê.

Deel van die verklaring vir die verskillende ervarings vind ek in die praktiese omstandighede waarbinne die pastorale beraders werk. Daar moet ook vermeld word dat dit nie so beplan was in die uitkies van die medenavorsers nie, maar toevallig na vore gekom het in die navorsing. Pieter is 'n gemeenteleraar wat sy pastoraat beoefen in sy studeerkamer waar meestal lidmate hom nader vir pastoraat. Gert is betrokke by 'n hospitaal, waar 'n ondersteuningsdiens gelewer word aan die pasiënte en hulle families in 'n tyd van krisis of nood. Hierdie hulp en ondersteuning word nie noodwendig gekoppel aan die “geestelike” aspek nie.

Die interessante is dat ten spyte van die verwagting van die kliënt of die bepaalde praktiese situasie, gaan beide van die medenavorsers van die standpunt uit dat hulle 'n geleentheid soek/skep waar die Woord op 'n ongeforserde wyse in die gesprek ingebring kan word.

- "... sonder uitsondering kom daar 'n punt waarop ek gewoonlik iets sê soos: luister jy weet nou ek werk vanuit 'n Christelike oogpunt. Gee jy om as ek iets van my verhaal in die storie inbring?"
- "... daar is nie lewensvraagstukke/lewensprobleme wat geopper word wat nie 'n raakvlak met die Bybel het nie".

4.6 Voorlopige afleidings rondom die temas en konsepte

Die luister, die lees en die bestudering van die gesprekke het inderdaad 'n enkele doel voor oë. Dit is 'n poging om so goed moontlik te hoor, te verstaan en die betekenis van elke medenavorser te vind in sy eie data. Die essensie is: wat wil die persoon sê en wat wil hy hê moet ek hoor as medenavorser. De Vos *et al.* (2002:344) beklemtoon soos volg:

“Here the researcher does not search for exhaustive and mutually exclusive categories of the statistician, but instead seeks to identify the salient, grounded categories of meaning held by participants in the setting.”

Rubin en Rubin (1995:226) stel die volgende voor: “The goal is to integrate the themes and concepts into a theory that offers an accurate, detailed yet subtle interpretation of your research arena.”

In die bymekaarbring van die verskillende konsepte in die verskillende gesprekke het die volgende temas na vore gekom:

- Die Woord/Skrif /Bybel.
- Die Storie/verhaal. Dit sluit klein en groot stories in.
- Die pastor/berader se rol en funksie.

Die doel van die voorlopige afleidings vanuit die vergelyking van die twee mede-navorsers se gesprekke is om in 'n fokusgroepgesprek die veronderstellings en aannames te toets teenoor persone wat dieselfde belangstelling deel. Rubin en Rubin (1995:190) sê in hierdie verband: “In focus groups, the goal is to let people spark off of one another, suggesting dimensions and nuances of the original problem that any one individual might not have thought of.” De Vos *et al.* (2002:305) sluit hierby aan deur te sê:

“The group is ‘focused’ in that it involves some kind of collective activity. The researcher creates a tolerant environment in the focus group that encourages participants to share perceptions, points of view, experiences, wishes and concerns, without pressurising participants to vote or reach consensus.”

4.6.1 Afleidings ten opsigte van die Skrif/Woord/Bybel

Die Woord speel beslis 'n belangrike rol in die narratief-pastorale gesprek. Hoe die Woord egter ter sprake kom daarin verskil die narratiewe model. Vir die mede-navorsers staan die verhaal van die Bybel nie voorop nie. Maar met “voorop” word daar glad nie bedoel dat die verhaal van die Bybel nie belangrik is nie. Die Bybel en

sy verhale kry prominensie op 'n ander wyse in die narratief-pastorale gesprek. Deel van die narratiewe model se uitgangspunt is dat ek na die verhaal van die ander persoon sal luister. Die persoon wat die pastor kom sien se verhaal bly die vertrekpunt en is die verhaal waarop gefokus behoort te word.

Hier kan dit gebeur dat die persoon self die Woord van God in sy verhaal inbring. Die mening van die medenavorsers is, dat hierop gereageer moet word deur die geleentheid te benut en die Bybelse verhaal in die gesprek te gebruik in die soeke na nuwe betekenis. Die probleem is egter as die persoon nie self die Woord van God in sy verhaal inbring nie – hoe nou gemaak? Die ervaring van die medenavorsers is dat in die narratief-pastorale gesprek daar baie ruimte is om die Woord op 'n ongeforceerde en natuurlike wyse in die gesprek in te bring. Een moontlikheid is om te luister vir bepaalde raakvlakke met die Woord in die persoon se gesprek. Die persoon mag dalk nie self direk verwys na die Woord nie, maar mag woorde opper soos onder andere vrees, alleenheid, dood en verraad wat raakvlakke met die Woord het. Die gevoel is dat hierdie raakvlakke benut kan word om só die Woord sonder spanning in die gesprek in te bring. Tydens die dekonstruksiefase van die persoon se verhaal is daar ruim geleentheid om die voorgenoemde te kan doen. Baie keer ontstaan die geleentheid eers na die derde of vierde gesprek, en die pastor moet hiervoor geduldig wag.

Die medenavorsers gaan verder van die standpunt uit dat die verhaal van die Bybel nie alleen net 'n raakvlak/verbintenis met die mense se lewenstories het nie, maar ook 'n kragtige effek op die lewenstories se uitkoms kan hê. Die verhaal van die Bybel dra inderdaad by tot nuwe betekenis en unieke uitkomst. Die Bybelse verhaal verhelder

en verlig nie alleen die verhale van seerkry en “stuckness” nie, maar bring nuwe hoop en ’n nuwe toekomsverhaal. Die medenavorsers is baie sterk van mening dat die pastor nie die Bybelse verhaal kan afdwing of forseer op iemand anders se verhaal nie. Tog moet die pastor oop en sensitief wees vir die moontlike geleentheid om die unieke verhaal van die Woord van God te gebruik om die lewensverhaal van die kliënt te verhelder, te vernuwe en weer sin daaraan te gee. Dit vra uit die aard van die saak vir ’n oop gemoed en ’n bepaalde kreatiwiteit by die pastor.

4.6.2 Afleidings ten opsigte van die storie/verhaal

Die onderskeid wat die medenavorsers gemaak het ten opsigte van die verskillende verhale wat ter sprake gekom het was opvallend. Die interessante binne die sosiaal-konstruksionisme en die narratiewe benadering is die teenwoordigheid van verskillende verhale. Daar is in enige bepaalde situasie verskeie verhale/ stories wat ’n rol speel en ’n invloed uitoefen op die betekenis en uitkoms van die gebeure. So erken die navorsers dan ook dat naas die Bybelse verhaal, twee ander verhale in die narratief-pastorale gesprek ’n belangrike rol speel, naamlik:

- die pastor se eie verhaal, en
- die verhaal van die kliënt.

In die vergelyking van die medenavorsers se gesprekke het dit sterk na vore gekom dat hulle eie lewensverhale duidelik ingekleur word deur hulle ervarings en belewenisse van God in hulle eie lewensverhale. In die verhale van die pastors blyk dit duidelik dat die groter storie van die Bybel hulle hele wese deurspoel. In ’n groot deel van hulle verhaal is God teenwoordig. Die sin en betekenis van hulle eie lewensverhaal kan nie

losgemaak word van hulle verhouding met die Here en sy Woord nie. In 'n groot mate dra hulle verhouding met God by tot die identiteit van wie hulle is en wat hulle doen.

Die medenavorsers is beide van mening dat hierdie persoonlike lewensverhale nie eenkant los staan van wat hulle as pastors doen nie. In die eerste plek is die verhouding met God en sy Woord daarvoor verantwoordelik dat hulle hulself sien as “pastorale” beraders en dat hulle “Christelik” in hulle berading/optrede is. Hulle kan nie neutraal staan teenoor die Woord of selfs teenoor die persoon wat hulle kom sien nie. Beide kan nie met integriteit in die pastorale proses betrokke wees, sonder om iets van hulle eie lewensverhaal 'n rol te laat speel nie. Om die pad met integriteit te loop bied die moontlikheid aan die medenavorsers om vir die kliënte te vra of hulle iets van hulle eie lewensverhale in die storie mag inbring. Hulle doen dit nie met die doel om iets van hulle verhaal of van God se Verhaal te forseer nie, maar as mede-reisgenote in 'n soeke na nuwe betekenis en sin. Die lewensverhaal van die pastor en sy ervaring met God bied beslis 'n ander moontlike uitkoms wat ondersoek kan word. Dit behels die fyn kuns en tegniek om met sensitiwiteit en integriteit die unieke Verhaal van God se betrokkenheid in die berader se lewensverhaal in te bring. Die verhaal van die kliënt bly voorop en nie die verhaal van die pastor nie.

Die feit bly egter staan dat die pastor nie die kliënt kan sien as iemand los en neutraal van sy eie verhaal, waarin God die belangrikste rol speel nie. Die pastor moet dit erken en daarmee rekening hou in sy optrede, want dit is wie hy is en dit is deel van sy identiteit. Albei die medenavorsers bevestig dat hulle eie lewensverhale dus nie geïgnoreer kan word nie, maar liever die moontlikheid bied om die Verhaal van God op 'n ongeforceerde wyse in die proses te mag inbring.

Rondom die kliënt se verhaal is die medenavorsers dit eens dat daar met groot erns gepoog moet word om die verhaal “van binne” te verstaan. Die verhaal en die betekenis van die verhaal vir die kliënt, is wat voorkeur moet geniet. Tog moet daar in die refleksie proses saam met die kliënt gesoek word vir ’n moontlike opening om laasgenoemde se storie te integreer en in verband te bring met die Skrif se verhale en God se Verhaal in ons almal se lewens.

4.6.3 Afleidings ten opsigte van die pastor/berader

Beide die medenavorsers het sterk klem gelê daarop dat hulle mede-reisgenote in die verhaal is. Dit is vir die pastors ’n gesamentlike reis, ’n saam soeke na sin en betekenis. Daar word saam gedink oor nuwe “uitkomst”, maar van belang is dat die keuse of besluit uiteindelik dié van die kliënt bly. ’n Verdere gedagte rondom die woord “pastor” is dat dit iemand is wat met ’n bepaalde agtergrond of geskiedenis deur die Here geroep is. As ’n gesalfde en geroepene van die Here word die pastoraat vanuit ’n bepaalde hoek beoefen. As mede-reisgenote het hierdie roeping ’n besliste invloed, nie net op die verhaal van die pastor nie, maar ook op die verhale waarby sodanige betrokke raak. Die pastor is en bly daarom die gesalfde met ’n bepaalde storie waaraan hy getrou moet bly om waarlik pastor te wees. Dit beteken nie dat die pastor altyd met ’n antwoord gereed moet wees nie. Deur bloot die bloed te laat vloei tussen die verhale, word daar uitgekome by ’n sinvolle en nuwe toekomsverhaal.

Hoofstuk 5

Betekenisverdieping deur 'n fokusgroep

5.1 Doel en waarde van die fokusgroepgesprek

Rubin en Rubin (1995:27) gaan van die volgende standpunt uit: “Focus group interviews are a form of evaluation in which groups of people are assembled to discuss potential changes or shared impressions”. De Vos *et al.* (2002:306) sê in dieselfde verband dat “...focus groups are a research technique that collects data through group interaction on a topic determined by the researcher”.

Die doel van 'n fokusgroep is dat dit help om verskillende uitgangspunte of response oor 'n bepaalde onderwerp te bewerkstellig. Volgens De Vos *et al.* (2002:307) is die fokusgroep die middelpunt van 'n groter driepunt proses van kommunikasie, naamlik:

- Die navorser bepaal wat hy wil hoor by die medenavorsers.
- Die fokusgroep skep 'n gesprek onder die deelnemers oor die bepaalde temas.
- Die navorser som op wat hy gehoor en geleer het by die medenavorsers.

Die fokusgroep skep 'n proses van vergelyking en mededeling onder die deelnemers. Die fokusgroepgesprek word onderskei van enige ander vorm van gesprek omdat dit deur die groepsinteraksie inligting genereer. Babbie (2002:294) stel die saak soos volg: “...group dynamics frequently bring out aspects of the topic that would not have been anticipated by the researcher and would not have emerged from interviews with individuals.” Aldus Rubin en Rubin (1995:140) is die volgende ook moontlik:

“Sometimes a totally different understanding of a problem emerges from the group discussion.”

5.2 Deelnemers aan die fokusgroepgesprek

De Vos *et al.* (2002:310) maak die volgende stelling oor groepdeelname: “In order to decide who should be invited to the group, think back to the purpose of the study. Usually the purpose is to describe how certain people feel or think about something – people that have certain things in common.”

Die regte samestelling van die groep sal ’n sinvolle gesprek met bruikbare inligting meebring. Soos die meeste kwalitatiewe metodes, word daar by die kies van gespreksgenote ook gebruik gemaak van die “purpose sampling” (De Vos *et al.*, 2002:311). In hierdie navorsing bring dit mee dat daar vir die fokusgroep gekies sal word wat aan die volgende kriteria voldoen:

- Die medenavorsers moet vertrouwd wees met die narratiewe benadering.
- Hulle moet hulself as pastors sien wat bedienaars van die Woord van God is.
- Hulle moet die narratiewe benadering gebruik in hulle pastoraat.

De Vos *et al.* (2002:311) stel die volgende voor: “Smaller groups of four to six people are preferable when the participant have a great deal to share about a topic.” Na aanleiding van die bostaande kriteria het ek vyf medenavorsers verbonde aan die Universiteit van Pretoria, uit die Ph.D-groep wat besig is met hulle studies onder leiding van prof. JC Müller genader om aan die fokusgroepgesprek deel te neem. Voor

die fokusgroep bymekaar gekom het, is die voorlopige afleidings vanuit die individuele gesprekke, asook die doel/waarde van 'n fokusgroep aan elke deelnemer per e-pos gestuur om te bestudeer en sodoende voor te berei. Die gesprek van die fokusgroep is ook op band geneem en daarna verbatim getik. Die fokusgroep het net een maal in die seminaarkamer van die Praktiese Teologie Departement vergader waar bepaalde voorafvrae aan die betrokkenes gestel is om die gesprek aan die gang te kry, asook in 'n bepaalde rigting te stuur.

5.3 Vrae aan die fokusgroep

Die fokusgroep is gevra om eerstens saam met my te reflekteer op die voorlopige afleidings wat uit die individuele gesprekke gemaak is. Tweedens is die gespreksgenote daarop gewys dat die bedoeling in hierdie proses is om nuwe en vars insigte te genereer. Daar moet egter onthou word dat al is een van die sterk punte van die fokusgroep dat die gespreksgenote mekaar aanvuur, die vrae op so 'n wyse gevra moet word dat daar by die bepaalde tema en doel van die navorsing gehou word. De Vos *et al.* (2002:307) sê die volgende: “Focus groups are especially useful in attempting to understand the variety of other’s experiences.” Babbie (2002:295) is van mening dat “...it further illustrates the possibilities for doing social research face-to-face with those we wish to understand”.

Na aanleiding van die voorlopige afleidings wat uit die individuele gesprekke gemaak is, is die volgende vrae vir die fokusgroepgesprek geformuleer:

- Kom ons gesels oor ongeforseerde Skrif gebruik. Hoe ervaar julle kom dit in die stuk voor en hoe verstaan julle dit teenoor geforseerde Skrifgebruik?
- Wat dink julle van die gedagte dat pastors die Bybel “verpersoonlik”? Met ander woorde, as pastor verteenwoordig ek God.
- Kom ons reflekteer saam op die wyse waarop die pastor se persoonlike verhouding met God na vore kom.

5.4 Opsomming van die fokusgroepgesprek en bepaalde gedagtes vanuit die gesprek

In die opsomming van die fokusgroep se gesprek moet dit gemeld word dat ek die opmerkings en gedagtes vanuit die gesprek, self geïnterpreteer het, en nie die interpretasie vir bevestiging weer na die groep terug geneem het nie. Die getikte verbatim gesprek word nie weergegee nie, maar van die toepaslike opmerkings of gedagtes sal woordeliks aangehaal word. Fiktiewe name is ook hier gebruik om die identiteit van die deelnemers te beskerm. In die reflektierungsproses is aangesluit by die vrae geformuleer vir die fokusgroep.

Die eerste respons op die vraag oor ongeforseerde Skrifgebruik was duidelik en reguit: “Ek het nogal plek-plek die manier wat hulle daarvoor praat, nie gedink dit is vreeslik ongeforseerd nie.” Die mening is uitgespreek dat die soek van raakvlakke wanneer woorde soos “dood” en “beangs” byvoorbeeld gebruik word, en die pastor ’n verhaal in die Bybel soek om daarby aan te sluit, nie ongeforseerd is nie. Die gespreksgenoot is van mening dat ’n gaping gevat word om die Bybel op die tafel te plaas, en dat dit

daarom 'n baie subjektiewe keuse is. Die vraag is, is dit moontlik om die Bybel ongeforseerd op die tafel te plaas, as die ander persoon dit nie op die tafel plaas nie? Hierop het 'n tweede gespreksgenoot gereageer deur die volgende te vra: “Are narrative pastors not looking for an opportunity to use the Bible? If I look to use the Bible I am not making an assumption that the Bible contains the answer.” Dieselfde gespreksgenoot het gesê die stellings vanuit die vooraf individuele gesprekke dat die Bybel byvoorbeeld “absoluut noodsaaklik” is, bekommer hom en hy wonder of dit narratief is.

Hier is aan die gespreksgenote verduidelik dat ek besef die gevaar bestaan om van kort aanhalings gebruik te maak en dat dit maklik buite konteks aangehaal kan word. Maar beide die individuele gespreksgenote het in hulle gesprekke die volgende uitgangspunt beklemtoon: “Ek begin met die persoon se verhaal wat my kom sien. Sy verhaal en betekenis is vir my belangrik.” Die inbring van die Bybelse verhaal moet nie geforseer wees nie. Trouens, die ervaring is dat nege en negentig persent van die kere bring die ander persoon self die Verhaal ter sprake. Reeds hier is die opmerking gemaak dat die pastors se eie lewensverhaal en sy verhouding met God 'n belangrike rol speel. Die gespreksgenote is daarop gewys dat ons met die tweede vraag hierdie aspek sal hanteer. Hier is die vraag gevra of dit “ongeforseerd” kan gebeur al dan nie.

Tim het op sy beurt gesê dat wanneer die pastor die Bybel as deel van die gesprek beskou dit nie noodwendig in die gesprek ter sprake hoef te kom nie: “It does not necessarily mean it has to come into conversation.” Die mening was dat wanneer daar refleksie gedoen word oor wat besig is om in die gesprek te gebeur, die pastor net bewus moet wees van hoe sy verstaan van die Bybel die proses wel beïnvloed.

Jake se mening was dat die narratief dit baie duidelik stel dat my geloofsnarratief 'n rol speel in wie ek is. Hy vra dan ook dat wanneer die Bybel as 'n narratief verstaan word, hoekom die Bybel nie as sodanig dan die rol van 'n derde gespreksgenoot in die gesprek kan vervul nie. Die Bybel moet natuurlik nie gesien word as 'n "absolute" wat al die antwoorde op 'n situasie se vrae het nie. Dit is maar net nog 'n verhaal met nog 'n moontlikheid. As 'n mens dit so sien, hoef jy nie terug te val na die paradigma dat dit 'n "absolute waarheid" is wat jy móét inbring nie. Jake beklemtoon sy mening met die volgende woorde: "Take it or leave it."

Hier het ek die opmerking gemaak dat een van die dilemmas waarin ons sit rakende die postmodernisme, is dat mense nie van hierdie stelling hou, naamlik dat die Bybel die antwoord het en die absolute waarheid is nie. Bied die narratief nie dan juis vir ons die geleentheid om te kan sê dit is nog 'n verhaal wat in die proses aanwesig is nie? Moet ons nie die Verhaal inbring en deel maak van die proses sodat dit ander moontlikhede kan ontsluit nie? En is dit nie juis ons taak om as pastors iets van hierdie groter Verhaal in die gesprek te bring nie?

Giel het op hierdie stadium gewonder of wanneer ons oor Bybelse inhoud praat, ons daaronder Bybelse beginsels ook verstaan, en of 'n teksgedeelte noodwendig êrens moet figureer? Is die Bybelse inhoud nie "hierdie algemene kleur van die gesprek" nie? Hy stem saam met Jake dat die Bybelse verhaal amper nog 'n gespreksgenoot is. Hy verwys na Klein-Kranenberg wat praat van die Heilige Gees as die "derde" in die pastorale gesprek. Die Heilige Gees is as 'n gespreksgenoot amper die hele tyd

aanwesig. Die vraag is: Werk die Gees nie deur die Woord en sy Verhaal in ons lewensverhale nie?

Die volgende gedagte rondom die geforseerde of ongeforseerde gebruik van die Bybel is gegrond op Evert se vraag oor hoe die Bybel funksioneer. Dit is nie net belangrik hoe die Bybel in die gesprek inkom nie, maar ook hoe die Bybel verder in die gesprek funksioneer. Is daar in die hantering van die Bybel in die narratiewe model sekere vereistes in terme van Skrifgebruik? Evert wou weet hoe ons besluit watter stuk van die Bybel kom ter sprake:

- “As ek ’n gedeelte kies, wat maak ons met die gedeelte?”
- “Is ek as pastor die ou wat die Bybel die beste interpreteer? Is ek die persoon wat vir die ander persoon sê hoe die Bybel in sy verhaal moet funksioneer?”

Evert het gewonder of ons nie dan besig is met “buikspraak” nie. Is die derde stem nie eintlik die pastor se stem nie? Dit bly die moeilike vraag. Hierop het die volgende vraag gevolg: Sit ons nie almal tog heimlik met die gedagte dat die Woord van God in pastoraat vir ons antwoorde bied nie? As dit nie die geval is nie, wat is die doel van die Bybel dan?

Tim gaan van die volgende standpunt uit: “I don’t see the Bible that way... I see the Bible as a way in which people can come into a relationship with God, and which can affect their lives depending on how they respond to the story.” Eerder as om die Bybel te gebruik in ’n soeke vir “oplossings”, sê Tim die volgende: “The Bible impacts my whole live, but in a sense of introducing people into a relationship with God.”

Giel was weer van mening dat wat ons dink mense se verwagtings is, het ook 'n belangrike rol te speel in die mate hoe ons die gespreksgenoot intrek. Net soos my eie verwagtings 'n rol speel in hoe ek die Woord van God gebruik, so moet ek weet, speel die gespreksgenoot se verwagtinges insgelyk 'n belangrike rol. Die vraag is hier opnuut geopper oor hoe ek iets van hierdie groter Verhaal kan laat figureer. Tim was gou om te reageer en te sê: “I ask them what do they expect from me? I ask them what is their story? How can I fit into your story? Why are you coming to see me?” Hierop is die vraag gestel of ek nie dan al klaar besluit het hoe ek in die verhaal betrokke wil wees nie?

Jake wou op sy beurt weet by watter een van die momente wat Müller in sy boek beskryf, die Bybel sal inkom. Sy mening is dat dit reeds by die verlede se verhaal al moet gebeur. Jake sê dat ons almal volgens Stephen Crites 'n “sacred story” het. Dalk lê die probleem by die verstaan van dié verhaal. Die Bybelverhaal mag dalk deel van 'n persoon se probleem wees. Wie nie bereid is om saam met die persoon die “journey” te onderneem nie, kan ook nie saam met sodanige stap en uitkom by die “sacred story” nie. Volgens Jake is dit waar jy dan eintlik die persoon se storie sal hoor en verstaan. Dalk kom die Bybel hier ter sprake of dalk nie. Wees egter daarvoor oop om nie die Bybel noodwendig as die oplossing te sien nie, want dalk is die Bybel juis deel van die probleem.

Die opmerking word gemaak dat Daniël Louw van die standpunt uitgaan dat God deel is van mense se lewensverhale. Party mense wil dit kwalik erken, ander ontken dit algeheel, maar dit is beslis deel van almal se verhaal. Die vraag is net hoe kry ek die persoon om dit te erken? Tim wou weet of dit die veronderstelling is dat God deel is

van mense se storie en of die eintlike vraag is: “How do I get it out?” Hy wil weet: “As a narrative therapist is it my task to get God’s story out?” Hierop is vir hom gevra wat hy as sy taak sien. Sy respons was: “My task as a narrative therapist is to listen to the story and to see if there is something ‘unique’ which can take them to another place where there is a new story which is going to be created.” Tim het gesê sy geloofsagtergrond gee hom die geleentheid om God se storie hier te kan inbring. Hy beklemtoon egter: “But I am definitely not going to look for it and say God’s story must be part of the outcome!”

Jake is van mening dat die verhaal van die verlede op grond van die voorgaande teruggeneem word tot en met die “sacred” verhaal. Almal het iets wat sin aan die lewe gee. En as hulle in ’n krisis is, is daardie sin nie meer daar nie. As pastors moet ons mense tot daar “druk” en sê: “Vertel my daardie verhaal. Hoe sien jy die wêreld, hoe sien jy jou lewe, hoe pas jy by die groter prentjie in? Hoe sien jy God in jou lewe?”

Om die eerste vraag af te sluit, word gevra: As die persoon niks op die tafel sit nie en ek vra vir hom hoe hy God in sy verhaal sien, is dit geforseerd of ongeforceerd? Evert se reaksie hierop was dat hy nog nooit vir iemand die vraag so gevra het nie. Vanuit sy praktiese ervaring wil hy ’n storie vertel van hoe hy dink die Bybel moet funksioneer, en hoe hy by ’n punt in sy lewe gekom het waar hy anders daarvoor dink. Evert voel dit is nie ’n moet dat die Bybel ter sprake moet kom nie. Die vraag is eerder wat kwalifiseer hom om te sê hy is ’n pastorale terapeut en moet hy nie as pastor juis bereidwillig en selfs gretig wees om oor die Bybel te praat nie. Hy voel oortuig

daarvan dat wanneer hy nie oor die Bybel in 'n gesprek praat nie hy nie daarom ophou om 'n pastorale terapeut te wees nie.

Evert sê hy het by 'n punt gekom waar hy in sy gesprekke met mense dit eers vermy om oor geloof te praat tot baie laat in die gesprek. Daar is vir hom “method” in die soort “madness”. Om oor die geloof te praat, kan die gemaklike, gerieflike, vinnige en kundige weg wees uit die pastorale gesprek. Hy probeer homself eerder uit die posisie hou waar hy dan nou as die kundige in die saak geken word. Selfs al gooi die gespreksgenoot die aas uit, dan weier hy om die lokaas te vat! Dit gebeur te maklik, sê Evert, dat iemand in 'n pastorale gesprek die morele hoë grond wil betree en die persoon die Bybel op so 'n manier ter sprake wil bring dat dit die ander partye op hulle plek gaan sit. Evert gryp nie sommer die geleentheid aan nie. Hy vat lank voordat hy daardie moontlikheid oorweeg en sê: “Nou maar kom ons raak daardie aspek van die saak aan.”

Op hierdie stadium is die fokusgroep daarop gewys dat die individuele gespreksgenote se gevoel nie is dat hulle spesifiek sit en wag en soek vir 'n geleentheid om die Woord ter sprake te bring nie. Die gedagte is veel eerder dat die persoon self die Bybelse verhaal deel van die gesprek sal maak. Tim het hierop die interessante opmerking gemaak dat “...rather than waiting for the person to give me the opportunity, I listen for God's opportunity”. Eerder as om te sê wat die persoon wil hê hy moet sê, redeneer Tim soos volg: “I ask myself the question: God where are you in this?”

Die tweede afleiding waaroor die fokusgroep saam gereflekteer het, is die volgende: Die pastor is 'n verteenwoordiger van God. Hy verpersoonlik iets van die Woord van

God. Beide die pastors was in die vooraf individuele gesprekke van mening dat hulle eie verhale/stories met God inderdaad 'n belangrike rol speel in hoe hulle te werk gaan.

Evert se reaksie hierop was dat dit gemengde gevoelens na vore bring. Aan die een kant is die mening dat dit wel so is dat ons eie verhaal 'n rol speel in hoe ons na ander mense se verhale luister en die soort vrae wat ons vra. Maar aan die ander kant is Evert huiwerig vir die gedagte: "Omdat ek myself nie kan skei van my verhaal nie, kan ek maar nou my verhaal op die tafel sit en dan praat ons oor my verhaal." Evert is van mening dat as ons dit doen, die modernistiese sielkundige ook al sy teorieë op die tafel kan plaas. Omdat ek 'n storie het, beteken dit nie ek kan maar my storie op die tafel sit en dit met hierdie ander persoon deel nie. Evert is onseker of dit 'n narratiewe manier van optrede is.

Giel reageer hierop deur te sê dat dit 'n feit is dat elkeen van ons 'n storie het. Die situasie bly, die storie is daar, maar hoe funksioneer die storie? Evert stem saam en voel 'n pastor kan hom nie losmaak van sy eie storie en die groter Verhaal nie. Die probleem in die narratiewe benadering bly egter dat wat op die tafel is, is die ander persoon se storie en die nuwe verhaal wat ontwikkel word, moet vanuit sy verhaal ontwikkel. Dit is nie 'n kwessie van die pastor plaas sy storie op die tafel en die gespreksgenoot plaas sy storie op die tafel, en nou kry ons hierdie vermenging nie. Die narratiewe benadering gaan van die standpunt uit dat die ander persoon se verhaal verbreed en uitgebou word en daaruit nuwe gedagtes na vore kom. Evert is van mening dat die verhaal van die gespreksgenoot die verhaal is waarmee gewerk moet word. Nie die nuwe inligting wat kom vanuit die storie wat ek op die tafel plaas nie. Volgens Evert moet ons dit op 'n manier vir onself teoreties kan verantwoord, en hy

twyfel of ons dit tot hiertoe gedoen het nie. Ons wil steun op die narratiewe teorie, terwyl ons die volgende sê: “Maar ek het ’n storie en jy het ’n storie en my storie kan ek nie vermy nie.”

Tim sê egter: “...my story and when I am in pastoral therapy situation has nothing to do what is going on there for them”. Hy deel nie sy storie met die mense nie, maar is daarvan bewus en sê “...my story will affect how I listen to them, but they do not have to know my story”. Dit is nie deel van die gesprek nie.

Hierop is die vraag vir die fokusgroep gevra: Kan ’n mens nie tog maar iets van jou geloofstorie inbring nie? Jake het gereageer deur te sê dat hy iets heeltemal anders wil aanraak. Hy voel omdat hy ’n Christenpredikant is, werk hy narratief. Daar is tussen die Christelike geloof en die narratief baie ooreenkomste. ’n Christen is ook ten diepste ’n “not knowing person”. Volgens hom sê Johan Cilliers dat die mens nooit ’n handvat op God kry nie. Ons bly altyd in ’n soort “not knowing position”. Hierdie vergelyking maak die narratiewe Christelik en so bring sy Christelike verhaal hom by die narratief uit. Hy voel sterk die twee gedagtes pas bymekaar.

Dit beteken nie hy plaas sy Christelike verhaal voorop en lewer sy getuienis nie. Maar omdat hy ’n Christen is en hy sterk glo aan die gedagte van genade en die kruis en dat hy nie al die antwoorde het nie, kan hy die ruimte help skep vir ’n ander persoon om in sy verhaal en die groter Verhaal ’n antwoord te vind. Dit is waarby alle verhale moet uitkom. Jake lê weer sterk klem daarop dat omdat hy glo en hy absoluut uit genade leef, hy ’n “not knowing person” is. Daarom kan hy die narratiewe metode toepas sonder om sy Christelike geloof te ontken. Die narratief staan vir hom nie in kontras met die Christelike geloof nie.

Hier is die gespreksgenote daarop gewys dat een van die individuele gespreksgenote se mening is dat Woordbeginsels betrekking het op baie daaglikse waarhede en dat hierdie waarhede gebruik moet word. Daar hoef nie noodwendig by die Bybel uitgekom te word nie, maar die Bybelse waarhede en inhoude bied antwoorde en kan daarom gebruik word.

Jake se reaksie hierop was die vraag of ons direkte toegang tot die Bybelse waarhede het. Evert is van mening dit bring ons terug by die vraag oor hoe die Bybel ter sprake kom as ek nie die deskundige is nie. Dit is goed en wel om te sê die Bybel en die Bybelse inhoude moet ter sprake kom, maar die probleem bly – hoe? Die verdere vraag is ook, die oomblik wat die Woord ter sprake kom, hoe word dit hanteer? Wat gebeur met daardie teks in die gesprek? Wie hanteer die teks, hoe hanteer ek die teks, hoe hanteer ons die teks? Evert stel dit breedvoerig deur te sê 'n sosiaal-konstruksionistiese uitgangspunt is dat ek nie die beteweter in terme van die teks is nie. As tekste gelees en geïnterpreteer word, dan is dit 'n sosiale gebeurtenis. Die kern van die saak is hoe kan ek in die gesprek die Bybel so ter sprake bring en so met die Bybel omgaan, dat die betekenis wat daar ontstaan nie my as pastor se beter interpretasie van die Skrif is nie, maar ons gesamentlike soeke, eerlike soeke is na die ware betekenis van die teks. Giel wil weet of deel van die probleem nie is dat ons sê ons beleef onself as verteenwoordigers van God, en daarom die narratiewe benadering vir ons moeilik maak nie? Evert sê dat wanneer ons onself so wil sien en daardie identiteit aan onself toeken, het dit die implikasie van: ek weet iets en ek het iets ontvang.

Dit bring my by die derde vraag waarop die fokusgroep gereflekteer het naamlik dat as die pastor in 'n persoonlike verhouding met God staan, kan hy dan werklik in 'n pastorale situasie ingaan en homself daarvan losmaak? Is hierdie persoonlike verhouding 'n deel van die verhaal of is dit nie deel daarvan nie? Kan die pastor neutraal wees?

Evert het dadelik gereageer en gesê dat as dit in hierdie vraag daaroor gaan of iemand in 'n pastorale situasie Christelik is omdat hy verbaal die groter Verhaal van sy lewe op die tafel sit, hy 'n probleem het. Die pastor kan in 'n pastorale verhouding diensbaar wees sonder om 'n teks aan te haal. Bloot deur sy optrede kan hy doen wat God hom vra om te doen. Evert verwys ook na Heitink wat skryf dat die gesprek 'n sakramentele karakter kry - hoe ek hierdie gesprek met die persoon voer, en dan gaan dit nie oor watter Bybelse inhoud ek gebruik nie, maar dit gaan oor die wyse hoe ek hierdie gesprek met die persoon gevoer het. Dit kommunikeer self iets van God, van God se goedheid, God se genade en God se betrokkenheid.

Tim het op die punt in die gesprek gevra of hy die regte veronderstelling hoor: "If we are working narratively, the assumption is that we got to be neutral." Hy is daarop gewys dat die veronderstelling verkeerd is. In 'n pastorale gesprek kan die pastor nie los staan van sy persoonlike verhouding met God nie. Hy is heel moontlik juis 'n predikant omdat hy God as belangrik erken en sien in sy lewe, en daarom ook as 'n Christen geken wil word. En dit het 'n bepaalde invloed op sy lewe.

Evert stel die vraag dat as God deel van die pastor se verhaal is, of dit noodwendig beteken dat ons God deel van die gespreksgenoot se verhaal moet maak. Jake se gedagte van 'n derde verhaal bied vir die pastor hier 'n ander moontlikheid. Beide die

gespreksgenote het in die individuele gesprekke gesê dat nege en negentig keer van die gevalle pastorale gesprekke met God in die verhaal eindig. Dit gebeur vanself.

Die vraag bly: As die ander persoon God nie in die verhaal inbring nie, is dit reg dat die pastor stilbly oor God wat in sy lewe 'n belangrike rolspeler is? Of moet die pastor kreatief kan wees en iets van sy ervaring/belewenis van God in sy verhaal in bring en dan nog steeds met die ander persoon se verhaal besig bly en nie met sy eie storie nie? Tim sê: "I think the question is am I patient enough to allow God's story to develop here... how do I see God's story developing here rather than putting God's story into it."

Hierop het Jake terugverwys na die beeld van Giel se groter prentjie en gevra of Evert se storie nie kan beteken dat pastoraat die water en kleure gee aan die prentjie, wat nie noodwendig altyd God insluit nie. Jake het gewonder of die vrae wat nou geopper word ons nie in die rigting laat beweeg dat 'n mens ook sendingwerk met die narratief kan doen nie. Hier is die fokusgroep daarop gewys dat een van die gedagtes in die verlede was dat deel van die pastoraat gesprekvoering oor God is. Die feit is, en ek stem daarmee saam, dit moet net nie geforseerd wees nie. Deel van die pastorale gesprek is tog om met iemand oor God in sy lewe te gesels. Jake ondersteun hier Evert se gedagte dat in die pastoraat iets van God sal deurskyn, al is dit nie noodwendig so dat die Verhaal self pertinent ter sprake kom nie.

Rondom die vraag oor hoe die Bybel ter sprake kan kom, het Evert voorgestel die naaste wat hy tot nou toe vir homself die vraag kon antwoord, is dat dit vir hom lyk of dit deel van die narratiewe benadering is om 'n soort dekonstruktiewe gesprek te hê.

Daaronder word verstaan, 'n gesprek oor die gesprek. Ons sit bymekaar en praat met mekaar oor hoe die gesprek tot hier gevorder het. 'n Dekonstruerende moment sou kon wees om te praat oor my eie rol en my eie deelname aan die gesprek. Evert sê die gebeure gee aan die pastor 'n geleentheid om nie in die posisie van die deskundige te wees nie, maar nog steeds deel te neem aan die gesprek.

Hy is verder van mening dat in die dekonstruksie van 'n gesprek dit tot hiertoe vir hom die maklikste manier is om iets van sy geloofsverhaal op die tafel te sit. Dit is die eerlikste manier om dit te doen, omdat hy sodoende besig is om die geloofsverhaal en die Bybelse verhaal op die tafel te sit, maar nie as iets waaroor ons móét praat nie. Die dekonstruksieproses gee aan die pastor die geleentheid om vrae te vra soos: Hoekom het ek op 'n sekere manier opgetree? Wat dink die gespreksgenoot daarvan? Dit is iets wat selfs 'n geleentheid skep waarnatoe die gespreksgenote kan terugkom as hulle wil.

Verder is die vraag geopper of wanneer ons bloed tussen verhale laat vloei, en ons van my verhaal en jou eie verhaal praat, daar nie iets hieruit kan voortvloei nie? Giel se vraag is of dit waarvan Evert nou net van gepraat het, nie die bloed tussen verhale laat vloei nie? Die ervaring is dat ons sukkel om in die praktyk, dit wat ons weet hier is, aan die orde te laat kom. Op grond van wat Evert gesê het oor die sakramentele: Is die blote feit dat ons gekies het vir 'n benadering nie klaar deel van die verhaal nie? Giel sê ons hoef niks op die tafel te plaas nie. Die feit dat ons hier is op hierdie punt, vertel iets van ons verhaal wat meespeel in alles.

Tim wil weet of die verhaal wat die pastor inbring, die verhaal is rondom dít wat besig is om in die proses te gebeur, of bring die pastor 'n ander verhaal oor homself van buite in die gesprek, om so die Woord ter sprake te bring? Vanuit dié redenasie kan die Verhaal van God deur die verhaal van die pastor in sy verhouding met God, op die tafel kom. Giel maak die stelling dat ons onbewustelik besig is met die gedagte dat God alleen toetree as ons iets doen. Hy haal 'n persoon aan wat gesê het: “Spirituality is the assumption that God is always doing before I know it.” Giel is van mening dat God daarom hier is, hy is reeds teenwoordig. God tree in sonder my toedoen as pastor.

Jake ondersteun die gedagte deur te verwys na die belangrike aspekte van die Gereformeerde geloof, naamlik alleen uit genade, alleen uit geloof, alleen deur Christus. Wanneer 'n mens met hierdie drie sake in 'n gesprek ingaan, het jy in elk geval nie die mag oor God om enige iets in die gesprek te doen nie, God doen dit self! Jake wys daarop dat Jesus in sy pastorale gesprekke selde die Tora aangehaal het. Hy het maar net verhale vertel en deur die verhale het die mense tot insig gekom. 'n Mens kan verhale inbring sonder dat dit noodwendig Bybelse verhale hoef te wees. Jake sê hy dink die blote feit dat ons in 'n pastorale gesprek is, skep al klaar die ruimte waarmee God kan werk, met of sonder dat ons Hom enigsins aanhaal of doelbewus inbring.

Evert gee toe dat ons as pastors bewus is van hierdie verhale van ons geloofstradisie, en die verhale het groot potensiaal. As 'n geloofstradisie het dit die groot potensiaal om vir mense van waarde te wees in die herstrukturering van hulle lewensverhale. Evert herhaal weer die probleem oor hoe om die verhaal met sy potensiaal in die

gesprek in te bring. Hy wil nie soos 'n klein pous wees wat die hoof-interpreteerder van die Bybel is nie. Volgens hom is ons almal medeverantwoordelik. Die vraag is eerder hoe ons saam die Bybel lees, en hoe ons saam in 'n pastorale gesprek luister. Vir hom is dit belangrik dat die ander persoon nie daar hoef te sit en luister na my mening oor 'n teks en dit aanvaar nie.

Tim sluit af deur te sê: “We must not look at the Bible as potential, I don't see it as a potential solution.” Hy beklemtoon dit sal beter wees om die Bybel te sien as 'n ontmoeting met God waar die geleentheid geskep word vir 'n storie om te ontwikkel.

5.5 Refleksie op die gebeure van die fokusgroep

My ervaring is dat die fokusgroepgesprek beslis in sy doelwit geslaag het. Die groepsinteraksie het inderdaad tot 'n dieper verstaan van die vraagstuk gelei en daar het nie net bevestigende gedagtes na vore gekom nie, maar ook selfs nuwe en vars insigte rondom die problematiek. Uit die gesprek van die fokusgroep het dit duidelik geblyk dat die inbring van die Bybelse inhoude en die funksionering daarvan in die narratief-pastorale gesprek, kreatiwiteit en waagmoed van die pastor/terapeut se kant vra.

Die feit dat ons as pastors erkenning gee aan die groter Verhaal en die invloed daarvan in ons lewens, gee nie aan ons die reg om die meta-Verhaal voorop te stel en daaraan 'n bepaalde prioriteit te verleen nie. Binne die sosiaal-konstruksionistiese siening moet ons daarvan kennis neem dat ons in 'n veel groter konteks staan, waarin baie diskoerse 'n rol speel en 'n invloed uitoefen. Dit is wel waar dat die godsdienstdiskoers vir ons belangrik bly en ons as pastors ons nie kan losmaak van die

gedagte dat ons geroepenes is met 'n bepaalde boodskap en konteks waaruit ons kom nie. Hiermee moet deeglik rekening gehou word in ons optrede as pastors.

My ervaring was dat die gespreksgenote van die fokusgroep somtyds self worstel oor hoe en wanneer om die Woord van God ter sprake te bring. Vanuit die fokusgroepgesprek is dit ook bevestig dat die meeste gespreksgenote in die pastorale situasie self die groter Verhaal in die gesprek inbring. Die pastor moet net sensitief en op die uitkyk wees om wanneer die geleentheid hom voordoen, dit te benut. 'n Verdere punt van belang is die pastor kan indien die gespreksgenoot nie die Verhaal van God op die tafel plaas nie, 'n refleksiesprek voer oor hoe die gesprek tot op hierdie punt gevorder het. Deur dié geleentheid te skep, kan die pastor die groter Verhaal in die refleksiesprek inbring deur die volgende te vra:

- Hoe ervaar die gespreksgenoot hom as pastor?
- Watter rol speel God in sy verhaal?
- Hoe voel hy oor die verhaal van die Bybel?

Uiteindelik gaan die vraag nie oor 'n geforseerde of ongeforseerde inbring van die groter Verhaal nie, maar wel of die gespreksgenoot gehelp word om die geleentheid te ontdek en te benut om in aanraking te kom met die Verhaal van Christus en die moontlikhede wat dit bied. As verteenwoordigers van God word ons as pastors gedring om die draers te wees van hierdie besondere boodskap.

My ervaring was verder dat die gespreksgenote van die fokusgroep hier ook iets gedeel het van hulle eie praktiese ervarings en belewenisse. Hulle mening was dat wat en hoe daar opgetree word, net so 'n belangrike rol speel as die boodskap waarmee die pastor kom. In baie gevalle kom die boodskap van die Woord nie eers verbaal aan die orde

nie, maar die optrede van die pastor spreek net soveel van in wie en wat die persoon glo!

Die pastor moet aanleer om tyd en ruimte te gee vir God se Verhaal om self te ontwikkel en te ontvou. 'n Ontmoeting met die Lewende Here lei tot 'n veel groter singewing en betekeniservaring as wat die pastor ooit op sy eie in die lewe van 'n gespreksgenoot kan bewerkstellig.

Hoofstuk 6

Die Verhaal van God en pastorale verhale: die ontgin van verstaansmoontlikhede

6.1 Die vraag na 'n nuwe storie

Browning (1996:9) verwys in sy inleiding na die praktiese teologie as “...we should move in theology from practice to theory and back to practice”. Müller (1996:2) gaan ook van die veronderstelling uit dat 'n goeie teorie gelyk “...groeï uit die konkrete ervaringe en andersyds 'n verryking daarvan meebring”. In hierdie laaste hoofstuk word gepoog om die verhale van die tradisies (verlede) en die verhale van vandag bymekaar te bring om te sien watter nuwe verhaal daaruit ontwikkel.

In die vraag na die funksie/rol van die Bybelse inhoud in die narratief-pastorale gesprek, het begrippe soos “Woord”, “pastor” en “narratief” vanuit die navorsing sterk op die voorgrond getree. Daarom is besluit om ondersoek in te stel na hoe pastors wat die narratiewe model in die praktyk vir berading gebruik, die Bybelse inhoud in hulle berading laat funksioneer. Die bedoeling is om vas te stel of die pastor in die proses dit kan regkry om getrou te wees aan sy “roeping” as bedienaar van God se Woord, maar terselfdertyd die narratiewe model tot sy reg kan laat kom.

In die individuele gesprekke en fokusgroepgesprek met medenavorsers het daar interessante voorstelle en gedagtes na vore gekom. Die bedoeling is om hierdie afleidings en gedagtes vanuit die navorsing, die tradisie van die verlede, die sienings

van vandag en my eie gedagtes in wisselwerking met mekaar te plaas, en te sien of 'n nuwe verhaal kan ontwikkel.

In hierdie navorsing was die vertrekpunt nie 'n hipotese of die bewys van die bepaalde waarheid nie. Dit is eerder die eerlike soeke na die rol van die Bybelse inhoud in 'n veranderende wêreld van vandag waarin mense op soek is na sin en betekenis in hulle lewensverhale wanneer hulle vir berading kom. Die vraag na die funksie van die Woord in die pastoraat is natuurlik nie 'n nuwe vraagstuk nie. Die “soeke” in die navorsing is eerder na hoe om in die veranderende wêreld en die postmodernisme die nuwe uitdagings die hoof te bied, en nog steeds die Woord van God te laat deur skemer as invloedryk en gesaghebbend. Dit is 'n soeke na nuwe denke, soos Gerkin (1997:97) sê: “...changes in the larger social situation alter the shape of Christian communities and thereby alter the requirements and modes of pastoral practice”.

Op grond van die bostaande besinning is daarom kennis geneem van die beweging van die modernisme na die postmodernisme, en wat hierdie beweging alles meebring. Veral die sosiaal-konstruksionistiese paradigma het sterk op die voorgrond getree met die klem op die gesamentlike konstruktivering van sin en betekenis gee aan ervarings en belewenisse van mense in hulle persoonlike omstandighede. Hermans (2002:vii) sê daarom ook: “For practical theology, it is important to reflect on this emerging concept of social constructionism within the social sciences.” In die navorsingsproses is rekening gehou met die sosiale strukture waarbinne mense hulleself bevind, asook die invloed wat hierdie strukture uitoefen. Hiermee saam is die diskoerse wat 'n rol speel nie geïgnoreer nie. Net soos aan die dominante diskoerse aandag gegee is, kon die ander diskoerse nie agterweë gelaat word nie. Freedman en Combs (1996:38) maak

die volgende interessante opmerking: “Discourses of a society determine what knowledge is held to be true, right or proper in society, so those who control the discourse control knowledge.” Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2002) sê voorts: “It is one of the core suppositions of social constructionism that discourse determines our understanding of the world, so that content and communication cannot be separated.”

Ek wil vertrou die diskoerse van gelowige en Christen-wees speel vandag nog ’n belangrike rol. Gergen (1999:74) se uitgangspunt herinner my tereg daaraan om die volgende in gedagte te hou naamlik, “...realize that the assumptions are not candidates for truth, but entries into conversations, insinuations into relationships”. My manier van beskrywing, verduideliking en verteenwoordiging word bepaal, selfs sterk beïnvloed, deur die verhouding en situasie waarin ek myself bevind. Die uitdaging van Gergen (1999:49) is “...invited are generative discourses, that is ways of talking and writing, that simultaneously challenge existing traditions of understanding and often new possibilities for actions”. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2002) sê die volgende oor die praktiese teologie: “In the history of our discipline, there has been a strong current of understanding practical theology as applied theology. That is, practical theology was understood as the discipline where theology was applied to practice, especially to the professional practice of ministers and priests.” Maar met die emansipasie van die praktiese teologie na ’n dissipline van sy eie het ’n nuwe en ander begrip na vore getree. Ganzevoort (www.ruardganzevoort.nl:2002) stem met Farley saam wat sê dat “...practical theology could be defined as a field in clergy education focussing on ministerial activities or church life, or – and this is the newer understanding - as a discipline of theology covering Christian practice and

contemporary situations and thus as a form of contextual theology”. In die navorsing glo ek, het ek vanuit die praktyk na die teorie en weer terug na die praktyk beweeg, om nie net die gebruik van Bybelse inhoude in die narratiewe pastorale gesprek beter te probeer verstaan nie, maar ook om in en deur die wisselwerking van verskeie verhale te probeer kom by ’n stuk verantwoordbare praktiese optrede in pastorale sorg.

6.2 Wisselwerking tussen die verlede se verhale, vandag se verhale en gedagtes uit die navorsing

6.2.1 Tydlose begrippe van die verlede se verhaal en vandag se verhale in wisselwerking

Met “tydlose begrippe” word verwys na dit wat reeds in hoofstuk twee bespreek is, naamlik die tradisionele uitgangspunte wat deur die geskiedenis ’n bydrae gelewer het tot hoe ons vandag pastorale sorg sien en verstaan. In hoofstuk twee het ek reeds gepoog om sekere gedagtes te beklemtoon wat vandag nog saak maak in die pastorale sorg. Heitink (1993:90) wys ons soos volg daarop: “Today’s practical theology has much to learn from the tradition of pastoral theology. It contains a centuries-old treasure of experience, with the Scripture as the guiding principle for faith and practice.” Gergen (1999:62) rig as ’n sosiale konstruksionis die verdere uitdaging dat

“...we are challenged to step out of the realities we have created, and to ask significant questions what are the repercussions of these ways of talking, who gains, who is hurt, who is silenced, what traditions are sustained, which are undermined, and how do I judge the future we are creating”.

In hierdie hoofstuk wil ek as 'n opsomming die kerngedagtes weer aanhaal met die doel om dit in wisselwerking te bring met die verhaal van vandag en die gedagtes wat vanuit die empiriese navorsing na vore gekom het.

Van die vroegste tye af was die amp van priester, profeet en wyse manne of vroue daargestel met 'n bepaalde opdrag. Gerkin (1997:24) sê die volgende: "Each in his or her own way was vitally concerned with the care and discipline of Yhawe's people, both as a community and as individual." In hierdie herderlike funksie verteenwoordig die pastor konkreet iets van God se sorgsame bystand en hulp aan die mens in sy alledaagse lewe. Louw (1993:23) sê die Bybelse metafoer van God as herder het vir die Ou Testamentiese mense die betekenis ingehou van "...hulle is veilig en geborge binne die herderlike sorg van God". In die Nuwe Testament kies Jesus self om God se liefde vir die verlore sondaar uit te druk met dié metafoer. Na Jesus word ook verwys as die Herder wat sy lewe vir Sy skape aflê (vgl. Matt. 26:3 en Joh.10:11). Louw wys verder daarop dat die herder-styl ook oorgedra is op die ampsdraers in die gemeente (Louw, 1993:24). Hy gaan voort deur te sê die liefdevolle styl van die pastor word 'n medium waardeur nie net die sorg van God aan die wêreld gekommunikeer word nie, maar ook die doel van hierdie sorg: die redding van die menslike siel.

Deur die geskiedenis heen is die pastor gesien as die verteenwoordiger van God se liefde en omgee, maar ook as die draer van die boodskap van verlossing en redding. Gerkin (1997:80) beklemtoon die saak soos volg: "More than any other image, we need to have written on our hearts the images most clearly and powerfully given to us by Jesus, of the pastor as the shepherd of the flock of Christ." Maar net so waarsku Gerkin my om op die uitkyk te wees vir daardie gebeure wat deur die eeue heen die

beeld van die herder dikwels versteur het. Hy verwys hier na waar ongekende mag aan die pastor toegeken is, en waar mense gemanipuleer en uitgebuit is deur die draers van die amp (Gerkin, 1997:81).

Daarom was daar nog altyd die soeke na die fyn balans tussen die pastor as die persoon wat God se liefde en omgee vergestalt, maar ook die draer is van die boodskap van God se geregtigheid vir die mens in hierdie wêreld. Gerkin (1997:19) maak die stelling dat “...pastoral care is considered to be not only the core of individuals and families, but also the core of the Christian community and the traditions that gives that community its identity”.

Hier sal ek ook die vraag wat Gerkin (1997:12) vra, moet herhaal: “What was it about that experience that made it an experience of care for you? What if anything about the experience identified it as pastoral care?” Van die vroegste tye blyk dit ’n opdrag en taak te wees wat God aan die mens opdra om vir mekaar om te gee, maar daarmee saam ook Sy Woord van redding/verlossing te bring op die pad van omgee. Die onvermydelikheid het ook deur die loop van die geskiedenis gebeur dat in die proses van “pastorale sorg” daar so betrokke geraak is by die sosiale omstandighede, dat nagelaat is om as verteenwoordigers van God, God se Woord in die omstandighede te laat hoor. Net so het die pendulum ongelukkig ook weer te ver na die teenoorgestelde kant geswaai waar daar só gekonsentreer is op die bring van die Woord aan die mense, terwyl die betrokke raak by die mens in sy fisiese omstandighede op die agtergrond geskuif is. Dit het meebring dat al hoe meer besef is dat “pastorale sorg” vanuit ’n veel wyer perspektief verstaan moet word.

Die gedagte wat hieruit sterk na vore gekom het, is dat “pastorale sorg” as opdrag van God, gelyktydig ook die betrokke raak in die sosiale omstandighede en strukture van die dag meebring en dat die pastor daar ook getuie is met ’n bepaalde identiteit. Gerkin (1991:158) wys egter op ’n ander probleem: “Much as we who claim the Christian story of the world as our normative narrative ...we are in our time bombarded with evidence that this is not the case even in North America, to say nothing of the rest of the world.” Die werklikheid van die dag is volgens Gerkin (1991:158) die volgende: “We are thus confronted with the complicated realization that our Christian understanding of the world – an understanding that our tradition has shaped through time and history – is but one way of construing the world and life in the world.”

As pastor sal ek kennis moet neem daarvan dat gelowiges nie meer die enigste narratief besit oor hoe die wêreld is en hoe die wêreld funksioneer waarin ons deelnemers in die gewone lewe is nie. En tog ten spyte hiervan, moet ek nog steeds die Christelike roeping as die fondament van my optrede en denke proklameer. Die pastor is en bly ’n geroepene van God met ’n bepaalde opdrag en optrede in hierdie wêreld. Daarmee saam het die pastor ’n eie unieke verhaal van ’n bepaalde verhouding met God wat aan sodanige ’n besliste identiteit gee.

In die postmodernisme moet die pastor verstaan dat die Christelike narratief nie noodwendig ontken word nie. Dit is net een van baie ander narratiewe wat gehoor word. Die pastors moet eerder die positiewe van die sosiaal-konstruksionisme benut en vra hoe hulle met die Christelike verhaal kan help betekenis gee aan ’n nuwe gedeelde realiteit. Op hierdie punt moet die pastors as draers van hierdie narratief, nie die Christelike narratief probeer voorhou as die “absolute en die volle waarheid” nie.

Nie omdat dit nie so is nie, maar omdat hulle weer tot die besef moet kom dat die krag en die waarde van hierdie Christelike narratief in homself opgesluit lê. Beslis nie in hoe en wat die pastors kan sê en doen nie.

In aansluiting by die voorgaande sê Gerkin (1997:240) die volgende: “Thus the theology of pastoral care is grounded in a mystery... it is the mystery of the care of God.” Gerkin maak melding van Tillich se insig waar hy praat van ’n “spiritual presence”. Hiervolgens is God ’n teenwoordigheid wat inderdaad ’n verskil maak. Daar kan alleen van Sy teenwoordigheid gepraat word in terme van ’n KRAG. Maar dan nie as ’n krag soos alle ander kragte nie. God is die krag teenwoordig binne al die ander kragte (Gerkin, 1997:240). Hierdie “misterie” mag die pastorale terapeut nie uit die oog verloor nie. Dit is die Christelike narratief wat die pastors as geloofsverhale besit. Müller (1996:174) haal Stroup aan wat sê: “In Christian communities this identity narrative consists of a text which begins with the canonical history Christians call ‘Scripture’ and extends through the community’s history into the present.” Dit is deur hierdie “Scripture” dat beide die Christen-pastor en die Christelike geloofsgemeenskap hulle identiteit ontdek in die narratiewe geskiedenis van Jesus van Nasaret.

Müller (1996:174) wys daarop dat die verhaal van God in baie gevalle nie as botsend met die eie verhaal beleef word nie, maar daar is aan die ander kant die probleem van die integrasie van die geloofsverhaal in die persoon se eie lewensverhaal. Müller voel hier moet ’n hermeneutiese proses aan die gang kom waardeur die persoon met wie gewerk word, dit regkry om sy storie in die lig van die Verhaal te interpreteer. Müller (1996:174) beklemtoon die volgende: “Hierdie ontmoeting en integrasie kan bereik

word sonder die eksplisiete gebruik van die Skrif.” Hy gee egter toe, indien dit reg gebruik word, daar nie ’n meer effektiewe manier is om die vertikale dimensie na vore te bring as deur Skriflesing en gebed nie. Gerkin (1997:111) sê in die verband die volgende: “Practical theology becomes the task of maintaining the connections between the varied stories of life and the grounding story of the Christian community.”

’n Laaste gedagte uit die begrippe van die tradisie/verlede se verhaal kry vervolgens aandag. Dit was nog altyd belangrik om iewers te behoort. Om deel te wees van ander, sê Gerkin (1991:118) maak saak: “Inviting persons into membership in the church necessarily includes facilitating a process where persons who have been strangers in search of a religious community move toward becoming ‘at home’ with fellow christians.” Die gemeenskap met ’n netwerk van verhoudings waarbinne iemand gewaardeer en veilig kan voel is belangrik. Dit gaan oor ’n gemeenskap met ’n geloofsverhaal wat kohesie bring. ’n Verwagting ten opsigte van mekaar, ’n saamstaan en omgee vir mekaar. Binne die netwerk van die persoonlike stories en die gemeenskap se stories vind ons saam sin in ons bestaan. In hierdie gemeenskap se geloofsverhaal is die belangrike verwagting dat God in ons verhaal teenwoordig is.

Lester (1995:71) konstateer in hierdie verband: “Pastoral care and counseling has as one of its goals the nurture of hope, so one of its responsibilities is attending to the hoping process.” In die pastorale proses moet die pastor daarop fokus om die persoon te help om ’n toekomsverhaal te vind met ’n oop einde. ’n Toekomsverhaal met ’n uitdaging en ’n droom om na te jaag. Lester (1995:152) sê voorts: “The sacred story represents a progressive narrative. It represents a God-Who-Is-Love, a God who attends to us with steadfast, faithful care and is trustworthy.” Dit is hierdie hoop wat

saam met geloof en liefde die hartklop van die Christelike verhaal uitmaak. In aansluiting by Wimberley (1994:10) se gedagte van die “aansteeklikheid” van die Bybelse verhaal, moet pastors bloot die saaidjie plant van God se liefde en omgee en die wonder van die evangelie toelaat om sy gang te gaan. Op ’n onverklaarbare wyse laat die groter Verhaal se krag die kleiner verhale van mense nuwe betekenis en sin kry, en sodoende word hulle verhaal, ’n verhaal van Hoop met ’n oop einde.

6.2.2 Individuele gesprekke en fokusgroepgesprekke se gedagtes in wisselwerking

6.2.2.1 Die Woord en sy funksie in die narratiewe pastorale gesprek

Die Woord speel ’n belangrike rol in die narratiewe pastorale gesprek. Die mede-navorsers erken dat hierdie Woord self die veranderingsbron in hulle eie lewensverhale is:

- “Die Woord is deel van my mens- en pastor- wees.”
- “Die Bybel is deel van my lewe, is wie ek is.”

Die vraag is hoe bring die pastor hierdie belangrike geloofsverhaal in die gespreksituasie in, sonder om die indruk te skep dit is die enigste antwoord en die absolute. Gerkin (1997:112) laat hom hieroor soos volg uit: “Locating pastoral care in the centre of the dialogue between the Christian story and life stories suggest that its most fundamental caring purpose is to facilitate the process of connecting life story to the Christian story and vice versa.” Beide die mede-navorsers het in die individuele gesprekke iets hiervan probeer regkry. Daar is begin om te luister na die verhaal wat die persoon op die tafel sit en die betekenis van die persoon se eie verhaal te verstaan:

- “Ek probeer die persoon se verhaal van ‘binne’ verstaan, die kliënt se storie staan voorop.”

In die proses word geluister vir raakvlakke met die Skrif. As die persoon iets van die Skrif sou ophaal of laat deurskemer, gebruik die pastors die geleentheid om aan die toutjie te torring met die hoop om die verhaal van die persoon nie alleen beter te verstaan nie, maar ook aan die groter Verhaal te verbind:

- "...om stories te integreer en erns te maak met die lewensverhale en die verhale in verband te bring met die Skrif se verhale en God se Verhale met ons lewens".

Een van die gespreksgenote van die fokusgroep het die volgende gesê: "Ek het nogal plek-plek die manier wat hulle daarvoor praat, nie gedink dit is vreeslik ongeforseerd nie." My ervaring as navorser was egter dat die individuele gespreksgenote nie die oogmerk gehad het om doelbewus die Woord in te bring nie. Daar is gewag vir 'n regte geleentheid, en as dit nie gebeur nie, en die Woord kom nie ter sprake nie is dit ook nie vir hulle 'n probleem nie. Die geleentheid moet eers gegee word vir die gesprek om te ontwikkel. Miskien in die tweede of vierde gesprek gebeur dit. In die fokusgroep is die volgende interessante opmerking gemaak naamlik dat "...rather than wait for the person to give me the opportunity I listen for God's opportunity". Die ervaring van die gespreksgenote was dat in die meeste gevalle die persoon in elk geval self die Bybel of 'n verhaal van die Bybel op die tafel plaas. Die geleentheid moet dan met beide hande aangegryp word.

Die opmerking van Müller (1996:25) waar na Stroup verwys word, bied hier 'n verdere moontlike antwoord: "...wanneer jy worstel om die verlede in die bewustelike hede te bring - "to bring time to mind" - jy God in die proses gaan raakloop. Iewers langs daardie proses word jy gekonfronteer met die vraag wie of wat God vir jou is." So kan die geleentheid weer op die tafel kom om die lewenstorie van die persoon in

verband met God se Verhaal te bring. Vanuit die fokusgroep was daar die voorbeeld dat ons almal hierdie “sacred story” in ons lewens het. Die gespreksgenoot moet teruggeneem word tot by die “sacred story” en as jy saam met hom die “journey” onderneem, sal jy uiteindelik die persoon se storie hoor en verstaan. Dalk kom die Bybel hier ter sprake of dalk nie.

Indien die persoon nie self die Verhaal van God ter sprake bring nie, wat kan die pastor doen om ongeforsed die Woord ter sprake te bring? Hier is die onderskeid gemaak, dat indien die persoon ’n lidmaat is en die pastor kom sien, word die persoon gewoon gevra:

- “Hoe sien jy God in jou lewe?”
- “I ask them what do they expect from me?”

Die algemene mening is egter dat al is daar die verwagting dat God deel van die mense se verhaal is, dit tog geforsed is om die groter Verhaal om hierdie rede in die proses te wil inbring. Is dit regtig narratief? Wil die persoon die Verhaal op die tafel plaas? In die individuele gesprekke wou Gert ’n pad van integriteit loop en hy het die behoefte om aangesien God ’n groot rol in sy verhaal speel, te sê “...ek is geïnteresseerd in mense se opinies oor God” en “...ek vra hoe ervaar hulle God in hulle situasie”.

Evert het in die fokusgroep voorgestel dat ’n minder geforsede proses is om by ’n dekonstruksiegesprek te kom. Ons sit bymekaar en praat oor “...hoe die gesprek tot hier gevorder het”. Die gedekonstrueerde moment gee aan die pastor die geleentheid om oor sy eie rol en sy deelname in die proses te praat:

- “In die dekonstruksie van ’n gesprek is dit tot hiertoe vir my die maklikste manier om iets van my geloofsverhaal op die tafel te sit.”

Die dekonstruksieproses gee aan die pastor die geleentheid om te vra: Hoekom het ek op ’n sekere manier opgetree, wat dink die gespreksgenoot daarvan? ’n Verdere gedagte wat vanuit die fokusgroepgesprek gekom het, is dat Jake die volgende beklemtoon: “Die narratief sê dit baie duidelik, my geloofsnarratief speel ’n rol in wie ek is.” As die Bybelse narratief verstaan word, hoekom kan die Bybel nie as ’n derde gespreksgenoot funksioneer nie? Dit is immers nog ’n verhaal met moontlikhede.

Wat duidelik na vore kom, is dat dit nie saak maak op watter wyse die Woord ter sprake kom nie, maar dat daar ’n belangrike plek vir die Woord in die narratief-pastorale gesprek is. ’n Verstaansproses moet gegenerer word waardeur die persoon sy eie storie in die lig van die groter Verhaal interpreteer, weer interpreteer en so nuwe sin vind saam met die pastor. Die pastor staan nie in die proses, soos die gespreksgenote daarop wys, as die “expert” of “ek het die antwoord” nie, maar as ’n fasiliteerder wat die verhale op mekaar laat inwerk, en kyk wat nuut daaruit na vore kom. Tim het tereg gesê: “I think the question is am I patient enough to allow God’s Story to develop here... how do I see God’s story developing here rather than putting God’s story into it.”

Pastors moet ’n rustigheid vind daarin, soos die fokusgroep dit stel, dat God nie eers intree as ons iets doen nie:

- “God is daar, Hy is alreeds teenwoordig. God tree in sonder my as pastor se toedoen.”

Die aanname is korrek dat “...ek dink die blote feit dat ons in ’n pastorale gesprek is, is al klaar ruimte waarmee God kan werk, met of sonder dat ons Hom enigsins aanhaal of doelbewus inbring”. Die Heilige Gees as krag moet net die geleentheid gegun word om Sy werk te doen. Waar stories mekaar ontmoet, vind volgens Müller (1996:173) altyd iets plaas. Voeg daarby Gerkin (1997:240) se gedagte dat “...it is the mystery of the care of God”. Dan verstaan ek Jake se aanname: “Selfs pastors kry nooit ’n handvatsel op God nie. Christen is ook ten diepste iemand van ’n ‘not knowing person’.” Daarom voel hy hoort die narratiewe model en die Christelike geloofsverhaal bymekaar.

Gerkin (1997:103) vat alles saam as hy sê dat

“...one of the fundamental structures of care that life in a community of faith can and should offer is a story or a grammar – a way of speaking about people’s circumstances - that can connect people’s life experience with the ultimate context of meaning contained in the Christian gospel”.

In die narratiewe pastorale gesprek wag die pastor nie vir die geleentheid om God se waarheid te proklameer nie. Gerkin (1997:112) sê: “Rather pastors seeks to facilitate a serious, open dialogue between the two sides if the equation a dialogue that will include sharing of feelings, stories of past experience, mutual questioning, and search for authentic connections between the two poles.” Pieter het in sy individuele gesprek die volgende gesê:

- “Luister na die stories, dit lei na lewensprobleme en dit lei weer na die Bybel.”

In die ontmoeting tussen die lewensverhale van die mense en die Verhaal van die Bybel word daar gekom by ’n nuwe betekenis of sin, en ’n unieke uitkoms.

6.2.2.2 Verskillende “stories” in die narratief-pastorale gesprekke

Daar is eenstemmigheid oor die moontlikheid van verskillende verhale in die narratief-pastorale gesprek. In die gesprekke met die navorsers het naas die Bybelse verhaal, die rol van hulle eie persoonlike geloofsverhale sterk na vore gekom. In die verhale word dit duidelik die Bybel hulle lewens deurspoel:

- “Die Bybel is deel van my lewe, is wie ek is.”
- “...is geprejudiseer deur die Skrif”.

Die mening is dat wanneer leraars in ’n situasie as pastors optree hulle nie hulleself van die Verhaal kan losmaak nie. Die verhaal het ’n bepaalde invloed op wie hulle is en wat hulle doen. Die geloofsverhaal is ook hulle lewensverhaal; God in hulle verhaal. Die reaksie in die fokusgroep was:

- “...wel dit is ’n feit, ons het ’n storie. Elkeen het ’n storie” en “Ek kan my nie losmaak van die storie nie.”

Die fokusgroep is egter van mening dat in die narratiewe model die kliënt se storie die belangrike bly en dat uit sy storie ’n nuwe verhaal moet ontwikkel. Evert het egter die gevoel gekry dat daar te swaar op die narratiewe teorie gesteun word terwyl ons sê: “Maar ek het ’n storie en jy het ’n storie en my storie kan ek nie vermy nie.” Ons moet versigtig wees om die geloofstorie nie te prominent te wil maak nie.

Tim reageer soos volg: “My story and when I am in a pastoral therapy situation has nothing to do with what is going on there for them.” Hy erken dat sy geloofsverhaal wel ’n invloed het op hoe hy luister, maar “...they do not have to know my story”. Dit is nie deel van die gesprek nie. Hierop is gewonder of ’n mens nie tog maar iets van

jou eie storie kan inbring nie. Jake het gereageer deur iets heeltemal anders te sê: “Omdat ek ’n Christenpredikant is, werk ek narratief. Dit beteken nie ek bring my christelike verhaal uit en vertel my getuigenis nie. Maar omdat ek sterk glo aan die hele gedagte van genade en die kruis en dat ek nie die antwoord het nie, kan ek die ruimte skep vir die ander persoon om in sy eie verhaal ’n antwoord te vind.” Volgens Jake kan hy so die narratiewe metode toepas sonder om sy Christelike geloof te ontken. Die individuele gespreksgenote het ook beklemtoon dat hulle nie in die beradingsproses neutraal kan staan teenoor hulle eie lewensstories nie:

- “...ek kan nie bestaan en sin vind los van my verhouding met die Here nie”.
- “...die wonderlike verhale van die Skrif is in ons lewens ingewef”.

As navorser is my ervaring dat die individuele gespreksgenote hiermee te kenne wou gee dat elkeen se geloofsverhaal so deel is van hulle onderskeie lewensverhale dat dit uitgeleef en beleef moet word. Dit is nie ’n kwessie van in die persoonlike lewe is God betrokke, maar in ander fasette sit God op die kantlyn en het geen invloed op elkeen se doen en late nie. In die berading kom daar wel iets van die pastor se verhouding met God deur en as sodanig ’n pad van integriteit wil stap, moet hierdie aspek erken en ook aanvaar word. Daarmee voel hulle nie dat hulle God en sy Verhaal van betrokkenheid in die pastorale gebeure inforseer nie, maar as mede-reisgenote in die proses sê: God is deel van my verhaal en betrokke waar ek betrokke is. Natuurlik nie met die gedagte dat hier is God in my storie en ek moet die storie op die tafel plaas nie. Dit is deel van wat ek saam met my bring as ek saam met jou as mede-reisgenoot na nuwe sin en betekenis in jou verhaal soek.

6.2.2.3 Die verhaal van pastor-wees in die narratief-pastorale gesprek

Saam met die woord “pastor” kom ’n bepaalde verhaal. Vanuit die verlede se verhaal is die “geroepene” of “gesalfde” van God gesien as iemand met ’n bepaalde opdrag en taak. As verteenwoordiger van God het die “herder” ’n bepaalde identiteit met hom saamgedra. Nie alleen was hy verantwoordelik om na die mense van God om te sien nie, maar ook om die Woord van God te bring. Deur die geskiedenis heen is hierdie begrip van “geroepene” verskeie kere herbevestig as die persoon wat vir God se kinders omgee, sorg en die Woord van God aan hulle bring. Tot vandag toe word die leraar gesien as ’n geroepene van God met ’n bepaalde opdrag en taak. Beide die individuele gespreksgenote sien hulleself as geroepenes met ’n bepaalde identiteit:

- “...die leraar is ’n gesalfde of ’n geroepene van God”.
- “...sien my berading as ’n bediening”.
- “...ek werk vanuit ’n christelike oogpunt”.

Die fokusgroep het nie ’n probleem gehad met hierdie bepaalde identiteit rondom die begrip “pastor” nie. Daar was tog egter die gevoel dat versigtig omgegaan moet word met die begrip. Evert se mening is dat as ons onself as verteenwoordigers van God sien, daar ’n negatiewe kant van die saak is: “Ek dink daardie soort identiteit beteken by implikasie dat ek weet iets, ek het iets ontvang.” Die pastorale berader moet waak dat mense hom nie as die “expert” in Skrifuitleg sien nie. Die fokusgroep is van mening dat die uitgangspunt van die narratiewe model eerder help om tot die besef te kom ons is mede-reisgenote wat saam soek na die sin en die betekenis van God in ons lewensverhale. As die mede-reisgenoot is die pastor die fasiliteerder om die lewensverhale van die mense in kontak te bring met God se Verhaal in hierdie wêreld.

Die pastor moet in gedagte hou dat wanneer hy in gesprek tree met 'n gespreksgenoot, die gedagte van Ganzevoort (www.ganzevoort.nl:2004) van groot waarde is naamlik dat dit gewoon 'n eenvoudige gesprek oor God is, met die erkenning dat om oor God te praat nie beteken die gespreksgenoot is “godsgeleerd” nie.

Die pastor help die persoon om met die Bybelse verhaal sy eie verhaal te rekonstrueer. Evert sê in hierdie verband: “As 'n geloofstradisie het dit groot potensiaal om mense van waarde te wees in die hervorming, herstrukturering van hulle lewensverhale.” Wat egter belangrik bly, is die medeverantwoordelikheid van almal in die proses. Evert gaan so ver as om te sê: “Die ander persoon hoef nie daar te sit en luister wat die pastor oor hierdie teks sê en dit aanvaar nie.” Daar moet onthou word dat die pastor besig is met die ander persoon se verhaal, en saam vanuit hierdie verhaal as mede-outeur moet 'n nuwe, sinvolle verhaal ontdek word. Dit gaan oor wat Müller (1996:i) in sy voorwoord “verhaalbetrokkenheid” noem; nie maar die belangse vertel en luister na lewensverhale nie, maar hy sê: “Diepgaande pastorale betrokkenheid by al die verhale wat in die pastorale situasie ontmoet.”

Die gedagte het ook na vore gekom dat om pastoraal te wees nie net beteken dit gebeur as die pastor die Woord aanhaal en gebruik nie. Die pastor kan in 'n pastorale situasie diensbaar wees sonder om 'n teks aan te haal, bloot deur sy manier van optrede kan hy 'n verteenwoordiger van God wees. Evert stel die saak soos volg:

- “Hoe ek hierdie gesprek met die persoon voer en dan gaan dit nie oor... oor wat sê die Bybelse inhoud en gebruike nie, dit gaan oor hoe ek hierdie gesprek met die persoon voer.”

Daar moet iets tasbaar gekommunikeer word van God se goedheid, God se genade en God se betrokkenheid. Gert het in sy individuele gesprek ook hierna verwys deur te sê sy pastorale bediening het dikwels niks te doen met 'n gesprek met iemand oor God in sodanige se lewensverhaal nie:

- "...so of ek daar by die hospitaal iemand wat ontslaan word mee 'n gesprek het en hom help om blyplek te kry omdat hy nêrens het om heen te gaan nie, dan is dit ook deel van my bediening wat Woord gebaseer is”.

Die betrokkenheid by mekaar loop uiteindelik uit op 'n werklike dialoog van gee en neem.

6.3 'n Terugkeer na die Bybelse verhaal van God se betrokkenheid by die mens

In die narratiewe model gaan dit beslis oor betrokkenheid, en hierdie betrokkenheid verwys na die verhoudings tussen al die partye wat in 'n pastorale situasie ter sprake is. Müller (1996:45) wys soos volg daarop: “Nie net tussen pastor en lidmaat nie, maar ook tussen God en mens. Die uitgangspunt is dat God nooit net 'n toeskouer is nie, maar 'n deelnemer aan die pastorale gebeure.” Wanneer die narratiewe teoretici hulle antropologie bou op die uitgangspunt van die eenheid van die menslike ervaring, dan is dit nodig dat ek ook sal kyk na die vraag oor hoe die Bybel God se betrokkenheid in die mens se verhaal sien.

Onder die begrip “antropologie” hoef ek nie altyd te verstaan dat dit alleen oor die wetenskap van die ontwikkeling van die mens handel nie. Deist (1984:8) definieer antropologie in teologiese terme, as 'n leerstelling oor die aard van die mens, wat gesien word as:

- 'n beelddraer van God,

- 'n sondaar,
- 'n etiese wese,
- 'n veroordeelde, en
- 'n verlose mens.

Hierin vind ek die verhaal van God se betrokkenheid by die verlore mense, en hoe God die situasie wil verander. In Paulus se briewe vind ek 'n antropologie waar Paulus uitsprake maak oor die “ou mens” en die “nuwe mens”, oor mense wat “dood” is en mense wat “lewe”. In die gebeure sien ek God se betrokkenheid by die mens se lewensverhaal waarin die moontlikheid van 'n nuwe verhaal bestaan. Daar moet egter 'n duidelike onderskeid getref word tussen antropologie in die gewone sin van die woord en 'n teologiese antropologie. As Paulus verwys na die mens wat saam met Christus gesterf het en weer saam met Christus opgestaan het, word dit duidelik in 'n geestelike sin bedoel. Maar vanuit hierdie geestelike vernuwing volg ook 'n nuwe manier van lewe en optrede.

Murphy-O'Conner (1982:3) vestig die aandag daarop dat Christus die middelpunt van Paulus se antropologie vorm. Paulus se hele perspektief van die realiteit en ook sy siening van die mens is gewortel in die verstaan van die verlossingswerk van Jesus Christus. Paulus kyk na die mens vanuit twee radikale oogpunte – in die eerste plek, as die “ou mens” wat na die sondeval in die sonde bly volhard. Tweedens kyk hy na die mens as die “nuwe mens” wat deur die bloed van Christus gereinig is en so 'n nuwe verhaal begin. Vanuit hierdie oogpunt gesien, speel Paulus se Christologie en ook sy soteriologie 'n belangrike rol in sy siening van die antropologie van die mens. Müller (1996:35) vra dan ook: “Die vraag is nie alleen watter antropologie behoort Christene

se huwelik en gesinsverhoudinge te rig nie, maar ook watter antropologie heers onder Christene.”

Wanneer Paulus praat van die mens as 'n nuwe mens in Christus (vgl. 2 Kor. 5:17 en Kol. 3:14), sluit dit aan by die veronderstelling dat God die skepper van die mens is. By Paulus is een van die gevolge van die skepping van die mens deur God, die feit dat die mens 'n verantwoordelikheid teenoor God het. Vir Paulus is dit nie bloot 'n geval van die reg tot bestaan nie, maar bo alles die vraag vir wie en vir wat die mens lewe. Deel van die Bybelse antropologie is die siening oor wat God met die mens as sy skepsel wil bereik, en hoe God hierdie doel bereik indien die mens faal. In die narratiewe model se metafoor sou ek kon sê watter storie of lewensverhaal God met die gevallene mens wil deel om weer saam met sodanige sin en betekenis in hierdie wêreld te vind.

Heyns (1974:128) sê volgens die Woord is mens wees geskape wees, maar ook sondaar wees. Hiermee is twee waarhede van direkte teenoorgestelde aard oor die mens uitgespreek. Maar die belangrikste is die gedagte – geskape - wees bring die mens in verband met God. Dit is God se versoeningsaard in Christus wat dit vir die mens moontlik maak om met die “ou mens” (verlede se verhaal) te breek en hom met die “nuwe mens” (toekomsverhaal) te beklee (vgl. Kol. 3:10). Interessant is dat die reddingsdaad nie net uit 'n “nuwe verhouding” bestaan nie, maar dat die herskepping 'n totale “nuwe lewe” (storie) meebring. Ridderbos (1975:206) stel dit soos volg: “Paul’s doctrine of the new life does not find its determinative point of departure in the new creature but in the new ‘creation’.” Iets hiervan vind ons in 2 Kor. 5:17: “Iemand wat aan Christus behoort, is 'n nuwe mens. Die oue is verby; die nuwe het gekom.”

Groenewald (1973:83) is dit eens dat die nuwe lewe niks minder as 'n nuwe skepping is nie. Daarvoor is God alleen verantwoordelik. Vir Paulus is dit 'n verandering vanaf 'n toestand van “dood” en “slawerny”, na 'n toestand van “lewe” en “vryheid”. Hierdie verandering vind nie plaas as gevolg van mense se pogings en krag nie, maar alleen as gevolg van God se herskeppingswoord en krag.

Müller (1996:25) verwys na Webb-Mitchell wat sê dat ons almal se persoonlike stories by hierdie bogenoemde “master story” ingebed is. Hierdie meesterverhaal omring en lei ons. Vir die gelowige is die geloofsgemeenskap en die pastor die mense wat die meesterverhaal van die geloof moet lewend hou deur dit weer en weer te vertel. Müller (1996:27) sê die volgende: “Binne die pastorale konteks glo ons egter dat ware verstaan onder andere veral daaruit bestaan dat sin gesoek word in 'n verhouding met God.” Die doel van pastorale betrokkenheid is nie om sin te vind of om sin te gee nie. Die doel is slegs die fasilitering van 'n betekenisvolle soeke na sin. So word die pastor en die persone in berading saam mede-konstrueerders van 'n gedeelde realiteit. Elke mens moet vir homself besluit of hierdie “nuwe verhaal” in Christus 'n verhaal is wat hy deel van sy eie lewensverhaal wil maak.

Maar laastens sal ek in die gebeure van betrokkenheid ook moet kyk na die rol van die Heilige Gees in die storie van God se betrokkenheid met die mens. Müller (1996:50) verwys hierna as hy sê: “Die storie van God se bemoeienis met die wêreld vind voltooiing in die Heilige Gees... Hy is ook die een wat 'n nuwe verhaal, die verhaal van menslike handeling begin.”

So belangrik as wat dit vir Paulus is om die “nuwe lewe” aan die dood en die opstanding van Jesus te koppel, net so belangrik is dit vir hom om te wys op die verhouding tussen die “nuwe lewe” en die werk van die Heilige Gees (vgl. Rom. 7-8 en Gal. 3-4). Die bekende antropologiese terme van Paulus, naamlik die “ou” en die “nuwe” maak weer hulle verskyning hier by die werking van die Heilige Gees (vgl. Rom. 7:6): “Nou kan ons dien in die nuwe bedeling van die Gees en nie in die ou bedeling van die wet en voorskrifte nie.” Die gedagte “in die Gees” (Rom. 8:9) blyk vir Paulus van allergrootste belang te wees. Die herskep van die “ou mens” tot “nuwe mens” lê pertinent op die terrein van die Gees.

Lategan (1986:105) wys daarop dat die woord “deur die Gees” (Gal.5:16) dui op sowel die oorsprong van die “nuwe” bestaanswyse as op die “norm” waaraan dit moet voldoen. Die beskrywing in “...laat julle lewe steeds deur die Gees van God beheers word”, weerhou Paulus daarvan om die nuwe lewe in die vorm van reëls en regulasies vas te lê. Die verantwoordelikheid binne die Christelike “vryheid” lê by die mens om self te besluit of hy die nuwe lewenswyse (storie) wil aanneem en uitleef.

Die groot teenstelling van die lewe voor die geloof en die lewe in die geloof, word dan gekenmerk deur die volgende teenstellings. Die mens word deur een van twee kragvelde beheers – óf die van die vlees óf die van die Gees. Die gelowige word tereg gewaarsku om nie die mag van die sonde te onderskat nie en daarom die leiding van die Gees te volg. In die stryd is daar vir die gelowige geen neutrale posisie moontlik nie. Die heerskappy van die “ou” bedeling moet vervang word deur ’n ander beginsel, naamlik die van die aktiewe leiding van die Heilige Gees. Die gelowige is nie ’n passiewe objek in die gebeure nie. Dit beteken eerder dat die gelowige in elke situasie

opnuut moet besluit watter optrede is in ooreenstemming met die nuwe bedeling van die Gees. Ridderbos (1975:222) wys daarop dat die Gees (1 Kor. 2:4) die mens lewend maak. Selfs die innerlike vernuwing (Tit. 3:5 en Rom. 7:6) is die werk van die Gees. Ridderbos (1975:232) kom tot die gevolgtrekking dat geloof die weg is waardeur die gelowige mens sterf en opstaan met Christus, lewe deur die Gees, vernuwe word tot die beeld van Christus, in kort, die nuwe skepping van God is. Dit is die geloofsnarratief wat die verskil maak.

Müller (1996:52) maak die volgende stelling: “Die pneumatologiese uitgangspunt help ons om aan die Bybelse wysheid vas te hou wat ons help verstaan dat God nie in opposisie met die menslike natuur werk nie, maar juis daarin en daardeur, en dat die mens ook te midde van ’n sondige natuur vrugte van die Gees kan dra.” Ladd (1974:493) wys daarop dat die praktiese uitwerking van die “nuwe” storie spanning meebring. Spanning tussen die indikatief en die imperatief. Omdat die gelowige ’n nuwe skepping is en die nuwe aeon van verlossing betree het, en die gelowige saam met Christus gesterf het (Rom. 6:5), is die “ou” mens gekruisig. Dit is die indikatief.

Die imperatief behels weer die siening dat die gelowige hierdie nuwe status prakties sal laat realiseer in sy alledaagse lewe. Hierdie opdrag is die imperatief, dit wil sê die respons van die gelowige op die oproep van God. Die gelowige moet aangespoor word om wat in beginsel verby is in die praktyk te realiseer. In terme van Paulus se antropologie behels dié stap ’n definitiewe kognitiewe besluit. Alleen deur die verligting van die Heilige Gees kan die gelowige mens die ware betekenis en sin van die kruis verstaan, asook die implikasie daarvan, vir die “nuwe lewe” in Christus. Dit is die geloofsverhaal wat die pastor in die narratiewe berading moet fasiliteer met die

gespreksgenoot: die belofte van die Heilige Gees wat elke gelowige wil bystaan sodat sy verhaal gehoor kan word. Ladd (1974:494) maak die besondere opmerking dat “...walking after the spirit means to live each moment and to make each decision under the guidance of the indwelling spirit”.

In Paulus se antropologie word dit ook duidelik wie “vernuwe” word, word nie uit hierdie wêreld en sy gebeure uitgehaal nie. Daar is nog altyd spanning tussen die huidige en dit wat nog moet kom. So moedig Paulus die gelowiges aan om te bly volhard om die “nuwe” storie ’n werklikheid te maak in hulle lewens. In Paulus se antropologie besef ek dat die mens nie ten volle begryp of verstaan kan word nie, tensy ek die mens en sy posisie voor God in ag neem. Hier is dit nie die simplistiese kwessie van die mens wat God uit die prentjie los en dat dit daarom onvoltooid is nie. Dit is God wat die belangrike element (faktor) in die prentjie is, en om God weg te laat in die poging om die mens te verstaan, is om ’n ernstige denkfout te begaan. Die vraag oor hoe die mens tot God in ’n verhouding staan, is die kern en spilpunt waar rondom Paulus se antropologie draai. Die narratiewe benadering bied vir my midde die postmoderne wêreld ’n bruikbare Verhaal om God as die kern in die lewe van die mens se “nuwe storie” te kom proklameer.

6.4 My eie storie om tot verhaal te kom

In ’n artikel van Dreyer (2003:335) is haar uitgangspunt: “Die artikel eindig in ’n postmoderne sin met ’n ‘oop einde’. Dit wil die versmelting van die storie van die kerk met die ‘fundamentele’ narratief (die verhaal van Jesus van Nasaret) in ’n volgende storie laat voortgaan.” Aan die begin van die navorsing was my

uitgangspunt: kom ek betrek die pastors met hulle stories as medenavorsers in die pastorale gebeure, en ek luister hoe ervaar en beleef hulle die funksie van die Bybelse inhoud in 'n narratiewe pastorale gesprek. Natuurlik nie met die doel om by 'n enkele doelgerigte antwoord/verklaring uit te kom nie, maar met die doel om nuwe verhale (aan te wakker) oor hoe die pastor die meestersverhaal (die Verhaal van God) kan bly deel maak van 'n proses waarbinne gesamentlik gesoek word na 'n sinvoller verhaal wat in 'n volgende storie kan voortgaan.

Vanuit die staanspoor is die keuse gemaak dat ek in hierdie navorsing nie as navorsers buite die gebeure staan en bloot waarnemings maak nie. Ek is deel van hierdie narratiewe gebeure waar 'n klomp verskillende verhale bymekaarkom en op mekaar inwerk, met die wete dat hierdie verhale nie maar net verhale is nie, dit is verhale van betrokkenheid. Betrokkenheid om te probeer verstaan, maar meer nog soos Müller (1996:ii) in sy voorwoord sê, verhale wat gesien word as 'n veranderingsbron.

Vanuit my eie verhaal was die eerste beperkende vooronderstelling wat gedekonstrueer moes word, die mening dat die Woord van God in die pastorale gebeure voorkeur moet geniet. Dit is dan die normatiewe, die gesaghebbende in die lewe van die gelowige en die pastor. Die Woord behoort sentraal te staan in die pastorale gebeure. Binne die postmoderne era met die sosiaal-konstruksionistiese paradigma het ek tot die besef gekom dat as ek 'n sinvolle toekomsverhaal wil konstrueer, ek nie die handhawer kan wees van 'n konvensionele meestersverhaal nie. Maar ek sal moet saamluister na medenavorsers se individuele verhale en hulle ervaring en die betekenis wat hulle daarin vind. Dreyer (2003:345) sê oor hierdie saak die volgende: “Die afgelope tyd het daar verskuiwing gekom in die selfverstaan van mense asook in die verstaan van

mense se verhouding tot die wêreld.” Dreyer haal Pambrun aan wat sê die klem het verskuif vanaf die kundige persoon na ’n hermeneutiese proses van kennisverwerking.

Vanuit die luister na die verskillende verhale en die saam soek na betekenis is my ervaring dat daar stadig maar seker ’n nuwe verhaal begin ontwikkel het. Die Verhaal van ’n God wat aanwesig is. God is hier teenwoordig. Selfs die ontkenning van God se bestaan deur sekere aanhangers van die postmodernisme, sê eintlik daar is ’n soeke na iets. Wanneer die Verhaal van God nie voorop staan nie, beteken dit nie die Woord van God het sy gesag en plek verloor nie. As een van die stories tussen baie ander stories, is die Stories aanwesig. Die belangrike is die geleentheid moet aangegryp word om die Storie van Jesus van Nasaret te laat hoor. Die pastor moet die verhaal van mense en die Verhaal van Jesus bymekaar laat uitkom. Die Verhaal van Christus hoef nie noodwendig as die gesagvolle geproklameer te word nie, en die grootste rede hiervoor is dat die gesag en krag van die Verhaal in Homself lê. Die bymekaarbring van die verhale bring die onverklaarbare ontwikkeling en groei van ’n nuwe verhaal mee. Die kuns en kreatiwiteit lê in die hande van die pastor om hierdie unieke verhaal gehoor te laat word. Die pastor is en bly een van die instrumente waardeur God sy Storie in die wêreld hoorbaar maak.

Ek moet as bedienaar van die Woord egter besef dat die pastor nie meer in die gesagsposisie staan van dié persoon wat alleen die waarheid besit en al die antwoorde ken nie. Saam met die gespreksgenote is ek op soek na sin en betekenis in die verhale, ook God se Verhaal waarby ek betrokke is. Deur te luister na ander persone se verhale en dié in aanraking te bring met God se Verhaal, ontstaan in die narratiewe benadering ’n moontlikheid vir ’n nuwe verhaal met nuwe sin en betekenis. Die positiewe is dat

dit vanuit die individuele gesprekke duidelik is dat in die meeste van die narratief-pastorale gesprekke die ervaring is dat God en sy Verhaal deur die gespreksgenoot self op die tafel geplaas word. Die pastor moet alleen die geleentheid benut om saam te reflekteer op die betekenis en sin van God in daardie verhaal.

In die geval waar die gespreksgenoot nie die verhaal van God na vore laat kom nie, bied die narratiewe model ruim geleentheid om die Verhaal van God wel ter sprake te bring. Die eerste manier is om 'n dekonstruktiewe gesprek oor die gesprek self te voer. 'n Gesprek óór die gesprek. In die proses kan geleentheid geskep word deur vrae te vra aangaande die ervarings en voorbeelde, en so te hoor hoe hulle God en sy Verhaal in hulle situasie beleef. 'n Tweede moontlikheid is die pastor kan die Verhaal van God self ter sprake bring, aangesien dit deel is van sy eie verhaal en dit wat hy met hom saambring na die gesprek. Die doel hiermee is nie om sy verhaal die middelpunt te maak nie, maar nog 'n verhaal met 'n moontlike uitkoms in die gesprek in te bring.

Derdens kan die pastor direk as 'n derde verhaal in die gesprek, die storie van Jesus van Nasaret inbring, deur aan die gespreksgenoot te vra: In jou krisis, waarom kom sien jy my as pastorale terapeut? Vertel my jou storie! Daarmee is die tafel nie alleen gedek vir die gespreksgenoot se eie verhaal nie, maar die ruimte is geskep vir God se Verhaal. Tim se woorde van wysheid is hier van groot waarde: "I think the questions is am I patient enough to allow God's story to develop here... how do I see God's story developing here rather than putting God's story into it."

God se Storie moet ek weet, is nie teenwoordig omdat ek dit inbring nie. Die ontdekking word dikwels bloot gemaak, want God was reeds teenwoordig gewees. In

dié lig gesien kan God se Storie ooit geforseerd wees? Die belangrike punt waarby gekom moet word, sê Karl (2002:33) is: “The point is that we are continually authoring and re-authoring life stories.” En in die proses: “We compose our life stories from the cultural, social familial and religious materials at hand.” So groei ek, kry ek insig, hoor ek God se stem. Laat los ek van die ou stories en laat die nuwe stories aan my rigting gee.

Die Woord van God het vanuit die navorsing sterk na vore gekom as ’n Verhaal wat in die postmoderne tyd en die sosiaal-konstruksionisme nog steeds ’n unieke en deurslaggewende rol speel. Dit is ’n Verhaal wat ander verhale nie net verhelder nie, maar nuwe betekenis en sin gee om in die veranderende wêreld ’n impak te maak.

Random die woord “pastor” is eweneens die betekenis van die verlede se verhaal bevestig en versterk. Die pastor bly God se verteenwoordiger in hierdie wêreld, en die een van wie daar gevra word om op ’n kreatiewe wyse die Verhaal van God in hierdie wêreld uit te dra. Die pastor se eie lewe word inderdaad verander en gerig deur die Verhaal van God. Hoe meer die pastor saam met ander besin oor hulle eie verhale en God se Verhaal en saam soek na sin en betekenis, hoe dieper kom almal tot ’n eie verstaan van God en sy Verhaal in hierdie wêreld. Dan kan die pastor soos Evert sê: “...nie anders as om gretig en gewillig te wees om oor die Bybel te praat nie”. Wie die krag van die Verhaal al self ervaar het, weet dit is ’n Vader wat self betrokke raak in die lewensverhale van sy kinders. Hopelik is die pastor ’n verpersoonliking daarvan dat God is in sy eie verhaal betrokke.

In die navorsing het die verdere gedagte na vore gekom dat die pastor nie “pastor” is omdat hy die Woord van God in ’n gesprek na vore bring nie. In my betrokkenheid en luister en besig wees met die verhale van ander mense, spreek my optrede en houding net so ’n groot deel. Campbell (1981:16) beklemtoon soos volg: “Pastoral care as integrity must therefore be, first and foremost, that presence of one person with another which precedes all words. Pastoral care is embodied care, care incarnate.”

Evert verwoord hierdie manier van optrede mooi as hy sê dat die pastor se manier van doen en late iets van God kommunikeer, van God se goedheid, God se genade en God se betrokkenheid. Deur die manier van optrede kan die pastor sy gespreksgenoot tot ’n ontmoeting met God bring, en dit is hierdie geleentheid wat die pastor moet benut. Vanuit die navorsing wil dit voorkom of die narratiewe model in besonder die geleentheid help skep om deur verhaalbetrokkenheid iemand anders tot hierdie ontmoeting met God te bring. Müller (1996:27) stel dit soos volg: “Binne die pastorale konteks glo ons egter dat ware verstaan onder andere veral daaruit bestaan dat sin gesoek word in ’n verhouding met God.”

Dit is hierdie herontdekking van die “master story” wat mense help om hulle eie lewensverhale te rekonstrueer tot ’n sinvolle en betekenisvolle verhaal. Campbell (1981:105) sê in sy boek: “A path to the rediscovery of pastoral care in church life and in theological education will be found when there is a willingness to risk new ways of learning about others and new ways of sharing with others.” In die sosiaal-konstruksionisme word die uitdaging aanvaar om saam met ander die realiteit te konstrueer deur na mekaar te luister en saam ’n betekenisvolle verhaal te skep.

Ek sou dwaas wees om nie op hierdie punt na die “wyse” woorde van Evert te verwys nie. Hy sê die pastor moet nie te gou en te haastig wees om God se Verhaal in die gesprek in te bring nie: “Ek het by ’n punt gekom waar ek in my gesprekke met mense dit eers vermy om oor geloof te praat tot baie laat in die gesprek.” Die rede hiervoor is dat dit te maklik gebeur dat die gespreksgenoot die morele hoë grond wil betree deur die Bybel ter sprake te bring om so byvoorbeeld ander partye op hulle plek te sit. Net so moet die pastor ook daarteen waak om aan die ander kant nie die geloofsverhaal te gou te wil inbring, omdat dit die gemaklike en gerieflike en selfs vinnige of kundige uitweg tot ’n oplossing is nie. Die gevaar is hier dat die uitkoms nie dié van die gespreksgenoot is nie, maar die pastor se verhaal waarin die gespreksgenoot nooit betrokke was nie. Daarom is die uitgangspunt van die narratiewe model so belangrik – ek wil graag jôu storie hoor.

In die luister na ander mense se stories gebeur die mistieke, die Heilige Gees skep die geleentheid vir die pastor as draer van God se Verhaal, om persone tot ’n ware ontmoeting met Jesus van Nasaret te bring. ’n Ontmoeting waarbinne die betrokkenheid van die lewende God, Sy toekomsverhaal ook in die gelowige mens se lewe ’n realiteit wil maak. ’n Toekomsverhaal met onbepaalde moontlikhede omdat die verhaal ’n oop einde het, maar die gespreksgenoot sal self moet besluit wat hy met die meta-Verhaal se hoop wil maak!

6.5 ’n Persoonlike refleksie

Die beweging van die modernisme na die postmodernisme het ’n groot invloed uitgeoefen op verskeie terreine in die samelewing. Bepaalde aspekte is positief ervaar terwyl sekere van die gebeure weer vrae laat ontstaan het. Een van die belangrikste

gebeure in die proses is die siening dat niks vandag meer vas en seker is nie. Die volgende vraag is gestel: Wat is nou presies die waarheid en hoe bepaal ek die waarheid? Hiermee saam het die gedagte dat nie net een persoon of instelling die antwoord/verklaring besit nie, die probleem verdiep.

In die gebeure het die sosiaal-konstruksionisme sterk op die voorgrond begin tree met sy eie bepaalde uitgangspunte en veronderstellings. Die teologie as wetenskap is in die proses ook nie onaangeraak gelaat nie. 'n Belangrike stap was die oorgang na die “breër rasionaliteits” - opvatting wat gemaak is in die hermeneutiese benadering (Pieterse, 1991:40). Die besef dat die bymekaarmaak van kennis nie primêr van die toepassing van sterk geformuleerde metodiese reëls afhanklik is nie, maar eerder van die simmetriese wisselwerking tussen gelyke deelnemers aan kommunikasie wat 'n al groter rol begin speel het. Daar is besef dat soos alle menslike geskiedenis, die historiese verloop van pastorale sorg nog steeds 'n kontinue proses is, wat voortdurend verander en vernuwe. Browning (1996:6) sê tereg: “When a religious community hits a crisis in its practise it then begins reflecting (asking questions) about its meaningful or theory laden practise”. Browning (1996:58) bevestig dat binne die verandering en beweging van die geskiedenis, die huidige praktyke of gebruike vir 'n kort tydjie vas en seker is, voordat die nuwe krisis tot nuwe vrae lei sodat weer deur die hermeneutiese sirkel beweeg moet word. Volgens Hermans (2002:vii) kry Browning dit in sy verwysing na die praktiese teologie as 'n model van “practise-theory-practise” reg, om te breek met die “application model” wat twee elemente behels naamlik teorie-praktyk.

In my navorsing het ek probeer om aan die hand van die volgende vraag, vanuit die praktyk na die teorie en weer terug na die praktyk te beweeg: Hoe funksioneer Bybelse inhoud in 'n narratief-pastorale gesprek? 'n Belangrike uitgangspunt van die navorsingsmetode was dat die navorser nie as 'n buitestaander gesien is nie, maar saam met die medenavorser as 'n deelnemer in die navorsingsproses. Dit het beteken dat die navorser nie in 'n "gesagsposisie" gestaan het wat alles weet en beheer nie, maar eerder 'n mede-konstrueerder van die gedeelde realiteit en die soeke na waarheid was. Hierdie ingesteldheid het ook meegebring dat ek anders begin dink het oor die verskillende diskoerse betrokke in die navorsing. Waar die "moet" van die gebruik van die Bybel in die pastorale gebeure aanvanklik voorkeur geniet het, is daar beweeg na die siening dat die pastor nie die Bybel as die "belangrikste prioriteit" kan proklameer nie.

Die "gesagvolheid" van die Skrif is nie gesetel in 'n verpligte na vore bring van die Bybel in die pastorale gebeure nie. Die gesag van die meta-Verhaal lê eerstens in die Verhaal self en in die aanwesigheid van God in die wêreld opgesluit. Tweedens lê die gesag in die nuwe moontlikhede wat die Verhaal ontsluit wanneer dit in aanraking met die verhaal van die gespreksgenoot gebring word. Derdens is die optrede van die pastor self net so belangrik: hoe hy as verteenwoordiger van God dit regkry om iets van God se liefde en omgee in sy optrede na vore laat kom. Op grond van die navorsing is besef dat die narratiewe benadering juis vir die pastor die geleentheid skep om die Verhaal op verskillende maniere in die beradingsproses in te bring.

Myns insiens was 'n belangrike uitgangspunt dat die mede-navorsers nie net kon deelneem aan die proses nie, maar ook die afleidings wat gemaak is, kon bevraagteken

en selfs hulle eie insigte kon byvoeg. Hiervan was die individuele opvolggesprekke met die mede-navorsers van groot waarde. Die fokusgroepgesprek en deelname aan die verdieping van die probleem was ook 'n positiewe en sterk punt. In die terugskouing op die navorsingsproses is egter besef dat daar ook met die fokusgroep 'n opvolggesprek moes plaasgevind het. Dit sou verder goed gewees het as die afleidings vanuit die fokusgroepgesprek self met die deelnemers gekontroleer is.

In sekere van die gesprekke het die vraag na vore gekom of dit in die narratief-pastorale gesprek net gaan oor die gebruik van die Woord en of gebed nie ook 'n belangrike rol in die pastorale gebeure speel nie. Ek dink dit is inderdaad 'n saak wat verder nagevors kan word, saam met die “spiritualiteit” van die pastor en sy gespreksgenote.

Ek het die navorsingsproses as 'n groeiproses ervaar – nie alleen ten opsigte van denke nie, maar ook ten opsigte van my eie geestelike ervaring en persoonlike betrokkenheid in die pastorale gebeure. 'n Groeiproses saam met 'n gespreksgenoot op soek na 'n nuwe storie van hoop en uitkoms waarin God se Verhaal nuwe horisonne en moontlikhede ontsluit, in 'n verhaal met 'n oop einde. 'n Oop einde omdat God Hom nie laat vasvang in strukture of modelle van mense se sienings of teorieë nie, maar omdat sy Verhaal voortgaan in 'n volgende verhaal.

BIBLIOGRAFIE

- Adams, J E 1972. *Competent to Counsel*. New Jersey: Presbyterian and Reformed Publishing Company.
- Adams, J E 1978. *Shepherding God's Flock*. New Jersey: Presbyterian and Reformed Publishing Company.
- Andersen, T 1990. *The reflecting team: Dialogues and dialogues about the dialogue*. Kent: Borgmann.
- Babbie, E R & Mouton, J 2001. *The practice of social research*. Cape Town: Oxford University Press.
- Barrett, C K 1968. *A Commentary on The First Epistle to the Corinthian*. London: Adams & Charles Black.
- Bons-Storm, R 1989. *Hoe gaat met jou? Pastoraat als komen tot verstaan*. Kampen: Kok.
- Bornkamm, G 1971. *Paul*. London: Hodder and Stoughton.
- Brown, C 1975. *New Testament Theology*. Devon: Paternoster Press.
- Browning, D S 1996. *A Fundamental Practical Theology: Descriptive and Strategic Proposals*. Minneapolis: Fortress Press Books.
- Brueggemann, W 1993. *Texts under Negotion. The Bible and Postmodern Imagination*. Minneapolis: Fortress Press Books.
- Campbell, A C 1981. *Rediscovering Pastoral Care*. London: Darton, Longman & Todd.
- Capps, D 1990. s v Dictionary of pastoral care and counseling.

- Capps, D 1990. *Reframing: A new method in pastoral care*. Minneapolis: Fortress.
- Carlson, T D & Erickson, M J 2002. *Spirituality and Family Therapy*. New York: The Haworth Press.
- Cranfield, C E 1979. *The Epistle to the Romans*. Edinburgh: Clark Limited.
- Deist, F 1984. *A Concise Dictionary of Theological Terms*.
- Dezin, N K & Lincoln, Y S 2000. *Handbook of Qualitative Research*. California: Sage Publications.
- De Vos, A S (ed) 1998. *Research at Grass Roots: A primer for the caring professions*. Pretoria: Van Schaik Publishers.
- De Vos, A S (ed) 2002. *Research at Grass Roots: For the social sciences and human service professions*. 2nd ed. Pretoria: Van Schaik Publishers.
- Du Plessis, I 1990. *Die brief aan die Kolossense*. Kaapstad: N G Kerk Uitgewers.
- Freedman, J & Combs, G 1996. *Narrative Therapy: The social construction of preferred realities*. New York: W W Norton & Company.
- Firet, J 1974. *Het agogisch moment in het pastoraal optreden*. Kapen: J H Kok.
- Gergen, K J 1994. *Realities and Relationships. Sounding in Social Construction*. London: Harvard University Press.
- Gergen, K J 1999. *An Invitation to Social Construction*. London: Sage Publication.
- Gergen, K J 2002. Social Construction and Theology: The dance Begins, in Hermans, C A M (ed), *Social Constructionism and Theology*, 3-22. Leiden: Koninklijke Brill.

- Gerkin, C 1991. *Prophetic Pastoral Practice: A Christian Vision of Live Together*. Nashville: Abingdon Press.
- Gerkin, C 1997. *An Introduction to Pastrol Care*. Nashville: Abingdon Press.
- Hermans, C A M (ed) 2002. *Social Constructionism and Theology*. Leiden: Koninklijke Brill.
- Heitink, G 1998. *Pastorale Zorg: Theologie-differentiatie-praktijk*. Kapen: Uitgeverij Kok.
- Heitink, G 1999. *Practical Theology: history, theory, action domains*. Michigan: Grand Rapids.
- Heyns, J A 1974. *Brug tussen God en mens*. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Jonker, W D 1976. *Die Brief aan die Romeine*. Kaapstad: NG Kerk Uitgewers.
- Kvale, S 1996. *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. C A:Sage:Thousand Oaks.
- Ladd, G E 1974. *A Theology of the New Testament*. Michigan: Eerdmans Publishing Company.
- Lategan, B C 1986. *Die Brief aan die Galasiërs*. Kaapstad: N G Kerk Uitgewers.
- Lester, A D 1995. *Hope in Pastoral Care and Counseling*. Westminster: Louisville.
- Louw, D J 1993. *Pastoraat as ontmoeting. Ontwerp vir 'n basisteorie, antropologie, metode en terapie*. Pretoria: Die RGN-Uitgewery.
- Miles, M B & Huberman, A M 1984. *Qualitative Data Analysis. A Sourcebook of New Methods*. London: Sage Publications.

- Müller, J 1996. *Om tot verhaal te kom. Pastorale gesinsterapie*. Pretoria: RGN-Uitgewery.
- Müller, J 2000. *Reis-geselskap. Die kuns van verhalende pastorale gespreksvoering*. Wellington: Lux Verbi BM.
- Murphy-O’Conner, J 1982. *Becoming Human Together: The Pastoral Anthropology of St. Paul*. Minnesota: The Liturgical Press.
- Neuman, W & Kreuger 2003. *Social Work Research Methods: Qualitative and Quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Oates, W E 1971. *The Bible in Pastoral Care*. Michigan: Baker Book House.
- Patton, J 1993. *Pastrol care in context an introduction to pastrol care*. Kentuckey: Westminster/John Knox Press.
- Pattison, S 1988. *A Critique of Pastoral Care*. London: SCM Press.
- Ridderbos, H 1959. *Romeine*. Kapen: N V Uitgeversmaatschappij.
- Ridderbos, H 1975. *Paul: An outline of his Theology*. Michigan: Eerdmans Publishing Company.
- Rubin, J & Rubin, S 1995. *Qualitative Inteviewing: The Art of Hearing Data*. London: SAGE.
- Stone, H W 1988. *The Word of God and Pastoral Care*. Nashville: Abingdon Press.
- Van Huyssteen, J W 1997. *Essays in Postfoundational Theology*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Veltkamp, H J 1988. *Pastoraat als Gelijkenis: de gelijkenis als model voor pastoraat handelen*. Kok: Kampen.

- White, M & Epston, D 1990. *Narrative means to therapeutic ends*. New York: Norton.
- Willig, C 2001. *Introducing Qualitative Research in Psychology*. Philadelphia: Open University Press.
- Wimberley, E P 1994. *Using Scripture in Pastoral Counselling*. Nashville: Abingdon Press.
- Wallage, J M 2002. Losing the Self, Finding The self: Postmodern Theology and Social Construction, in Hermans C A M (ed), *Social Constructionism and Theology*, 93-112. Leiden: Koninklijke Brill.

ARTIKELS:

- Baart, A 2003. The fragile power of listening. *Practical Theology in South Africa* 18/3, 139-156.
- Bidwell, D R 2001. Maturing Religious Experience and the Postmodern Self. *Pastoral Psychology* 49/4, 277-289.
- Dreyer, Y 1991. Skrifgebruik in die pastorale sorg: 'n Terreinverkenning. *Praktiese Teologie in S.A.* 6/2, 146-160.
- Dreyer, Y 2003. Luister na die storie van die kerk: Riglyne vanuit 'n narratief-hermeneutiese perspektief. *HTS* 59/2, 333-352.
- Dreyer, Y 2003. 'n Teoretiese inleiding tot narratiewe hermeneutiek in die teologie. *HTS* 59/2, 313-332.
- Karl, J C 2002. Caring for the Stories that Come to Us: Work Narratives and Their Sacred Promise. *The Journal of Pastoral Care & Counseling* 56/1, 30-49

- Ganzevoort, R R 2000. De pastor(ant) als theolog. www.ruardganzevoort.nl/a00psth.htm, 2005-03-09
- Ganzevoort, R R 2002. WYSIWYG. Social construction in practical theological epistemology. www.ruardganzevoort.nl/a02wysiwh.htm, 2005-03-09.
- Ganzevoort, R R 2002. Social Construction in Practical Theological Epistemology. www.ruardganzevoort.nl/a02commo.htm, 2005-03-09.
- Ganzevoort, R R 2003. The Social Construction of Revelation. www.ruardganzevoort.nl/a03const.htm, 2005-03-09.
- Ganzevoort, R R 2004. Verantwoord pastoraat. www.ruardganzevoort.nl/a04veran.htm, 2005-03-09.
- Kruger, M A 1991. New Testament Anthropology. *Journal of Theology for Southern Africa*. 76, 95-96.
- Lategan, B C 1991. New Testament anthropology perspective in a time of Reconstruction. *Journal of Theology for Southern Africa*. 76, 86-94.
- Marshall, G 1987. Some Implications of Pauline Anthropology for Contemporary Pastoral Care. *Vox Evangelica*. 17, 23-33.
- Smythe, W E & Maureen, J 2000. Owing the story: Ethical considerations in narrative research. *Ethics & Behaviour*. 10/4, 127-157
- Müller, J 2001. Therapy as fiction writing. *Ned Geref Teologiese Tydskrif*. 42/1&2, 64-70.
- Müller, J & Schoeman, K [2004]. Narrative research: A respectful and fragile intervention. Forthcoming.
- Nauta, R 2002. Not Practicing Theology. *Pastoral Psychology*. 50/3, 197-205.

Pieterse, H J C 1991. Die Wetenskapsteoretiese grondslag van die Praktiese Teologie. *Praktiese Teologie in S.A.* 6/1, 38-51.

Patton, J 1994. Pastoral postmodernism: A challenge to reclaim our texts. *Pastoral Psychology.* 43/1, 29-42.

Scroggs, R 1982. The Personology of Grace: A Study of Pauline Anthropology. *Word and World: Theology for Christian Ministry.* 2/3, 217-224.

Bylae A

INLIGTINGSBROSJURE

Die narratiewe beradingsmodel

Dankie vir jou bereidwilligheid en aanduiding om deel te wees van die navorsingsprojek aangaande die narratiewe beradingsmodel. Die terminologie en die doel van die navorsingsprojek sal met jou bespreek word by die eerste ontmoetingsgeleentheid. Lees asseblief die inligtingstuk deeglik deur voor jy finaal besluit om deel te neem aan die projek. As jy besluit om deel te neem, by voorbaat dankie. Indien jy besluit om nie deel te neem nie, is dit jou reg en sal dit nie teen jou gehou word nie.

Die doel van die navorsingsprojek

Ek is tans in die proses om my Ph.D.-graad in Praktiese Teologie aan die Universiteit van Pretoria te voltooi. Die doel van die navorsing is om:

- i) die proses (verloop) van die narratiewe beradingsmetode in die praktyk van naderby te ondersoek, en
- ii) 'n teologiese evaluering te doen van die narratiewe beradingsmodel soos gebruik deur pastors in die bediening.

Medenavorsers benodig vir die studie

Vir die navorsing word twee pastors benodig in die navorsing wat van die standpunt uitgaan dat hulle in hulle beradingsmetodes van die narratiewe model gebruik maak.

'n Beradingsgeleentheid met 'n kliënt sal van begin tot einde op band geneem word om ondersoek te word. In hierdie navorsing gaan dit in die besonder oor die beradingsproses en die verloop daarvan.

Wat word verwag van die medenavorsers?

Indien jy besluit om aan die navorsing deel te neem, sal van jou verwag word om toestemming te verleen dat die inligting verkry gedurende die individuele en groeps gesprekke, in die navorsingsprojek gebruik kan word. Alle inligting sal vertroulik hanteer word en die persone betrokke sal nie persoonlik by naam of van geïdentifiseer word nie. As jy besluit om deel te wees van die projek, sal verder van jou verwag word om by een geleentheid met die navorser in 'n individuele gesprek te tree en daarna in 'n groeps gesprek saam met al die ander medenavorsers.

In die gesprekke sal terugvoering gegee word en jy sal die geleentheid gegun word om jou insette, korreksies en eie ervarings te deel met die navorsers en medenavorsers. Die resultate van die navorsingsprojek sal ook aan die medenavorsers bekend gemaak word.

Vrywillige deelname

Dit staan jou vry om op enige tydstip aan die navorsingsprojek te onttrek, sonder dat dit enige konsekwensies vir jou sal inhou.

Vertroulikheid

Die inligting bekom gedurende die individuele en groeps gesprekke sal bespreek word met die studieleier, en sal in die navorsing gebruik word. Met jou vooraf toestemming sal die individuele en ook groeps gesprekke op band geneem word. Daar sal ook notas gedurende die sessies gemaak word. Die inligting versamel tydens die navorsingsprojek sal veilig in 'n kabinet toegesluit word en die inligting sal na afloop van die projek vernietig word.

Resultate van die navorsingsprojek

Die resultate van die projek mag dalk gepubliseer word. Deurentyd sal die identiteit van die medenavorsers konfidensieel bly. Jy sal die keuse hê om jou eie naam te gebruik of van 'n skuilnaam gebruik te maak. Jy mag 'n afskrif van die resultate van die navorsingsprojek aanvra.

Vrae van die medenavorsers

Indien jy enige vrae of twyfel het ten opsigte van die navorsingsprojek, nou of selfs later, staan dit jou vry om my enige tyd te kontak.

Groete.

Deon Senekal

Tel.no.: 016-9332982

Die narratiewe beradingsmodel

Vrywaringsvorm

Ek bevestig hiermee dat ek die inligtingsbrosjyre aangaande die navorsingsprojek en die doel daarvan deurgelees het en dit verstaan. Al my vrae is bevredigend beantwoord. Ek weet dit staan my vry om op enige tydstip verdere inligting te versoek, indien nodig.

Ek weet:

1. My deelname aan die navorsingsprojek is totaal en al vrywillig.
2. Dit staan my vry om op enige tydstip aan die navorsingsprojek te onttrek.
3. Ek is bewus van wat moontlik kan gebeur met my persoonlike inligting (inbegrepe die bandopnames) aan die einde van die projek. Ek verstaan dat die data aan die einde van die navorsingsprojek vernietig sal word, maar dat enige oorspronklike data waarop die navorsing staan vir drie jaar bewaar sal word en dan vernietig sal word.
4. Ek sal geen vergoeding vir deelname aan die navorsingsprojek ontvang nie.
5. 'n Afskrif van die finale navorsingsprojek sal deur die Universiteit van Pretoria bewaar word.
6. Alle persoonlike inligting wat deur die navorser gehanteer word, sowel as my identiteit sal vertroulik bly.
7. Ek is daarvan bewus dat die studieleier van die navorsingsprojek van die materiaal kan lees.

8. Hiermee vrywaar ek die navorser en/of medenavorsers, hetsy in hulle amptelike en/of persoonlike hoedanigheid, asook die Universiteit van Pretoria teen enige eis ingestel, hetsy deur myself of enige derde party en van welke aard ook al.

Ek is gewillig om aan die navorsingsprojek deel te neem, onderhewig aan die bogenoemde voorwaardes.

.....

(Handtekening van deelnemer)

(Datum)

.....

(Handtekening van navorser)

Bylae B

Die narratiewe beradingsmodel

Vrywaringsvorm

Ek bevestig hiermee dat ek verstaan wat in die navorsingsprojek van my verwag gaan word, asook wat die doel van die navorsingsprojek is. Al my vrae is bevredigend beantwoord. Ek weet dit staan my vry om op enige tydstip verdere inligting te versoek, indien nodig.

Ek weet:

1. My deelname aan die navorsingsprojek is totaal en al vrywillig.
2. Dit staan my vry om op enige tydstip aan die navorsingsprojek te onttrek.
3. Ek is bewus van wat moontlik kan gebeur met my persoonlike inligting (inbegrepe die bandopnames) aan die einde van die projek. Ek verstaan dat die data aan die einde van die navorsingsprojek vernietig sal word, maar dat enige oorspronklike data waarop die navorsing staan vir drie jaar bewaar sal word en dan vernietig sal word.
4. Ek sal geen vergoeding vir deelname aan die navorsingsprojek ontvang nie.
5. 'n Afskrif van die finale navorsingsprojek sal deur die Universiteit van Pretoria bewaar word.
6. Alle persoonlike inligting wat deur die navorser gehanteer word, sowel as my identiteit sal vertroulik bly.
7. Ek is daarvan bewus dat die studieleier van die navorsingsprojek van die materiaal kan lees.

8. Hiermee vrywaar ek die navorser en/of medenavorsers, hetsy in hulle amptelike en/of persoonlike hoedanigheid, asook die Universiteit van Pretoria teen enige eis ingestel, hetsy deur myself of enige derde party en van welke aard ook al.

Ek is gewillig om aan die navorsingsprojek deel te neem, onderhewig aan die bogenoemde voorwaardes.

.....

(Handtekening van deelnemer)

(Datum)

.....

(Handtekening van navorser)

Bylae C

Gesprek twee met Pieter: 29 Julie 2004 14:00

D: Pieter baie dankie, ons tweede gesprek. Die doel van die gesprek is, ek het ons vorige gesprek gaan verbatim neerskryf, deurgelees, geluister daarna op die bandjie en ek het so bietjie die gesprek, kom ons sê ontleed, gekyk wat hoor ek in die gesprek. En ek wil graag by jou hoor hoe voel jy oor wat ek gedoen het. Laat ek reg geskied aan dit wat jy gesê het, dit wat ek vir jou met e-pos gestuur het, rym dit met wat jy gedink het, of is daar 'n ander betekenis daaraan (gegee)?

P: Deon, ek wil begin om eers dankie te sê, dit is 'n goeie stuk werk, groot stuk werk. Dit rym woord vir woord met wat ek gesê het omdat dit so verbatim afgeskryf is. So ek dink dit is die essensie van die bedoeling. Dit is in 'n sin vir my uhm... vreemd om dit so op papier te sien. Maar dit is wat ek gesê het, ek... ek glo ek staan daarby. Dit is wat ek bedoel het.

D: Nou kom ons kyk, as ek miskien kan vra oor die... die eerste groepering van woorde of dinge waarna ek in jou gesprek gekyk het en ek probeer verstaan het, maar hoe sien jy die Woord, Skrif, Bybel. As jy nou na daai punte gaan kyk, dink jy ek laat reg geskied aan wat jy daarmee bedoel en is dit soos jy dit sien, die gebruik van die Skrif in jou benadering?

- P: Wat my... my opval is hoe baie keer ek uhm... sewentien keer in een gesprek dan nou na Skrif, Woord, of na die Bybel toe verwys. Dit is 'n hoë frekwensie en ek dink tog dit laat reg geskied aan die hele beginsel wat ter sprake is. Ek is onseker of daar... of daar teenstrydighede in voorkom. Het jy... het jy teenstrydighede opgetel of is ek redelik konstant daarmee.
- D: Nee, dit... laat ek vir jou sê ek het nie teenstrydighede... jy het baie konsekwent gewees rondom uhm... die Woord gebruik in jou pastoraat. Wat nogal vir my interessant is en ek sou graag wou hê jy moet daarop respons. Ja, die Woord is vir my belangrik, maar dit is nie 'n geforseerde ding nie. Dit is... dit is nie 'n ding wat ek doelbewus inbring nie, maar in dieselfde trant dit maak vir my saak dit is rigtinggewend, dit is rigtingbepalend.
- P: Ja, daarmee kan ek absoluut saamstem een honderd persent saamstem. Die... ek bring nie uit die staanspoor die Bybel se boodskap in die terapie in nie. Ek bring dit nie van buite in die gesprek in nie. Maar uit die gesprek, uit 'n Christelike lewenstyl en uit die konteks van my as dominee en 90% plus van die tyd, 'n gelowige persoon wat my kom sien, laat die dinamiese krag van die Bybel, sprankelend teenwoordig (wees), die hele tyd is dit onderliggend teenwoordig. Dit is nie lank nie dan... dan kom hy ter sprake.
- D: Nee, ek... ek kan dink dat dit iewers geskryf is, dit was tog vir my interessant dat jy gesê het, maar daar is raakvlakke en jy hoef dit nie te gaan skep nie. Jy ook nie regtig doelbewus hoef te gaan soek nie, die goed kom amper spontaan uhm... in die beradingsgeleentheid na vore en dan benut jy dit.

- P: Ja, my gevoel is ook wanneer ek 'n bietjie weer hierdie werk deurlees, ons kom so lang pad met die Bybel saam, van kindsbeen af, as kinders van die Here, as gelowige persone het ons daai goeters aan moedersknie geleer en al reeds op Sondagskool en waar nie oral nie. Daardie verhale glo ek, die wonderlike verhale van die Skrif is in ons lewens ingeweef. En ons begin net self, ons raak bewus van 'n ervaring in onself, hier is raakvlakke wat ek nie skep nie, maar wat bestaan.
- D: Ek stem met jou saam. Ek sou tog die vraag wou vra: Pieter, hou die woord pastorale berader, ons maak 'n bepaalde standpunt met pastorale berader. Voel jy dat dit is deel van berading om die evangelie te verkondig, of ek (wil) amper sê evangelisasie of sending te doen. Of is dit nie die doel van pastoraat nie?
- P: Ek verstaan die woord "pastor" aan die hand van, kom ek gee net een Ou-Testamentiese voorbeeld. Ps.23: "Die Here is my herder, niks sal my ontbreek nie." Kom ek gee die voorbeeld in Johannes: "Ek is die goeie herder, die Here Jesus." uhm... ek verstaan die woord "pastor" en die pastorale terapie vanuit daai begrip, uit die herderkunde, naamlik dat die leraar as 'n gesalfde of 'n geroepene van God uhm... een uit die kudde een van die skape is en dit is alles darem metafore van begelei, Woord in die hand, die Woord van die goeie herder, moet die herder, die pastor gebruik om 'n lidmaat te begelei, ook in terapie. Nou as dit gaan oor die ander kwessie wat jy opper, sending, evangelisasie. Ek gaan nie van die standpunt uit dat hy wat na my kom, die

soeker wat na my toe kom, die persoon in terapie noodwendig 'n probleem het met verlossing of onsekerheid het insake verlossing. Dit kan enige lewensprobleem wees en hy bring die lewensprobleem en sit dit op die tafel. As die lewensprobleem ook behels, ek het 'n onsekerheid oor my redding, dan dink ek dit is 'n geleentheid tot evangelie-verkondiging en blye boodskap bekend maak en sodoende die persoon begelei tot, waar staan ek met die goeie boodskap van Christus.

D: Pieter, as 'n persoon niks van die Skrif op die tafel sit nie, het jy vrede daarmee dat jy met hom 'n gesprek kan voer en dat jy hom kan begelei en dit daar laat of voel jy daar, dit moet iewers ter sprake kom?

P: Nee, ek voel nie dit moet nie, maar ek sou darem daaraan toevoeg dit is miskien paradoksaal in my gedagtes, ek voel nie dit moet, so daar kan 'n geleentheid ontstaan wat die Bybel glad nie ter sprake kom nie. Ek laat ruimte daarvoor. Maar nou kom die “maar” gedeelte - ek voel dit is absoluut kontekstueel, terapie is kontekstueel. En die konteks waarbinne ek terapie doen, is die vanuit die Skrif en van 'n goeie genadige God wat in Christus aktief dinamies betrokke is by daardie gebeure. So al sou die... die pastoraat miskien glad nie die kwessie van die Skrif op die tafel (sit) nie, ek sal darem versigtig wees om terapie te doen sonder om hoegenaamd self na die Bybel tot te verwys.

D: As ons miskien kyk na die tweede groepering, storie of verhaal. Is dit 'n regte stelling om te sê dat in die verhale of in die groot Verhaal vind jy dikwels uitkoms om vir mense sin en rigting te gee?

P: Absoluut! Ek dink die Bybel se boodskap is vol van 'n goeie verhaal, 'n blye boodskap. Reeds in die Ou Testament, verlossing, uitkoms, nuwe land, nuwe vrugte, nuwe verhoudinge uhm... verbond, uitkoms is hier. Die uitkoms is hier. Die Bybel is vol van uitkomstes. En baie spesifiek so die Nuwe Testament, dit is een groot blye boodskap, blye boodskap, die uitkoms is hier.

D: Interessant by jou en by die ander gespreksgenoot het julle die duidelike onderskeid gemaak van die Bybelse Storie, die kliënt se storie en jou eie storie.

P: Ja.

D: Hoe... bring jy jou eie storie en jou eie verhaal in in jou proses?

P: Ek wil verwys na die... die persoon met die naam van Framo. Wat 'n wonderlike kunswerk op 'n stadium skep deur sy reflektoring op 'n onderhoud wat opgeneem word op band en dan reflekteer hy agterna hardop oor sy gedagtes wat in hom afspeel terwyl hy die vrae vra of die antwoorde aanhoor. So my eie storie is in my gedagtes skerp aanwesig, maar ek poog om in terapie nie my storie voorop te stel nie, dit gaan tog nie daaroor, oor my storie. Of selfs 'n instemming, ek was beskonke, ja ek ook, ek was al in 'n egskeiding

betrokke, ja ek kan my net voorstel hoe dit kan wees. Ek poog om nie my eie storie prominensie te gee.

D: In aansluiting daarby, jou storie en jou verhouding met die groter Verhaal met ander woorde iets van jou ervaring, jou belewenis en die pad wat jy met God loop, kom dit ter sprake?

P: Ek dink... ek dink so. In my antwoorde en my vraagstelling besef ek laat ek... ek is ook in terapie. Daar is twee persone in terapie, ek en die pastoraat, is gesamentlik in terapie, so my eie storie, ek probeer 'n oog daarvoor oophou dat dit speel 'n baie baie bepalende, 'n groot rol binne die pastorale gebeure. Maar deur dit wil ek net weer herhaal, ek spreek dit so ver moontlik nie hardop uit nie. Ek vertel nie my eie verhale en die pastoraat moet my verhale aanluister nie. Dit is binne-in my dit is in my, konteks, dit is in my kop, my gedagtes in my verhouding tot my Here. Dit is my verhaal wat ter sprake is of wat teenwoordig is. Maar die verhaal wat prominent staan, is die aangehoorde verhaal en die geverbaliseerde verhaal en dit is nie my verhaal nie, dit is die pastoraat se verhaal wat voorkeur geniet.

D: Pieter, 'n vraag wat ek ook vir die ander gespreksgenoot gevra het, is: In jou ervaring, kan die narratiewe model met vrug gebruik word en Christelik verantwoord word?

P: Absoluut! Ek... absoluut ek is 'n groot voorstaander van die narratiewe benadering. Hoekom? Beginnende eers op 'n subjektiewe noot, in my eie

lewe, ek verwoord my lewe, ek verwoord my gedagtes, my emosies, my geskiedenis, my verhoudinge met stories. Dit is storie op storie op storie. Letterlik wanneer ons saam eet, wanneer ons golf speel, wanneer ek in die kerk is, wanneer ek op die kansel is, is dit storie op storie op storie. So ek besef net ook wat ek by mense aanhoor op huisbesoek: hoe gaan dit? Dit is baie selde net: Goed dominee. Dit is sleg dominee, want my hond is vanmôre deur die kar raakgery. O! Vertel meer. Storie op storie op storie, my lewe is deurdrenk met stories. Die tweede dimensie wat ek moet voeg daaraan, ek sien toenemend in my lewe dat die Bybel, Genesis en die res storie op storie op storie is. Dit is net amper te veel om te beskryf, bladsy vir bladsy, is verhale op verhale. So die narratiewe benadering is om die stories ernstig te neem die stories kop toe te vat, miskien 'n bietjie plat-Afrikaans, maar om die stories te integreer en erns te maak met die lewensverhale en ons verhale in verband te bring met die Skrif se verhale en God se verhale met ons lewens. Dit is 'n baie, baie bruikbare metode van terapie en dink ek 'n metode van leef. Dit is vir my meer 'n leefwyse, as 'n metode of 'n tegniek.

D: As ek jou reg hoor – die stories van die groter Verhaal, kan sinvol gebruik word om verandering in ander mense se verhale te bring?

P: Absoluut! Duidelik... duidelik. Ongetwyfeld.

D: En as ek byvoeg – dit hoef nie geforseerd gedoen te word nie? Dit is iets wat spontaan en ook ongeforseerd op die tafel kom.

- P: Ja. Dit is my ervaring, verhale bied juis die ruimte om nie geforseer te word nie. Somtyds is onderhoude en miskien eksamenvraestelle of ander dinge in die lewe, het 'n mate van forsering in. Stories, vat maar die boesmangesin rondom die vuur, wat dans en vertel van die groot jag. Niemand dwing hulle met enige iets nie, hulle doen dit net. En terapie, goeie terapie lyk vir my ook so, dit gebeur net. Ons hoef nie te gaan sê goed: een, twee, drie ons gaan nou 'n storie gebruik nie. Hy is daar jy moet hom net uitsnuffel.
- D: Pieter as ons kan afsluit – weer die vraag: As jy kyk na dit wat ek uit jou gesprek gehaal het die eerste keer en hoe ek dit verwoord het onder die verskillende groeperings van Bybel, Verhaal, en terapie, is dit hoe jy dit verstaan en jy sê maar dit is die inhoud of betekenis waarmee ek kan (saam gaan)?
- P: Ja, Deon, definitief. Nee, dit is 'n duidelike goeie weergawe van ons gesprek en van die hoofemas wat aan die orde gekom het, is goed gesistematiseer. En dit gee 'n baie duidelike weergawe van waaroor ek en jy in ons vorige gesprek gepraat het.
- D: As daar nie iets anders is nie, ek het gevra wat ek wou, dankie dat jy saam met my gereflekteer het op die gesprek en ek sien uit na ons fokusgroepgesprek waar ons dan in bietjie 'n breër groep gaan praat oor hierdie selfde ding.
- P: Nee, baie dankie. Ek is opgewonde oor ons gesprek en sterkte met jou werk.

Bylae D

Gesprek twee met Gert:

28 Julie 2004

11:00

D: Gert, baie dankie vir 'n tweede geleentheid waar ons weer in gesprek kan tree. Ek wil graag saam met jou reflekteer op ons eerste gesprek waar ek ook vir jou die verbatim gesprek deurgegee het en 'n paar gedagtes of idees wat ek uit die gesprek afgelei het. Maar ek wil graag met jou daaroor kom gesels en ek sou graag wou wegtrek met die vraag: Hoe voel jy oor wat ek gedoen het met die vorige gesprek? Het ek reg laat geskied aan wat jy vir my wou sê of hoe het jy dit ervaar?

G: Ek wil wegspring en sê dit is nogal vir my 'n openbaring gewees om die verbatim gesprek te lees. Ek dink 'n mens, dink op 'n ander manier as jy objektief sien goeters wat jy sê, dit is wat jy dink, dit is wat miskien onderliggend aan dit is. Dit is vir my ook 'n goeie ervaring om my eie werkswyse, my eie veronderstellings op 'n manier geëksternaliseerd te sien. Dit is tog maar die bedoeling om daarna te kyk. Ek het ook besef dat die reflektering oor 'n mens se eie pastorale proses en die reflektering oor jou eie werk is werklik essensieel en ek dink dit is iets wat ons as, ek weet nie of dit net ons as pastorale terapeute is nie, maar of alle terapeute is nie, wat miskien nie genoeg dit doen om terug te staan en te reflekteer oor jou werk en sê hoekom doen ek dit. Hoekom sê ek dit so? Wat glo ek nou eintlik as ek dit sê? Ek het 'n ander belangrike ding ook besef en dit is daar is 'n groot leemte dink ek binne die pastorale veld. Die feit dat daar nie 'n gestruktureerde supervisie

is nie. Ek wil vir jou eerlik sê uhm... ek kan nie onthou wanneer laas ek van my werk met iemand bespreek het nie. So dit was nou, dit is nou sommer 'n algemene opmerking. Dit was vir my 'n baie goeie ervaring gewees om dit te lees. Om my eie gesprek te lees en ook weer te dink oor dit wat ek gesê het en hoekom ek dit gesê het en so aan. Ek dink jy het dit baie goed opgesom. Die kern van dit wat ek gesê het, ek voel heeltemal gemaklik, ek gaan nou nie terugverwys na die gesprek spesifiek nie. Maar ek voel heeltemal gemaklik met die feit uhm... dat jy die kern saamgevat het. Die belangrike goed wat vir my uhm...belangrik is dink ek het jy uitgelig in terme van die Woord, die gebruik van die Woord. Dit is nogal vir 'n mens vanuit die werk, vanuit 'n narratiewe benadering né, ek ervaar tog 'n bietjie van 'n uhm... spanning in die sin van hoe, die feit dat jy as narratiewe terapeut in die verhaal inkom en baie sensitief, baie versigtig daarvoor is om nie die verhaal te stuur in die rigting wat jy wil hê dit moet gaan nie. Maar 'n gespreksgenoot te wees, 'n "companion" te wees. Dit is tog mos die ander ou se reis, nie my reis nie, ons reis net saam. Hy moet mos in beheer wees waarheen ons gaan. Dit is nie altyd maklik om met integriteit dan die Woord of Godsverhaal ter sprake te bring nie. Vir al wanneer die kliënt of die persoon met wie jy praat nie dit ter sprake bring nie. En dit is iets waaroor ek dink, baie oor dink en dit is hoe werk dit, wat is uiteindelik my uitgangspunt. Is dit uiteindelik dat die gesprek volledig bepaal word deur my gespreksgenoot? Dit wil sê, as my gespreksgenoot nie God se Verhaal ter sprake bring, dan gaan ek, kan ek, mag ek nie God se Verhaal ter sprake bring nie. Dit is nie my standpunt nie, my standpunt is dat ek is 'n medereisgenoot en dit wil sê ek kan tog nie as medereisgenoot my eie reis vergeet en eenkant toe skuif nie. So ek is voortdurend op soek na maniere om met

deursigtigheid en integriteit God se verhaal in die gesprek ter sprake te bring. In die eerste plek wanneer die persoon nie dit doen nie, maar in die tweede plek dan om dit op 'n punt ter sprake te bring waar ek miskien voel maar ek sal dit graag wil doen. Miskien het die persoon dit nie ingebring nie, maar ek kom op 'n punt in die gesprek wat ek voel maar dit is 'n punt waarop ek graag, sê maar wat van God se verhaal of wat van dit? En ek dink dit het jy uhm... goed saamgevat vir my. In die samevatting hier oor die Woord en oor die Skrif, ek dink die feit dat dit nie neutraal is nie, dit het vir my bevestig toe ek dit lees, ek kan nie neutraal wees nie. Ek dink nie daar bestaan 'n posisie van neutraal nie, dit is 'n illusie. Die ouens wat sê hulle is neutraal, dink ek verstaan nie mooi wat dit beteken nie. Dan in terme van my eie storie uhm... oor die Bybelse Verhaal, ek dink ek het iets daarvoor gesê. Dit was vir my lekker om te sien hoe jy die goed geformuleer het, kyk hierdie een wat sê: “Bybelse Verhale dra by tot 'n unieke uitkoms in 'n spesifieke verhaal.” Ek wil soos 'n goeie apostool daarop “amen” sê. Dit stem ek mee saam, want dit is vir my goed om dit so te sien, want ek dink miskien het ek dit nog nooit so mooi vir myself geformuleer nie. Die verhaal van die persoon dink ek, het jy mooi saamgevat. Van binnekant af dit te verstaan, maar ook om die reflekeringsproses te help. Dit is vir my wesentlik, dit is 'n gesamentlike poging om sin te vind. So ja, ek soek saam met die persoon vir betekenis. Dit is wesentlik dat dit die persoon se betekenis moet wees. En dat ek nog steeds versigtig moet wees om nie my eie betekenis in die ding in te bring nie. Maar dit is 'n definitiewe doelwit om soveel betekenis en ook om te soek na unieke uitkomst. En dit nie maar net te los dat dit, jy weet via 'n natuurlike proses na vore kom nie. Uhm... en dan my eie verhaal, om... om met integriteit my vertrekpunt in die verhaal in te bring, dink

ek het jy goed saamgevat. Uhm... en dan oor pastoraat en terapie, ja ek stem saam my pastoraat is Woord gebaseer, en die feit dat dit as 'n bediening gesien (word). Woord gebaseer, ek dink ek het dit genoem, maar Woord gebaseer in die sin van, Woordbeginsels, dit het jy hier in die eertse plek. Dit is waaroor dit vir my gaan, dit gaan nie daaroor om te sê die Bybel sê so en die Bybel sê so nie. Dit gaan wel oor Woordbeginsels in die Skrif. Ja, so ek is baie gemaklik met die manier waarop jy die goed saamgevat het. Op hierdie stadium is daar niks anders wat ek sou wou byvoeg nie. Kan ek miskien net sê ek...ek weet nie of ons dit nie daaroor gepraat het nie. Uhm... maar die een ding waaroor ek na die tyd gedink het, is ons het nou baie gepraat oor Woordbeginsels. Oor die Skrif en die Bybel, maar die rol van gebed het nie ter sprake gekom nie.

D: Ek sou graag wou hoor wat jy daarvoor dink? Ek het nogal 'n aanhaling gemaak in my hoofstuk twee, waar iemand sê maar jy moenie Woord en gebed ligtelik soos 'n towerstaffie wil gebruik nie. En dit is nogal waar. Daar sit sekere 'n diepte-dimensie in gebed en ek sal graag wil hoor wat dink jy daarvoor?

G: Vir my, moet ek sê vanuit my bediening is gebed 'n belangrike, 'n wesentlike deel van my om... ek dink gebed funksioneer vir my in... in pastorale terapie as dieselfde manier as die Woord funksioneer. As ek praat oor gebed bedoel ek nie, umh... ek bedoel nie dat ek noodwendig in elke gesprek 'n gebed doen nie, of dat ek nou sê, goed kom sit ons bid eers saam voordat ons begin of aan die einde bid nie, dit is glad nie hoe ek die rol van gebed sien nie. Daniël Louw sê in een van sy werke wat hy geskryf het oor sieke-pastoraat, sê hy die Woord

bepaal wesentlik die inhoud van die gesprek en gebed bepaal die atmosfeer, die konteks waarbinne die gesprek plaasvind. So vir my, kan ek sê ek... ek doen my werk met 'n gebedshouding in die sin van ek bid oor my werk in die eerste plek. Dit is vir my belangrik om in my pad met mense, my terapie met mense, self met die Here tyd in gebed te spandeer. En te wag op leiding of wysheid. En ek is baie keer in gesprekke waar ek nie weet waarheen, waar gaan ons nou? So om my... my gespreksgenote in gebed aan die Here op te dra, is vir my belangrik. Om met 'n gebedshouding in die gesprek in te gaan bedoelende dat ek sensitief is vir die leiding van die Heilige Gees. Die inspraak van die Gees vertrou, dat ek baie keer in 'n gesprek 'n skietgebed sal op sê: "Here nou moet u asseblief (vir) my wysheid gee en my sensitiwiteit gee." En ja dit gebeur een of twee keer, nie as 'n reël nie, maar dit gebeur dat... dat mense wat na my toe kom vir my vra om vir hom te bid. Uhm... ek is egter ook nie enigsins skaam of terughoudend om te vra of ek vir mense kan bid nie. So, ek sal dikwels aan die einde van 'n gesprek sê, my gesprekke is gewoonlik aan die einde, sluit af met 'n tipe van 'n samevatting van dit wat gebeur het in die gesprek. Sê, kom ons praat 'n bietjie oor, waarom het ons gepraat vandag, wat ek gehoor het is, ek vat in 'n paar sinne saam wat ek gehoor het. Maak seker stem die persoon saam. Dink saam met die persoon oor die implikasies daarvan en as God se Verhaal in die gesprek ter sprake gekom het dan is dit gepas om af te sluit en te sê: "Kan ons saam bid" oor ons gesprek en oor vorentoe. Uhm... as daar so iets is soos 'n algemene terapeutiese gesprek dan voel ek geen dwang aan die einde van die gesprek om te sê: "Here dit is 'n pastorale gesprek, so ons moet nou bid." Maar dit is wesentlike deel van my... my werk.

D: Gert, baie dankie. As jy nie omgee nie sou ek net so een of twee vrae wou vra wat ek in ons gesprek gehoor het en weer... jou gedagtes wou toets? Ek hou van wat ek gehoor jy sê: “Ek is ’n mede-reisgenoot en ek is saam met jou op soek na sin.” En voel jy dit is reg as ek die uitdrukking maak dat op daardie manier kan ek ongeforseerd hierdie verhaal van God inbring en sê: “Nee, hier is dalk ’n ander verhaal wat joune kan verhelder.” Kan dit so werk?

G: Dit werk so! Uhm... nou... God se Verhaal kom op baie verskillende maniere ter sprake. Ons het nou baie spesifiek gefokus op die rol van die Woord, spesifiek. Uhm... maar daar is tog mos baie ander geestelike waarhede, wyskede wat op baie ander verskillende plekke ter sprake kom. So ek sou dit wou sien dat jy iemand sou aanbeveel om ’n bepaalde boek te gaan lees. Dit hoef nie eers noodwendig ’n geestelike boek te wees nie. Ek sal partykeer verwys na sê maar ’n flik wat ek gesien het. ’n Storie wat ek gelees het, wat iets van... van die dieper betekenis na vore bring. ’n Goeie voorbeeld... een wat die afgelope tyd in die nuus was is “Die Alkermist” van wat is dit Paul... ek kan nie die van onthou nie, ’n baie mooi, ’n fabel oor betekenis, oor betekenis van die lewe! En uhm... as ek voel dit is toepaslik sal ek vir iemand sê: “dit... jou verhaal herinner my aan daai verhaal.” Wil jy nie daai boek vir jou kry en hom lees nie en dan praat ons ’n bietjie oor watse sin vind jy daarin. Of miskien ’n geestelike boek wat van betekenis kan wees sal ek mense aanbeveel. So Woordbeginsel en die Woord is baie wyer as net die Bybel en teksgedeeltes.

D: Gert, ’n ander een wat ek graag met jou wil toets. Dit is nou meer na ons teologiese kant toe. Is deel van pastoraat ’n geleentheid waar ek - woorde nou

versigtig kies- maar is pastoraat 'n geleentheid waar ek die evangelie verkondig, waar ek sending doen.? Hoe sou jy daarop reageer?

G: (Stilte.)... Dit is 'n moeilike vraag om op te reageer. Uhm... kom ek antwoord dit eers miskien deur neutraal te bly, soos ons bediening hier in die hospitaal. Byvoorbeeld die vrywilliges word hier opgelei met die verstandhouding dat ons bediening hier in die hospitaal nie byvoorbeeld evangelisasie of 'n evangeliese bediening is nie. Dit is 'n ondersteuningsbediening. Dit beteken die doelwit om uit te gaan is nie om in die eerste plek die evangelie te verkondig nie, maar om - dit is om teenwoordig te wees. Maar daar kom tog sekerlik geleenthede waar 'n mens die evangelie gaan verkondig. Ek het geen probleem daarmee om dit te doen nie. Uhm... ek probeer nou dink aan 'n voorbeeld. Ja, 'n baie interessante voorbeeld, so agtien maande gelede bevind ek my op die dak van die hospitaal saam met 'n pasiënt wat uhm... op geloof het tot waar hy kon, 'n venster gebreek het, op die balkon geklim het en op 'n lysie gestaan het. Op die punt om selfmoord te pleeg. So hulle het almal geroep van die "CEO" tot die polisie en niemand kon iets regkry nie en ek dink uit desperaatheid het hulle op die ou einde die dominee geroep om met die ou te praat! Nou ek het toe, ons het seker 'n twee uur gesprek gehad. Eers 'n uur om hom net weer op die balkon te kry en toe nog 'n uur om hom binne te kry. Uhm... die uiteinde van daai gesprek was 'n gebed van oorgawe gewees. So as die geleentheid daar is dan dink ek moet jy die geleentheid gebruik. Vir daai persoon was dit 'n absolute krisis op daardie punt van sy lewe gewees. Ek kon nie 'n manier sien om verder aan te gaan as om op geestelike vlak soos hy dit verstaan het sy saak met die Here reg te maak. Dit was half vir hom die beginpunt gewees om

weer die skerwe van sy lewe op te tel. Goed, daarna moes ek hom weer verwys na 'n psigiatriese inrigting en ons het gereël dat hy opgeneem word. Ek het seker gemaak, uitgevind waar hy is, waar hy bly, wat sy omgewing is. Seker gemaak dat iemand hom in die kliniek gaan opsoek. Seker gemaak dat daar opvolg is, dat hy by 'n gemeente kan inskakel, ek kon dit nie self doen nie. So wanneer daar 'n geleentheid is om die evangelie te bring dan dink ek 'n mens moet die geleentheid gebruik. Maar dit is 'n deur wat die persoon vir jou moet oopmaak, dit is nie 'n deur wat jy moet oopskop. En die proses daarna, die proses daarna is vir my amper belangriker as dit wat daar in die gesprek gebeur het.

D: Ek sou graag dit so wou uitdruk en hoor hoe jy voel. Ek begin hoor dat ons dit nie hoef te forseer nie, uit ervaring en praktyk, dit kom op 'n ongeforceerde manier, kry jy die geleentheid in die gesprek?

G: Ja, jy is heeltemal reg. Ek dink ons is as pastorale terapeute, is partykeer oorsigtig wat dit aanbetref. Weet ons is tog so bang vir dwang op een of ander manier dat ons die persoon manipuleer of dwing of verkeerde idees gee van weet, “Jesus is the answer” tipe van. Ek dink ons is so bang dat ons daai kant, dat die pendulum heeltemal na die anderkant toe swaai. Waar ons partykeer te bang is om sulke antwoorde in die gesprek ter sprake te bring. Vir my is die kern van die ding dat dit met sensitiwiteit en deursigtigheid, met integriteit ter sprake gebring moet word. Daar moet altyd op 'n manier jou gespreksgenoot

die keuse gegee word. Ja, ek wil graag hierso oor praat, of nee ek wil nie daarvoor praat nie.

D: Gert, met ander woorde as ek 'n beeld kan probeer gebruik, in jou hele berading en bediening is my Christenwees, my besig wees met die Woord van God, hierdie oorkoepelende atmosfeer waarbinne ek werk?

G: Dit is baie waar, dit is beslis hoe ek dit beleef.

D: Gert, miskien net, ek het onthou ek wil graag 'n vraag gevra het hier rondom. Jy praat van ek sien my berading as 'n bediening, net om seker te maak dit nou nie konflikterend is met wat ons net nou gevra het nie. Maar 'n bediening, (is dit) ook om iets van God se Woord in hierdie wêreld sigbaar te maak en uit te dra?

G: Ek dink so ja. Dit is waar, dit is vir my belangrik. Uhm... en dit is gebaseer op my eie belewenis en ek kan nie bestaan en sin vind los van my verhouding met die Here en los van die Woord nie. So as ek sê dit is 'n bediening, dan sien ek dit in die totaliteit, in die sin van nie net omdat dit pastorale berading of bediening is nie, dit is ek kan vir jou aan baie dokters in die hospitaal voorstel wie se mediese praktisynerwerk ook 'n bediening is. So, ek sien dit in daai opsig as 'n bediening. Ek sien dit as die Here my bepaalde gawes gegee het, my 'n bepaalde aanslag gegee het, dat dit 'n bepaalde roeping op my lewe is om bepaalde dinge te doen. Dit is vir my 'n bediening. Dus, waar van die maatskaplike werker, dit is waar van die fisioterapeut, dit is waar van die

mediese dokter, ek praat vanuit die omgewing waarvan ek kom, wat ek nou ken. Hulle is almal mense die van hulle wat, dan weet dat... dat geloof sin gee aan hulle lewens. Hulle is almal mense wat dit vir jou sal sê.

D: 'n Laaste vraag om mee af te sluit. Ek wil dit graag aan altwee my medenavorsers die vraag vra: As 'n persoon in... in jou pastorale gesprek nie daarby uitkom om die groter Verhaal van God in te bring nie, het jy groot vrede daarmee en is dit nie vir jou 'n moeilike ding om dan met die persoon tot 'n punt te kom en af te sluit sonder dat ons regtig moes gesels het oor die Woord van God? Met ander woorde jy bly by sy verhaal en berus daarby?

G: Sekerlik so! En hier in die hospitaal gebeur dit baie uhm... miskien meer so as in ander praktyke. Goed in my praktyk by die huis het ek nou meer langtermyn mense. In die hospitaal is dit baie keer jy weet eenmalige gesprekke. Baie keer eenmalige geleenthede, en baie kere is daar niks geestelik aan die gesprekke soos ons dit verstaan.

D: Dit is net ondersteuning.

G: Dit is ondersteuning, dit is luister uhm... dit is teenwoordig wees, dit is daar wees. Dit is saam soek na perspektief, dit is die oplossing van 'n praktiese probleem, ek word ontslaan, waarheen moet ek gaan. En ek... ek is regtig heeltemal gemaklik daaroor. Ons dink hier nogal baie oor die betekenis van toevallige - ek sit dit in aanhalingstekens – toevallige, eenmalige ontmoetings. En hoe ek daaroor dink, is dat lewensreise op baie verskillende maniere met

mekaar kruis en daai kruis van jou verhaal met iemand anders se verhaal het baie keer 'n belangrike invloed, in die rigting waarheen daardie persoon se verhaal ontwikkel. En dit het baie keer baie min te doen met of dit nou spesifiek 'n geestelike ontmoeting is.

D: Die vrug daarvan sien jy nie dalk eers nie.

G: Jy sal dit nooit, miskien nooit sien nie. Terselfdertyd sien ons hier baie keer mense wat tot op 'n bepaalde punt gekom het in hulle lewe, en ons is bevoorreg om op daai bepaalde kritiese oomblik van die persoon se verhaal teenwoordig te kan wees. En dan saam met die persoon te ontdek hoe die pad geloop het tot op die punt te kom, te bring. So, is daar baie ontmoetings wat uit en uit geestelike ontmoetings is. Wat vir my, ek dink nie oor een anders as oor die ander een nie. Ek dink nie oor die geestelike ontmoeting – aanhalingstekens - anders as oor die doodgewone persoonlike ontmoeting nie. Hulle is almal vir my deel van God se werke in mense se lewens.

D: Gert, 'n vraag om mee af te sluit. Is die narratiewe model 'n bruikbare model en voel jy dit is Christelik verantwoordbaar?

G: Dit is 'n baie bruikbare model. Dit is persoonlik vir my baie bruikbaar, ek vind dit ook binne ons breër bediening hier, omdat ek baie met vrywillige werkers se opleiding werk, 'n baie handige model. Mense verstaan, hulle verstaan die konsep van stories. En die vrywilligers verstaan, hulle voel as hulle kom en hulle word opgelei en hulle sê: “O wat moet ons doen?” Ons moet net na 'n ou

se storie luister, “Okay dit kan ons doen, dit kan ons doen.” Maar die oomblik as jy begin vir hulle sê: “Jy moet so maak en jy moet so reflekteer, en dit is die empatie, en dit is dit en dit is hierdie tegniek en dit is daai tegniek” - dan val hulle terug op hulle ou manier van (doen). Is dit Christelik verantwoordbaar? Uhm... ek sal dit so antwoord vir my is die... is die filosofie van die narratiewe benadering in lyn met geestelike beginsels. Ek is nie vreeslik, ek sal nie dit kwalifiseer as Christelik, of Christelik verantwoordbaar nie. Ek dink dit is gebou op gesonde beginsels, van respek, van luister, van integriteit en wat my aanbetref is dit geestelike beginsels. En in daai opsig, ja maar ek sou nie die kwalifikasie gebruik van Christelik verantwoordbaar nie.

D: Baie dankie. Ek weet nie of daar nog enige iets is wat jy wil deel of wil sê nie. Gert en weereens baie dankie vir jou tyd en dat ek en jy kon saam reflekteer op die gesprek.

G: Plesier.